

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<u>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</u>	σελ.3
<u>Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΜΕ ΤΗ ΡΩΣΙΑ</u>	
A. Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΜΕΤΑ ΤΗ ΔΙΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΕΣΣΔ. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΕ ΤΗ ΡΩΣΙΑ	σελ.5
B. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ. ΕΘΝΟΤΙΚΟΙ ΔΕΣΜΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΗ ΡΩΣΙΑ	σελ.6
Γ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΠΙΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗ	σελ.9
Δ. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ ΣΤΗΝ CIS	σελ.17
E. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΤΩΝ ΣΥΝΟΡΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΛΑΦΙΚΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ ΤΗΣ ΚΡΙΜΑΙΑΣ -Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΣΥΝΘΗΚΗ ΦΙΛΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ (Μάιος 1997)	σελ.21
ΣΤ. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΟΥ ΣΤΟΛΟΥ ΤΗΣ ΜΑΥΡΗΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ – ΟΙ ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ ΜΕΤΑΞΥ ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ-ΡΩΣΙΑΣ	σελ.27
<u>Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΜΕ ΤΗ ΔΥΣΗ</u>	
A. Η ΑΠΟΠΥΡΗΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ – ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ	σελ.33
B. Η ΑΛΛΑΓΗ ΤΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΩΝ ΗΠΑ – ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΟΥΚΡΑΝΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΑ ΜΑΚΡΟΠΡΟΘΕΣΜΑ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ	σελ.39
<u>ΟΥΚΡΑΝΙΑ ΚΑΙ ΝΑΤΟ</u>	
A.Ο ΝΕΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΝΑΤΟ ΚΑΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΕΝΤΑΞΗΣ	σελ.43
B. Ο ΧΑΡΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ- ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ	σελ.47

Γ. Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ P f P	σελ.49
Δ. ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ ΤΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	σελ.51
Ε. ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΓΙ Α ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ. ΜΠΟΡΕΙ Η ΟΥΚΡΑΝΙΑ ΝΑ ΓΙΝΕΙ ΜΕΛΟΣ ΤΟΥ ΝΑΤΟ;	σελ.54
<u>ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ</u>	
Α. ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΤΗΣ ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ ΝΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΤΕΙ ΩΣ ΚΡΑΤΟΣ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ	σελ.56
Β. Η ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΠΟΛΩΝΙΑ. Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ	σελ.60
Γ. ΟΙ ΕΛΑΦΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΕ ΤΗΝ ΡΟΥΜΑΝΙΑ	σελ.63
<u>ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ ΟΥΚΡΑΝΙΑ</u>	
Α. ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΚΑΙ ΚΑΘΙΕΡΩΣΗΣ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ	σελ.65
Β. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ Ε.Ε.- ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΣΤΟΝ ΤΡΟΠΟ ΠΟΥ ΠΡΟΣΕΓΓΙΖΟΥΝ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ	σελ.68
Γ. ΝΕΩΤΕΡΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ Η ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ ΤΗΣ Ε.Ε ΣΤΗΝ ΚΕΝΤΡΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ ΦΟΒΟΙ ΓΙΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΝΕΩΝ ΔΙΑΧΩΡΙΣΤΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΩΝ	σελ.71
<u>ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ</u>	σελ.74
<u>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</u>	σελ.77

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα γεγονότα που ακολούθησαν μετά τη συνάντηση των τριών ηγετών της Ρωσίας, της Λευκορωσίας και της Ουκρανίας στην Belavezha της Λευκορωσίας στις 8 Δεκεμβρίου του 1991, ήταν καθοριστικής σημασίας για τη χάραξη του νέου γεωπολιτικού χάρτη της Ευρώπης και την ανάδειξη νέων δυνάμεων και συμμαχιών στην ευρύτερη περιοχή της Ευρασίας. Η συνάντηση αυτή σήμανε τη διάλυση της ΕΣΣΔ και τη δημιουργία της Κοινοπολιτείας των Ανεξαρτήτων Χωρών (CIS), στην οποία σήμερα συμμετέχουν όλες οι χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, πλην των τριών Βαλτικών.

Η Ουκρανία, ένα από τα δεκαπέντε νέα ανεξάρτητα κράτη που δημιουργήθηκαν μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, διακηρύσσει επίσημα την ανεξαρτησία της τον Αύγουστο του 1991. Από την αρχή της δημιουργίας του το νέο κράτος, προσπαθώντας να βρεί τη θέση του στο διεθνές πολιτικό σκηνικό, αντιμετωπίζει το πρόβλημα του πολιτικού προσανατολισμού και της δημιουργίας συμμαχιών με τρίτες χώρες προκειμένου να σταθεροποιηθεί και να εξασφαλίσει την οικονομική του επιβίωση.

Στην αρχή η κήρυξη της ανεξαρτησίας της Ουκρανίας προκάλεσε χλιαρές αντιδράσεις στη Δύση, γιατί οι δυτικές χώρες αντιμετώπιζαν με επιφυλάξεις τις νέες χώρες που προέρχονταν από τη διάλυση της ΕΣΣΔ, ιδιαίτερα εκείνες που διέθεταν πυρηνικά όπλα. Στη συνέχεια όμως ο ρόλος της και η στρατηγική γεωπολιτική της θέση – σταυροδρόμι ανάμεσα στην Ευρώπη, τη Ρωσία και την Ασία- αποτέλεσαν ζητήματα διεθνούς ενδιαφέροντος. Το γεγονός ότι ένα νέο ανεξάρτητο κράτος 52 εκ. κατοίκων με έκταση μεγαλύτερη από εκείνη της Γαλλίας παρεμβάλλονταν ανάμεσα στη Ρωσία και τις χώρες της Κεντροανατολικής Ευρώπης, κρίθηκε ιδιαίτερα σημαντικό για την ασφάλεια και τη σταθερότητα στην περιοχή και μονοπώλησε το ενδιαφέρον τόσο της Ρωσίας όσο και της Δύσης

Εκτός από την γεωπολιτική της θέση το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας εστιάστηκε στο “σημαντικό οικονομικό, τεχνικό, επιστημονικό και στρατιωτικό της δυναμικό” καθώς επίσης και στο “πυρηνικό οπλοστάσιο που κληρονόμησε από την πρώην ΕΣΣΔ”.¹ Η αποπυρηνικοποίηση της Ουκρανίας αποτέλεσε βασική

¹ Alexander Honcharenko: “International Institutions and European Security: The Ukrainian Debate”, *European Security and International Institutions after the Cold War*, Ed. By Marco Garnovale, St Martin’s Press, inc 1995, σελ.1

προϋπόθεση για την παροχή οικονομικής βοήθειας από τη Δύση και την προώθηση της συνεργασίας με τους δυτικοευρωπαϊκούς οργανισμούς και το NATO.

Επί προεδρίας Kravchuk, (περίοδος 1991-1994), η κύρια επιδίωξη της Ουκρανίας ήταν η ένταξη στις δυτικοευρωπαϊκές δομές και το NATO, ενώ ήταν ξεκάθαρη η περιφρόνηση προς τις Ευρασιατικές δομές και η άρνηση να καταστεί η Ουκρανία πλήρες μέλος της Κοινοπολιτείας των Ανεξαρτήτων Χωρών (CIS). Όμως η προσπάθεια της χώρας να συνάψει πιο στενούς δεσμούς με τη Δύση απέτυχε λόγω της αδυναμίας της να εφαρμόσει ένα αυστηρό οικονομικό μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα και να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τα προβλήματα στο εσωτερικό της. Η χώρα έπαιξε το ρόλο του παρεμβαλλόμενου κράτους (buffer)² ανάμεσα στην Κεντροανατολική Ευρώπη και τη Ρωσία.

Στη συνέχεια η εκλογή Kuchma τον Ιούλιο του 1994, παρά το γεγονός ότι δεν οδήγησε σε ουσιώδεις αλλαγές πολιτικού προσανατολισμού βοήθησε τόσο στην βελτίωση των σχέσεων με τη Ρωσία όσο και στη σύσφιξη των σχέσεων με τη Δύση.

Πολύ γρήγορα όμως η κυβέρνηση Kuchma βρέθηκε μπροστά σε ένα πολιτικό δίλημμα. Η χώρα θα έπρεπε να επιλέξει ανάμεσα στην πολιτική της ουδετερότητας, που υπαγόρευε την τήρηση ίσων αποστάσεων από τη Ρωσία και τη Δύση και τον προσανατολισμό προς τη Δύση. Θεωρώντας ότι η θέση και ο ρόλος της Ουκρανίας δεν της επιτρέπουν να παραμείνει έξω από διεθνείς συμμαχίες η κυβέρνηση Kuchma, μετά από το 1995 στρέφεται προς τη Δύση και επιδιώκει την ένταξη της Ουκρανίας στις δυτικοευρωπαϊκές δομές και το NATO.

Η Ουκρανία, παρά το γεγονός ότι από την πρώτη στιγμή της ανεξαρτησίας της έως σήμερα παρέμεινε ευάλωτη στις πιέσεις της Ρωσίας, κατάφερε να διατηρήσει αποστάσεις από αυτήν και να σημειώσει σημαντικές επιτυχίες στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής. Η αναγνώριση της εδαφικής της κυριαρχίας και οι συμφωνίες Φιλίας και Συνεργασίας, που υπέγραψε με τη Ρωσία και τις γειτονικές χώρες της Κεντροανατολικής Ευρώπης, αποτέλεσαν σημαντικά βήματα για τη σταθεροποίησή της ως κράτος. Η προσχώρησή της στο Συμβούλιο της Ευρώπης το 1995, η Συμφωνία Συνεργασίας που υπέγραψε με την Ε.Ε. και η στενή συνεργασία με το NATO, που καλλιεργήθηκε ιδιαίτερα κατά την διάρκεια των τελευταίων χρόνων, της έδωσε ελπίδες για μια μελλοντική ένταξη στις δυτικές δομές.

² Taras Kuzio : “Ukraine and NATO: The Evolving Strategic Partnership”, *The Journal of Strategic Studies*, Vol.21, No.2 (June 1998), Published by F. Cass, London, σελ.13

Τα προβλήματα όμως που αντιμετωπίζει είναι πολύ σοβαρά. Η Ουκρανία, εκτός από τους ιστορικούς και εθνικούς της δεσμούς με τη Ρωσία, συνεχίζει να διατηρεί δεσμούς οικονομικής και ενεργειακής εξάρτησης από τη χώρα αυτή. Αναπόφευκτα λοιπόν, για λόγους εθνικού συμφέροντος, οφείλει να διατηρεί καλές σχέσεις με τη Ρωσία. Από την άλλη πλευρά πάλι, παρά την ξεκάθαρη πρόθεση της Ουκρανίας να ενταχθεί στις δυτικές δομές, η Δύση κρατά ιδιαίτερα επιφυλακτική στάση απέναντί της, κρίνοντας ότι η Ουκρανία δεν πληρεί ακόμη τα πολιτικά και οικονομικά κριτήρια για κάτι τέτοιο.

Ανάμεσα σε Ρωσία και Δύση, η Ουκρανία είναι ένα νέο κράτος που αγωνίζεται να σταθεροποιηθεί πολιτικά και οικονομικά βασιζόμενη σε πολύ εύθραυστες πολιτικές ισορροπίες, γεγονός που οπωσδήποτε θα επηρεάσει τις πολιτικές εξελίξεις στο μέλλον.

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΜΕ ΤΗ ΡΩΣΙΑ

Α. Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΔΙΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΕΣΣΔ.

ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΕ ΤΗ ΡΩΣΙΑ

Η στρατηγική θέση της Ουκρανίας στη Μαύρη Θάλασσα και η γειτνιάσή της με τις χώρες του πρώην Συμφώνου της Βαρσοβίας αποτέλεσαν παράγοντα ζωτικού ενδιαφέροντος για την Ρωσία, που από την πρώτη στιγμή της διάλυσης της ΕΣΣΔ φοβούμενη τη στροφή της Ουκρανίας προς τη Δύση προσπάθησε να την εντάξει στη σφαίρα της δικής της επιρροής. Η Ουκρανία όμως είχε κάνει την επιλογή της. Η διακήρυξη της ανεξαρτησίας της Ουκρανίας από το Κοινοβούλιο της χώρας τον Αύγουστο του 1991, καθώς και η επικύρωση της απόφασης αυτής από την συντριπτική πλειοψηφία του ουκρανικού λαού (σε ποσοστό μεγαλύτερο του 90%) στο δημοψήφισμα της 1^{ης} Δεκεμβρίου του 1991 φανερώνουν τη διάθεση του λαού για τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου κυρίαρχου κράτους, που χαράζει την δική του εθνική πολιτική. Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια η διάλυση της ΕΣΣΔ και η δημιουργία της Κοινοπολιτείας των Ανεξαρτήτων Χωρών, το περίφημο «πολιτισμένο διαζύγιο»³,

³ Zbigniew Brzezinski "Ukraine's Critical Role in the Post- Soviet Space" στο "Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State", edited by Lubomyr A. Hajda , Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.3

σύμφωνα με το χαρακτηρισμό του προέδρου της Ουκρανίας L.Kravchuk, αποτέλεσε την ευκαιρία για την πολιτική και στρατιωτική αποδέσμευση από τη Ρωσία.

Δεδομένων όμως των μακροχρόνιων ιστορικών, θρησκευτικών και πολιτιστικών δεσμών των δύο λαών, καθώς επίσης και της συνεχιζόμενης οικονομικής και ενεργειακής εξάρτησης της Ουκρανίας από τη Ρωσία, οι σχέσεις με τη Ρωσία παραμένουν για την εξωτερική πολιτική της Ουκρανίας ζήτημα υψηλής προτεραιότητας.⁴ Παρά το γεγονός ότι η Ρωσία αποτελεί σχεδόν τον αποκλειστικό προμηθευτή ενέργειας για την Ουκρανία και τον βασικό οικονομικό της εταίρο, δεν είναι λίγοι εκείνοι που ισχυρίζονται ότι αποτελεί και την κυριότερη απειλή για την εδαφική της ακεραιότητα και την εθνική της ανεξαρτησία.

Οι σχέσεις των δύο χωρών κατά τη διάρκεια των χρόνων που ακολούθησαν μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ, χαρακτηρίστηκαν από ιδιαίτερη ένταση. Οι διαφορές των δύο χωρών αφορούν σε ένα ευρύ φάσμα οικονομικών, πολιτικών και στρατιωτικών θεμάτων, κυρίως δε στη διευθέτηση του ζητήματος των συνόρων και του στόλου της Μαύρης Θάλασσας, στην αποπυρηνικοποίηση της Ουκρανίας, στην διευθέτηση του χρέους προς την Ρωσία, και τέλος στις διαφορές των δύο κρατών σχετικά με την πλήρη ενσωμάτωση της Ουκρανίας στην CIS και την κατασκευή των νέων παρακαμπτήριων αγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου που μελετά η Ρωσία με την δυτική Ευρώπη.

B. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ – ΕΘΝΟΤΙΚΟΙ ΔΕΣΜΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΗ ΡΩΣΙΑ

Δύο από τα βασικότερα ζητήματα, που μέχρι σήμερα συνεχίζουν να επηρεάζουν την πορεία της Ουκρανίας, είναι ο προσδιορισμός της εθνικής ταυτότητας και ο προσανατολισμός της εξωτερικής πολιτικής. Η εμπειρία των πρώτων δέκα χρόνων της ανεξαρτησίας της Ουκρανίας κατέδειξε τον ρωσικό παράγοντα ως καθοριστικό παράγοντα όχι μόνο για την χάραξη της εξωτερικής πολιτικής, αλλά και για την σταθεροποίηση της εσωτερικής πολιτικής κατάστασης.

⁴ Sherman W. Garnett “Keystone in the Arch.Ukraine in the emerging security environment of Central and Eastern Europe”, Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C.,1997,σελ.41

Αναμφισβήτητα η Ουκρανία δεν μπορεί να θεωρηθεί νέο έθνος. Με μια ιστορική διαδρομή χιλίων και πλέον χρόνων, με δική της γλώσσα και ιδιαίτερα πολιτισμικά στοιχεία αποτελεί έναν από τους παλαιότερους λαούς της Ευρώπης.⁵

Παρά την μακρόχρονη ιστορία της όμως, λόγω του διαμελισμού της και της συνεχιζόμενης κατοχής της από άλλους λαούς δυσκολεύτηκε να δημιουργήσει μια ενιαία εθνική ιδεολογία. Η δυτική Ουκρανία, που ενσωματώθηκε στην ΕΣΣΔ μόλις μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, αποτελούσε στο παρελθόν μέρος της Αυστροουγγρικής Αυτοκρατορίας και βρισκόταν κάτω από την κυριαρχία της Πολωνίας. Βασικό χαρακτηριστικό της δυτικής Ουκρανίας είναι η θρησκεία της, - το μεγαλύτερο ποσοστό των κατοίκων είναι Ουνίτες⁶ - γεγονός που τη διαφοροποιεί από τις άλλες περιοχές της Ουκρανίας. Η περιοχή αυτή για λόγους θρησκευτικούς, πολιτισμικούς και γλωσσικούς, κρατούσε ανέκαθεν απόσταση από τη Μόσχα και αποτέλεσε την κοιτίδα του ουκρανικού εθνικισμού.⁷ Κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου μάλιστα είχε συνεργαστεί με τους Ναζί.

Το μεγαλύτερο μέρος της Ουκρανίας όμως για τρεις σχεδόν αιώνες αποτελούσε κομμάτι της Τσαρικής Ρωσίας, (προσαρτήθηκε το 1654) και συνεπώς βρισκόταν κάτω από τη ρωσική επιρροή. Η μακροχρόνια συνύπαρξη των δύο λαών και η στενή θρησκευτική τους σχέση, ανήκαν αμφότεροι στην Ορθόδοξη Ρωσική Εκκλησία, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι ανέκαθεν οι Ρώσοι θεωρούσαν το παλαιό κράτος του Κιέβου ‘Rus’ ως την γενέτειρα του ρωσικού έθνους⁸, την περιοχή όπου ασπάστηκαν το Χριστιανισμό, δικαιολογεί σε ένα βαθμό την δυσκολία των Ρώσων να αποδεχθούν ότι οι Ουκρανοί ανήκουν σε ξεχωριστή εθνότητα από αυτούς. Η πεποίθηση αυτή αντανακλάται μάλιστα σε επίσημη δήλωση του ίδιου του προέδρου Γιέλτσιν το Νοέμβριο του 1997: “είναι αδύνατο για μας να ξεχάσουμε ότι οι Ουκρανοί είναι δικός μας λαός. Αυτή είναι η μοίρα μας, η κοινή μας μοίρα”.⁹ Ένα μεγάλο μέρος της κοινής γνώμης στη Ρωσία άλλωστε θεωρούσε ότι η ανεξαρτησία της Ουκρανίας δεν

⁵ **Ilya Prizel** “Nation –Building and Foreign Policy” στο “**Ukraine. The Search for a National Identity**”, edited by S.L.Wolchik and V.Zviglyanich, Rowman & Littlefield Publishers, INC, Oxford, 2000, σελ.11

⁶ **Rumer E.B.** “**Eurasia Letter: Will Ukraine Return to Russia?**”, *Foreign Policy*, 96 (Fall 1994), σελ. 132

⁷ **Ibid**, σελ.131

⁸ **Morrison J.** “**Pereyaslav and after: The Russian-Ukrainian Relation ship**”, *International Affairs*, 69/4 (October 1993), σελ.681

⁹ **Krasnaia zvezda**, 22/11/97, στο άρθρο του **Roman Solchanyk** “**Ukraine- Russia and the CIS**” στο “**Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly**

αποτελεί παρά ένα παροδικό φαινόμενο¹⁰ και ότι αργά ή γρήγορα η Ουκρανία θα επέστρεφε στη σφαίρα της ρωσικής επιρροής είτε σαν κομμάτι της ίδιας της Ρωσίας είτε σαν μέλος μιας ρωσοκεντρικής ομοσπονδίας.

Ωστόσο, η μακροχρόνια διαίρεση της Ουκρανίας και η καταπίεση που δέχθηκε τόσο από τους Πολωνούς και την τσαρική Ρωσία, όσο και από το μετέπειτα σοβιετικό καθεστώς την εμπόδισαν να διαμορφώσει ενιαία εθνική συνείδηση και την κατέστησαν δύσπιστη όσο αφορά στις σχέσεις της με τη Ρωσία, γεγονός που αντανακλάται στη χάραξη της εξωτερικής της πολιτικής. Ενώ λοιπόν μια μεγάλη μερίδα του ουκρανικού λαού θεωρούσε ότι η προσάρτηση της Ουκρανίας στην Ρωσία την απέκοψε από την Ευρώπη, όπου δικαιωματικά ανήκε¹¹ και αποτέλεσε την αρχή μιας μακρόχρονης καταπίεσης, οι Ρώσοι θεωρούσαν ότι οι Ουκρανοί είχαν κοινές ρίζες με αυτούς και αποτελούσαν κοινό κομμάτι της σλαβικής χριστιανικής παράδοσης.

Μέσα στην ίδια τη χώρα παρατηρείται η αντιπαράθεση δύο διαφορετικών εθνοτήτων με διαφορετικά πολιτισμικά στοιχεία. Από τη μια πλευρά οι Ουκρανοί, που είναι συγκεντρωμένοι κυρίως στην δυτική Ουκρανία και από την άλλη οι Ρωσικής καταγωγής κάτοικοι (12 εκατομμύρια περίπου από τα 52 εκατομμύρια του πληθυσμού της χώρας), που είναι συγκεντρωμένοι κυρίως στη Νότια και Ανατολική περιοχή της χώρας. Οι τελευταίοι και κυρίως οι κάτοικοι της περιοχής της Κριμαίας, διατηρούν δεσμούς συγγένειας με τους Ρώσους και ασπάζονται διαφορετικές απόψεις για την χάραξη της εξωτερικής πολιτικής της χώρας. Οι Ουκρανοί εθνικιστές φοβούμενοι την επέκταση της ρωσικής επιρροής, υποστηρίζουν την άποψη ότι η χώρα θα πρέπει να προσανατολιστεί προς τη Δύση και να επιδιώξει την ένταξή της στις δυτικοευρωπαϊκές δομές, ενώ οι φιλικά προσκείμενοι στη Ρωσία υποστηρίζουν την άποψη ότι η σύσφιξη των σχέσεων Ρωσίας- Ουκρανίας θα αποβεί σε όφελος και των δύο χωρών.

Με τη διακήρυξη της ανεξαρτησίας της τον Δεκέμβριο του 1991, η Ουκρανία αυτοπροσδιορίζεται σαν πολιτική οντότητα που βασίζεται στην ισότητα των δικαιωμάτων όλων των πολιτών ανεξάρτητα από το θρήσκευμα, τη γλώσσα και την

Indepentent State”, edited by Lubomyr A. Hajda , Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.21

¹⁰ **Roman Solchanyk** “Ukraine- Russia and the CIS” στο “**Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State**”, edited by Lubomyr A. Hajda , Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.21

καταγωγή τους. Για τους Ουκρανούς η πραγματική πρόκληση είναι η δημιουργία ενός κράτους ίσων πολιτών, που διαθέτει γερές βάσεις για να σταθεροποιηθεί και να προοδεύσει. Η ανεξαρτησία της Ουκρανίας βασίστηκε περισσότερο στην “έννοια του κράτους, παρά στην έννοια του έθνους”¹². Για την επίτευξη του παραπάνω στόχου, δηλαδή της δημιουργίας ενιαίου κράτους, κρίθηκε αναγκαίο να κερδηθεί η εμπιστοσύνη των 12 εκατομμυρίων κατοίκων Ρωσικής καταγωγής. Αντίθετα με ότι συνέβη στις Βαλτικές χώρες, όπου οι Ρώσοι θεωρήθηκαν είτε μετανάστες είτε πρώην κατακτητές και απομονώθηκαν από το σύνολο του υπόλοιπου πληθυσμού, οι Ρώσοι της Ουκρανίας έλαβαν από τον Kravchuk την υπόσχεση ότι θα ζήσουν καλύτερα στην Ουκρανία παρά στη Ρωσία. Αυτή η στρατηγική αποδείχθηκε αποτελεσματική και στο δημοψήφισμα του 1991, όπου η πλειοψηφία των κατοίκων των ρωσόφωνων περιοχών του Donbass και της Κριμαίας (ποσοστά 84% και 54% αντίστοιχα) ψήφισε υπέρ της ανεξαρτησίας της Ουκρανίας.¹³

Παρ’ όλα αυτά οι εθνοτικές διαφορές σε συνδυασμό με το γεγονός ότι το ζήτημα του καθορισμού των συνόρων παρέμεινε σε εκκρεμότητα μέχρι το 1997, αποτέλεσαν και συνεχίζουν να αποτελούν πηγή εντάσεων και αντιπαράθεσεων με τη Ρωσία που απειλούν τόσο την ασφάλεια της χώρας όσο και την εσωτερική της σταθερότητα.

Γ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΠΙΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗ

Από την πρώτη στιγμή της ανακήρυξης της Ουκρανίας σε ανεξάρτητο κράτος έγινε φανερό ότι η αδυναμία της να εφαρμόσει ένα επιτυχές οικονομικό και εκσυγχρονιστικό πρόγραμμα αποτελούσε την κυριότερη απειλή για την ανεξαρτησία της. Ανάμεσα στους παράγοντες που δυσχεραίνουν την θέση της και την καθιστούν ιδιαίτερα ευάλωτη σε πολιτικές πιέσεις είναι η συνεχιζόμενη οικονομική και ενεργειακή της εξάρτηση από τη Ρωσία.

Η αρχική εντύπωση που επικρατούσε στην Ουκρανία αμέσως μετά την διάλυση της ΕΣΣΔ, ήταν ότι η πραγματική ανεξαρτησία της χώρας δεν μπορεί να συνοδευτεί από οποιαδήποτε μορφή οικονομικής, πολιτικής και στρατιωτικής ενσωμάτωσής της σε

¹¹ Tor Bukkvoll , “Ukraine and NATO. The Politics of Soft Cooperation”, *Security Dialogue*, 1997, Vol.28(3), σελ.369

¹² Morrison J. “Pereyaslav and after: The Russian-Ukrainian Relation ship”, *International Affairs* , 69/4 (October 1993),σελ.685

¹³ Ibid

μια ρωσοκεντρική Ομοσπονδία.¹⁴ Οι Ουκρανοί εθνικιστές θεώρησαν ότι η από τη στιγμή που η Ουκρανία θα γίνει ανεξάρτητο κράτος, η ενσωμάτωσή της στις δυτικές δομές θα καταστεί εύκολη υπόθεση. Όμως αυτοί που ισχυρίζονταν τα παραπάνω δεν έλαβαν υπ' όψιν τους τα πραγματικά δεδομένα. Η Ουκρανία είναι από τη φύση της εξαρτημένη χώρα. Η ενεργειακή της υποδομή, κληρονομιά του πρώην σοσιαλιστικού καθεστώτος, την καθιστά άμεσα εξαρτημένη από τη Ρωσία, η πρόσβασή της στις δυτικές αγορές είναι πολύ περιορισμένη, ενώ ο βασικότερος οικονομικός της εταίρος είναι η Ρωσία. Πράγματι το 90% των αναγκών της Ουκρανίας σε πετρέλαιο και το 60% σε φυσικό αέριο καλύπτεται από τη Ρωσία, ενώ η χώρα αυτή απορροφά τον μεγαλύτερο όγκο των εξαγωγών της Ουκρανίας στη CIS.¹⁵

Δεδομένης της συνεχιζόμενης οικονομικής και ενεργειακής εξάρτησης της Ουκρανίας, ακόμα και μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ, οι φόβοι ότι η Ρωσία θα εκμεταλλευτεί την αδυναμία της να αποπληρώσει το ενεργειακό χρέος της προς αυτήν, με σκοπό να εκμαιεύσει πολιτικά οφέλη, αποδείχτηκαν πέρα για πέρα βάσιμοι. Από την πρώτη στιγμή έγινε φανερό ότι η Ρωσία θα χρησιμοποιούσε το επιχείρημα του χρέους για να πιέσει την Ουκρανία να ενσωματωθεί στη CIS και να επιβάλλει την παρουσία της στην περιοχή της Κριμαίας. Λόγοι πολιτικοί, στρατηγικοί αλλά κυρίως εθνικοί δεν επέτρεπαν στην Ρωσία να ανεχθεί την παρουσία μιας ανεξάρτητης και δυτικά προσανατολισμένης χώρας στη γειτονική της περιοχή.

Από την άλλη πλευρά τώρα η κακή οικονομική κατάσταση της Ουκρανίας δεν της έδινε πολλά περιθώρια για επιλογές. Λίγο μετά την ανεξαρτησία της βρέθηκε στα πρόθυρα της ενεργειακής κρίσης.¹⁶ Η εσωτερική της παραγωγή σε ενέργεια γνώρισε κατακόρυφη πτώση, ενώ το χρέος της προς τη Ρωσία αυξάνονταν διαρκώς και η Ρωσία την απειλούσε με περικοπές στην παροχή ενεργειακών υλών. Φυσικά το νόμισμα είχε δύο όψεις: και η Ουκρανία μπορούσε να ασκήσει πίεση στην Ρωσία αφού το 90% του ρωσικού αερίου που καταλήγει στην Ευρώπη περνά με ειδικούς αγωγούς μέσα από το έδαφος της Ουκρανίας¹⁷ και όπως ήταν φυσικό η Ρωσία δεν ήθελε να δημιουργηθούν προβλήματα όσο αφορά στην εξυπηρέτηση των ευρωπαϊών πελατών. Κατηγορούσε όμως διαρκώς την Ουκρανία για την κλοπή αερίου που

¹⁴ Morrison J. "Pereyaslav and after: The Russian-Ukrainian Relation ship", *International Affairs* , 69/4 (October 1993),σελ.685

¹⁵ Ustina Markus, "Shoring Up Russian Relations", *Transition*, Vol.1, No6, 24/04/95,σελ.56

¹⁶ Ustina Markus, "Dept and Desesperation", *Transition*, Vol. No5,14/04/95,σελ.14

¹⁷ Ibid, σελ.15

προορίζεται για τις εξαγωγές και προχώρησε σε μειώσεις και διακοπές στην τροφοδοσία της χώρας.

Τα οικονομικά μέτρα που εφήρμοσε η κυβέρνηση Kravchuk από το 1992 και μετά είχαν δραματικές επιπτώσεις στην οικονομική πορεία της Ουκρανίας. Η χώρα δεν είχε ακόμη συνειδητοποιήσει ότι το τίμημα της ανεξαρτησίας ήταν ιδιαίτερα βαρύ. Η Ουκρανία αποφασίζει να εγκαταλείψει το ρούβλι και να εφαρμόσει ανεξάρτητη οικονομική πολιτική. Το γεγονός αυτό οδήγησε στην αύξηση του χρέους της προς τη Ρωσία, αφού από το 1993 και μετά οι οικονομικοί όροι που αφορούσαν στην παροχή και τη διέλευση ενεργειακών πρώτων υλών διαμορφώνονταν με βάση τις τιμές της παγκόσμιας αγοράς¹⁸ και όχι τις προνομιακές τιμές που είχε μέχρι τότε. Το ουκρανικό νόμισμα υποτιμήθηκε σε σχέση με το ρούβλι, ενώ πολιτικοί και οικονομικοί κύκλοι εξέφρασαν αμφιβολίες για την ορθότητα της οικονομικής πολιτικής Kravchuk και μίλησαν για ανάγκη επιστροφής στο ρούβλι.

Η οικονομική ύφεση επέφερε εσωτερική αναστάτωση. Οι απεργίες των ανθρακωρύχων στην ανατολική Ουκρανία, τον Ιούνιο του 1993, και η συνεχής δυσарέσκεια κυρίως των κατοίκων των ανατολικών και νότιων περιοχών που διατηρούσαν οικονομικούς δεσμούς με τη Ρωσία, απείλησαν να οδηγήσουν σε εσωτερική «διαίρεση»¹⁹ ανάμεσα στους υπέρμαχους της ανεξαρτησίας και εκείνους που ισχυρίζονταν ότι η σύσφιξη των σχέσεων με τη Ρωσία είναι το μέσο για την αντιμετώπιση της κρίσης.

Το μόνιμο εμπορικό και ενεργειακό έλλειμμα της Ουκρανίας μείωνε σημαντικά την διαπραγματευτική της ικανότητα έναντι της Ρωσίας σε σοβαρότατα θέματα εξωτερικής πολιτικής, όπως η αναγνώριση των συνόρων, το εδαφικό στάτους της Σεβαστούπολης, η ενσωμάτωση της Ουκρανίας στην CIS και η παραμονή του ρωσικού στόλου στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας.

Από την πρώτη στιγμή η Ουκρανία επέμενε να καθοριστεί το μερίδιο που της αντιστοιχεί στο εξωτερικό χρέος και την περιουσία της πρώην ΕΣΣΔ και «να μην αφήσει την Ρωσία να αναλάβει την ευθύνη και για τις δύο».²⁰ Το Κίεβο επέμενε να μην δεχτεί την “zero-option”, την πρόταση δηλαδή της Ρωσίας να απαλλάξει την Ουκρανία από το χρέος της με αντάλλαγμα την παραχώρηση της ακίνητης περιουσίας της στο εξωτερικό, εκτιμώντας ότι η αποδοχή αυτής της πρότασης αποτελεί πράξη

¹⁸ Morrison J. “Pereyaslav and after: The Russian-Ukrainian Relation ship”, *International Affairs* , 69/4 (October 1993),σελ.686

¹⁹ Ibid, σελ. 687

μειοδοσίας. Θεωρούσε ότι η περιουσία αυτή ξεπερνούσε κατά πολύ το χρέος της που εκείνη την περίοδο έφτανε στα \$70 δις.²¹

Στη συνέχεια όμως οι οικονομικές πιέσεις ανάγκασαν την Ουκρανική πλευρά να φανεί πιο διαλλακτική. Το Σεπτέμβριο του 1993 στη διάσκεψη της Μασσάνδρας, κατά την διάρκεια των συνομιλιών για το στόλο της Μαύρης Θάλασσας, η ρωσική πλευρά πρότεινε στην ουκρανική την πώληση του μεριδίου της από την μοιρασιά του στόλου έναντι της διαγραφής του χρέους. Η πρόταση αυτή, που προκάλεσε την έντονη αντίδραση των Ουκρανών εθνικιστών δεν έγινε τελικά δεκτή από τον Πρόεδρο Kravchuk.²² Πλήν όμως είχε γίνει μια αρχή για περαιτέρω διαπραγματεύσεις.

Στη συνέχεια οι ρωσικές πιέσεις γίνονται ακόμα εντονότερες. Στις αρχές του 1994 το Τουρκμενιστάν, ο δεύτερος μεγάλος τροφοδότης της Ουκρανίας σε φυσικό αέριο, σταματά οριστικά την τροφοδοσία έπειτα από την αδυναμία της Ουκρανίας να πληρώσει το χρέος της και η Ρωσία αναλαμβάνει να καλύψει και τις νέες ανάγκες της Ουκρανίας καθιστώντας την ακόμα πιο εξαρτημένη.

Η Ρωσία ξέροντας πολύ καλά ότι η Ουκρανία δεν είναι σε θέση να πληρώσει πιέζει για οικονομικά ανταλλάγματα. Σε συνάντησή τους τον Απρίλιο του 1994 στη Μόσχα, οι εκπρόσωποι των δύο χωρών αποφασίζουν να μοιράσουν το στόλο της Μαύρης Θάλασσας και η Ουκρανία να πουλήσει μέρος του μεριδίου της στην Ρωσία για να εξοφλήσει το χρέος της. Πιο συγκεκριμένα η Ουκρανία θα έπαιρνε μόνο το 20% του στόλου.²³

Στο μεταξύ η οικονομική ύφεση και η πικρή διαπίστωση ότι η Ευρώπη και γενικότερα η Δύση δεν δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ένταξη της Ουκρανίας στις δυτικές δομές, αύξαναν τη λαϊκή δυσαρέσκεια. Άρχισε να διαδίδεται η άποψη ότι η πολιτική της αντιπαράθεσης δεν ήταν η καλύτερη λύση και ότι τελικά θα έπρεπε να βρεθεί ένας τρόπος συνεννόησης με τη Ρωσία.

Η εξωτερική πολιτική του Kravchuk γνώριζε μεγάλες αντιδράσεις στο εσωτερικό της χώρας και χώριζε τη χώρα σε δύο στρατόπεδα. Σε εκείνους που πίστευαν ότι η επιθετική πολιτική της Ρωσίας ήταν απόδειξη του ρωσικού νέο-ιμπεριαλισμού και ότι η σύσφιξη των σχέσεων με τη Μόσχα θα σήμανε το τέλος της ανεξαρτησίας της Ουκρανίας και σε εκείνους που κρατούσαν φιλορωσική στάση.

²⁰ Ibid

²¹ Ibid, σελ.688

²² Ustina Markus, “Dept and Desesperation”, *Transition*, Vol. No5,14/04/95,σελ.16

Στις εκλογές του Ιουλίου του 1994, οι οπαδοί του Kravchuk ήσαν οι υπέρμαχοι μιας ανεξάρτητης πολιτικής αποδεσμευμένης από τη Ρωσία, ενώ οι οπαδοί του Kuchma ήσαν εκείνοι που πίστευαν ότι η προσέγγιση με τη Ρωσία θα αποτελέσει βασικό παράγοντα για το ξεπέρασμα της οικονομικής κρίσης. Τα αποτελέσματα των εκλογών ανέδειξαν νικητή τον Kuchma, που ήταν φιλικά διακείμενος προς τη Ρωσία. Πράγματι ο πρόεδρος Kuchma, αναγνωρίζοντας ότι η Ρωσία αποτελεί στρατηγικής σημασίας οικονομικό εταίρο, δίνει ιδιαίτερο βάρος στην εξομάλυνση των σχέσεων με τη χώρα αυτή τονίζοντας όμως, ότι «αυτό δεν θα πρέπει να γίνει σε βάρος των σχέσεων με τη Δύση»²⁴. Δηλώνει μάλιστα ότι Ουκρανία θα πρέπει να παίζει το ρόλο γέφυρας ανάμεσα στις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ και τη Δύση.²⁵

Στην πραγματικότητα όμως μετά το 1995, παρά την έμφαση που δίνεται στην προώθηση της οικονομικής και εμπορικής συνεργασίας με την Ρωσία, η ουκρανική εξωτερική πολιτική είχε αρχίσει να προσανατολίζεται οριστικά στην ένταξη στις δυτικές δομές και στη στρατιωτική συνεργασία με το NATO. Το γεγονός αυτό έκανε τη Ρωσία να συνεχίσει τη σκληρή της στάση συνδέοντας το ζήτημα της μοιρασιάς του στόλου της Μαύρης Θάλασσας και της εκμίσθωσης του λιμανιού της Σεβαστούπολης με την αποπληρωμή του ενεργειακού χρέους. Η ρωσική εταιρεία παροχής φυσικού αερίου Gazprom, “το 42% των μετοχών της οποίας ανήκει στο ρωσικό δημόσιο”,²⁶ διακόπτει συνεχώς την παροχή αερίου επικαλούμενη την αδυναμία της Ουκρανίας να εξοφλήσει το χρέος της προκαλώντας σημαντικά προβλήματα στην οικονομία της χώρας. Προφανώς τα κίνητρα της Ρωσίας δεν είναι μόνο οικονομικά αλλά κυρίως πολιτικά. Τον Οκτώβριο του 1996 μάλιστα η Ρωσία στην προσπάθειά της να πιέσει ακόμα περισσότερο την Ουκρανία επιβάλλει 20% ΦΠΑ²⁷ στις ουκρανικές εξαγωγές και ποσοτώσεις σε συγκεκριμένα προϊόντα προκαλώντας έτσι ένταση στις σχέσεις των δύο χωρών.

Στη συνέχεια οι διεθνείς εξελίξεις και η σύσφιξη των σχέσεων της Ουκρανίας με το NATO και τη Δύση ανάγκασαν την Ρωσία να φθάσει σε Συμφωνία Φιλίας και Συνεργασίας με την Ουκρανία, που έλυνε το ζήτημα της αναγνώρισης των συνόρων και στην υπογραφή ξεχωριστής συνθήκης για την διευθέτηση του ζητήματος του

²³ Ibid,σελ.17

²⁴ Jung M, “Looking Both Ways”, *Transition*, Vol.1 No6, 28 April 1995,σελ.51

²⁵ Ibid, σελ.53

²⁶ Ustina Markus, “Dept and Desesperation”, *Transition*, Vol. No5,14/04/95,σελ.14

²⁷ S.Larrabee, « Ukraine’s Place », “Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State”, edited by Lubomyr A. Hajda , Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.251

Στόλου της Μαύρης Θάλασσας. Οι συμφωνίες αυτές που υπογράφησαν τον Μάιο του 1997 αποτέλεσαν επιτυχία της κυβέρνησης Kuchma στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής. Με την υπογραφή των συμφωνιών αυτών οι σχέσεις των δύο χωρών βελτιώνονται ακόμα περισσότερο και το Νοέμβριο του 1997 οι πρόεδροι Kuchma και Γιέλτσιν αποφασίζουν την κατάργηση του ΦΠΑ που είχε επιβληθεί στις ουκρανικές εξαγωγές. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με μια σειρά από άλλα ευνοϊκά μέτρα οδήγησαν στην αύξηση των εξαγωγών της Ουκρανίας προς τη Ρωσία.²⁸

Στη βελτίωση των σχέσεων με τη Ρωσία συνέβαλαν επίσης οι πολύ καλές προσωπικές σχέσεις μεταξύ των προέδρων Γιέλτσιν και Kuchma. Στις εκλογές του 1999, ο Ρώσος πρόεδρος εξέφρασε ξεκάθαρα την επιθυμία του για την επανεκλογή του Kuchma επηρεάζοντας όπως ήταν φυσικό την ψήφο των ρωσόφωνων της Ουκρανίας.²⁹ Η επανεκλογή του Kuchma έδωσε ελπίδες και στους δύο λαούς για οριστική διευθέτηση των διαφορών τους.

Παρ' όλα αυτά οι σχέσεις των δύο χωρών δεν έχουν πλήρως εξομαλυνθεί. Οι δύο χώρες συνεχίζουν να έχουν διαφορές σχετικά με την παρουσία του ρωσικού στόλου στην περιοχή της Κριμαίας και την διευθέτηση του νομικού στάτους των στενών του Κέρτς και της Θάλασσας του Αζόφ.

Η εκλογή Πούτιν τον Μάρτιο του 2000 οδήγησε σε αλλαγή της εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας. Ο πρόεδρος Πούτιν κατέστησε σαφές ότι θα κρατούσε σκληρή στάση απέναντι στην Ουκρανία, που “δεν θα συνέχιζε πλέον να απολαμβάνει το προνομιακό στάτους που είχε κατά την περίοδο Γιέλτσιν”,³⁰ εννοώντας ότι δεν θα επέτρεπε στην Ουκρανία να συνεχίσει να παίζει τον ρόλο της «γέφυρας», ανάμεσα σε Ρωσία και Δύση εκμαιεύοντας οφέλη και από τις δύο πλευρές.

Μέσα στο 2000, οι πρόεδροι Πούτιν και Kuchma υπέγραψαν συμφωνία αμυντικής συνεργασίας, γεγονός που έθεσε υπό αμφισβήτηση την προοπτική μιας στενότερης συνεργασίας της Ουκρανίας με το NATO στο άμεσο μέλλον.³¹ Επίσης μέσα στο 2000 και το 2001 οι δύο χώρες υπέγραψαν μια σειρά από εμπορικές συμφωνίες, που απέβλεπαν στην ενίσχυση των εμπορικών και οικονομικών τους σχέσεων. Το γεγονός αυτό σχολιάστηκε μάλιστα θετικά από ένα μέρος της Ουκρανικής πολιτικής ελίτ, που υποστήριξε ότι δεδομένης της εξάρτησης της Ουκρανίας από τη Ρωσία και του

²⁸ Ibid, σελ.254

²⁹ Ibid

³⁰ Taras Kuzio, “Russia: Ukraine Squeeze”, 03/07/2000, <http://www.ualberta.ca/~cius/stasiuk/st-articles/an-ukr-nat2.htm> σελ.1

³¹ “Good neighbour or Great Power?”, C.Clover

αποκλεισμού της Ουκρανίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση, η προοπτική μιας στενότερης συνεργασίας με τη Ρωσία αποτελεί «λογική επιλογή».³² Όμως η ουκρανική κυβέρνηση απέκλεισε την προοπτική οικονομικής ενσωμάτωσης με τη Ρωσία και καθυσήχασε την κοινή γνώμη τονίζοντας ότι οι συμφωνίες με τη Ρωσία γίνονται με σκοπό την προώθηση των οικονομικών συμφερόντων της χώρας και με κανέναν τρόπο δεν αποτελούν προσπάθεια αναβίωσης της παλιάς ΕΣΣΔ.³³

Η ρωσική εξωτερική πολιτική συνεχίζει να επιμένει στην πώληση της ακίνητης περιουσίας της Ουκρανίας στο εξωτερικό για την εξόφληση του χρέους. Σε επίσκεψή της στο Κίεβο όμως τον Απρίλιο του 2000 η αμερικανίδα Υπουργός Εξωτερικών M. Albright συνέστησε στον πρόεδρο Kuchma να μην προχωρήσει σε έναν τέτοιο συμβιβασμό.³⁴

Από την άλλη πλευρά η οικονομική θέση της Ουκρανίας είναι εξαιρετικά δυσχερής. Το 1999 η προσπάθειά της να προμηθευτεί φυσικό αέριο από το Τουρκμενιστάν για μια ακόμη φορά απέτυχε παταγωδώς (η τροφοδοσία άρχισε τον Ιανουάριο και διακόπηκε τον Μάρτιο, γιατί η Ουκρανία δεν μπορούσε να πληρώσει τις οφειλές της), αυξάνοντας ακόμη περισσότερο την εξάρτησή της από τη Ρωσία.³⁵ Οι δύο χώρες δεν μπορούν να καταλήξουν σε συμφωνία για την τιμή πώλησης και τα τέλη διέλευσης του φυσικού αερίου δια μέσου της Ουκρανίας. Η Ουκρανία διαμαρτύρεται ότι εισάγει το φυσικό αέριο σε υψηλότερες τιμές από τους υπόλοιπους ευρωπαίους πελάτες της Ρωσίας. Η Ρωσία πάλι συνεχίζει να κατηγορεί την Ουκρανία ότι της κλέβει το φυσικό αέριο που προορίζεται για τις ευρωπαϊκές εξαγωγές και απειλώντας την εμμέσως τονίζει ότι ο νέος παρακαμπτήριο αγωγός, που πρόκειται να κατασκευαστεί δια μέσου της Λευκορωσίας θα την απαλλάξει οριστικά από την εξάρτησή της από την Ουκρανία. Πράγματι μέσα στο 2000 η ρωσική εταιρεία φυσικού αερίου Gazprom, υπέγραψε συμφωνία με τέσσερις ευρωπαϊκές εταιρείες για την κατασκευή αγωγού που θα μεταφέρει ρωσικό αέριο από την Σιβηρία στην δυτική Ευρώπη δια μέσου Λευκορωσίας και Πολωνίας.³⁶ Με την κατασκευή αυτού του αγωγού η Ρωσία στοχεύει στο να αυξήσει τις εξαγωγές αερίου στην Ευρώπη και παράλληλα να μειώσει την εξάρτησή της από την Ουκρανία. Τα σχέδια αυτά όμως έχουν ήδη

³² “Good neighbour or Great Power?”, C.Clover

³³ “Good neighbour or Great Power?”, C.Clover

³⁴ Taras Kuzio, “Russia: Ukraine Squeeze”, 03/07/2000, <http://www.ualberta.ca/~cius/stasiuk/st-articles/an-ukr-nat2.htm> σελ.1

³⁵ Arkady Moshes “Russian –Ukrainian Relations After Ukraine’s Elections”, <http://www.fas.harvard.edu/~ponars/POLICY%20MEMOS/MOSHE82.HTLM>, σελ2

δημιουργήσει προβλήματα στις σχέσεις Πολωνίας και Ουκρανίας. (βλ. Κεφάλαιο Η Προσέγγιση με την Πολωνία).

Παρ' όλα αυτά για την Ρωσία δεν είναι εύκολο να διακόψει την τροφοδοσία αερίου προς την Ουκρανία γιατί φοβάται ότι μια τέτοια ενέργεια θα επέφερε πολιτική αστάθεια στο εσωτερικό της χώρας, γεγονός με απρόβλεπτες συνέπειες για την ασφάλεια στην περιοχή. Ας μην ξεχνάμε άλλωστε ότι ένα μεγάλο μέρος των κατοίκων της Ουκρανίας φιλικά προσκείμενοι προς τη Ρωσία και ότι στη Ρωσία κατοικούν έξι εκατομμύρια Ουκρανοί, αριθμός που ολοένα και αυξάνεται λόγω της μετανάστευσης.

Όσο αφορά στο ενεργειακό της πρόβλημα και η ίδια η Ουκρανία έχει υπ' όψιν της μια εναλλακτική λύση. Προσπαθώντας να προωθήσει την συνεργασία με τις χώρες της Κασπίας και της Μέσης Ανατολής ανακάλυψε ότι έχει πολλά κοινά συμφέροντα με την Τουρκία. Εκτός από το ότι οι δύο χώρες μοιράζονται την ίδια ανησυχία για την επέκταση της ρωσικής επιρροής στις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες του Καυκάσου, η Τουρκία μπορεί να παίζει σημαντικό ρόλο για τη μείωση της ενεργειακής εξάρτησης της Ουκρανίας από τη Ρωσία. Η Ουκρανία και η Τουρκία, από το 1997 μελετούν την κατασκευή πετρελαιοαγωγού για την μεταφορά πετρελαίου από τη Μέση Ανατολή προς την Ουκρανία δια μέσου της Τουρκίας.³⁷ Παρ' όλα αυτά η υλοποίηση του σχεδίου αυτού φαίνεται να καθυστερεί τόσο για πολιτικούς -το ουκρανικό κοινοβούλιο δεν επικύρωσε όλους τους όρους της συμφωνίας- όσο και για οικονομικούς λόγους.³⁸

Μέσα στο 1999 και το 2000 η Ρωσία συνέχισε να εφαρμόζει περιοριστική πολιτική στις ουκρανικές εξαγωγές, γεγονός με δραματικές επιπτώσεις στην οικονομία της χώρας. Επιπλέον ρωσικές επιχειρήσεις προχώρησαν στην αγορά κερδοφόρων ουκρανικών ιδιωτικών επιχειρήσεων, κάτι που η κυβέρνηση Kuchma δεν μπόρεσε να αποτρέψει.³⁹

Οι οικονομικές πιέσεις της Ρωσίας αποτελούν ξεκάθαρα μέσο πίεσης για την πολιτική, οικονομική και στρατιωτική ενσωμάτωση της Ουκρανίας στην CIS. Η Ρωσία προσπαθεί να αποτρέψει την ανάπτυξη των σχέσεων μεταξύ Ουκρανίας και

³⁶ “Gazprom pipeline could miss Ukraine”, by A. Jack, C. Clover, J. Reed, *Financial Times*, 19/10/2000

³⁷ S.Larrabee, «Ukraine's Place», “Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State”, edited by Lubomyr A. Hajda, Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.265

³⁸ Ibid

Δύσης, γι αυτό και προσπαθεί να αναγκάσει την Ουκρανία να δεχτεί ότι βασικός παράγοντας για την πολιτική και οικονομική της επιβίωση είναι η ανάπτυξη ισχυρών δεσμών με αυτήν. Η Ουκρανία όμως, όπως όλα δείχνουν δεν είναι διατεθειμένη να δεχτεί μια τέτοια συμβιβαστική λύση. Μέσα στη χώρα υπάρχει έντονο εθνικιστικό ρεύμα που επηρεάζει τον εξωτερικό προσανατολισμό της χώρας προς τη Δύση.

Δεδομένης όμως της απροθυμίας της Δύσης να εντάξει προς το παρόν τουλάχιστον, την Ουκρανία στις δομές της, κανείς δεν μπορεί να προβλέψει την εξέλιξη της κατάστασης. Το μέλλον θα εξαρτηθεί, τόσο από τις διεθνείς εξελίξεις όσο και από την προσπάθεια της Ουκρανίας να εφαρμόσει μια επιτυχημένη ενεργειακή πολιτική και ένα αποτελεσματικό μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα που θα την βοηθήσει να καταστήσει βιώσιμη την οικονομία της.

Δ. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ ΣΤΗΝ CIS

Η υπογραφή της συμφωνίας για την δημιουργία της Κοινοπολιτείας των Ανεξαρτήτων Χωρών (CIS) από τους προέδρους της Ρωσίας –Λευκορωσίας - Ουκρανίας τον Δεκέμβριο του 1991 σηματοδότησε την αρχή πολιτικών και οικονομικών αντιπαραθέσεων ανάμεσα στο νεοσύστατο κράτος της Ουκρανίας και τη Ρωσία. Όπως φάνηκε από την αρχή οι δύο χώρες είχαν διαφορετικές απόψεις για το τι σήμαινε η διάλυση της ΕΣΣΔ και ποιές προοπτικές ανοίγονταν μέσα από μια στενότερη συνεργασία τους. Ο πρόεδρος Kravchuk ξεκαθάρισε ότι η Ουκρανία δεν επρόκειτο να αναγνωρίσει την CIS ως υπερεθνικό Οργανισμό που έχει το δικαίωμα να εκπροσωπεί όλα τα μέλη της και ούτε επιδίωκε την πλήρη προσχώρησή της σ'αυτή.

Οι πολιτικοί κύκλοι που χάραζαν την εξωτερική πολιτική στην Ουκρανία εκείνη την περίοδο αντιμετώπισαν την δημιουργία της CIS, σαν μια προσπάθεια της Ρωσίας να δημιουργήσει μια ομοσπονδία αδύναμων κρατών άμεσα εξαρτημένων από τις αποφάσεις της. Για τους Ουκρανούς εθνικιστές μάλιστα η CIS δεν ήταν παρά μια προσπάθεια αναβίωσης της πρώην ΕΣΣΔ και κατά συνέπεια σοβαρή απειλή για την ανεξαρτησία της Ουκρανίας.

³⁹ Taras Kuzio, "Russia: Ukraine Squeeze", 03/07/2000, <http://www.ualberta.ca/~cius/stasiuk/st-articles/an-ukr-nat2.htm> , σελ.2

Το σίγουρο όμως είναι ότι Ρωσία και Ουκρανία αντιλαμβάνονταν διαφορετικά την έννοια της CIS. Η επίσημη πολιτική της Ρωσίας ήταν να προωθήσει ένα στενότερο πλαίσιο συνεργασίας που θα οδηγούσε στην εναρμόνιση των θεσμών και την εφαρμογή κοινής οικονομικής και αμυντικής πολιτικής. Αυτό άλλωστε φαίνεται και στο διάταγμα του προέδρου Γιέλτσιν, το Σεπτέμβριο του 1995, όπου αναφέρεται ότι η Ρωσία δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στην συνεργασία με τις χώρες της CIS, γιατί βρίσκονται σε μια περιοχή μείζονος σημασίας για τα εθνικά συμφέροντα της χώρας.⁴⁰ Από το 1993-1994 και μετά όμως κατέστη σαφές ότι η Ρωσία εκτιμούσε ότι η ανάπτυξη της συνεργασίας με τις γειτονικές χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, (τις χώρες “near-abroad”), με κανένα τρόπο δεν θα μπορούσε να γίνει σε βάρος των ρωσικών συμφερόντων και ότι πρόθεση της ρωσικής πλευράς ήταν να καταστεί η Ρωσία “πρώτη ανάμεσα σε ίσους”.⁴¹

Για την Ουκρανία όμως, η συμφωνία δημιουργίας της CIS, δεν αποτελούσε παρά το μέσο για να προχωρήσει η διαδικασία του “πολιτισμένου διαζυγίου” με τη Ρωσία.

Το ουκρανικό κοινοβούλιο το 1991 επικύρωσε την πλήρη ένταξη της Ουκρανίας στην CIS με επιφυλάξεις, που αφορούσαν κυρίως στην αναγνώριση των συνόρων της, ενώ στη συνέχεια το 1992 αρνείται να προσχωρήσει μαζί με τη Ρωσία, Λευκορωσία και το Καζανκστάν στο αμυντικό σύμφωνο της Τασκένδης. Το 1993 η Ουκρανία, παρά τις έντονες οικονομικές πιέσεις που δέχεται από τη Ρωσία αρνείται να υπογράψει μαζί με άλλες οκτώ χώρες της CIS τον Χάρτη της CIS για «εναρμόνιση της πολιτικής σε θέματα διεθνούς ασφάλειας, αφοπλισμού και ελέγχου των ενόπλων δυνάμεων».⁴²

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι η Ουκρανία αντιλαμβάνονταν την ένταξη στη CIS σαν συνεργασία μεταξύ ισότιμων, κυρίαρχων κρατών και όχι σαν μια υπερεθνική δομή, όπου η Ρωσία θα είχε τον ηγετικό ρόλο. Η πολιτική της Ουκρανίας έναντι της CIS ήταν η διατήρηση χαλαρών σχέσεων ανάμεσα στις χώρες -μέλη και κυρίως όσο αφορά στην Ρωσία, τον σημαντικότερο οικονομικό της εταίρο, η συνεργασία σε διμερή βάση. Αντιδρώντας στην άποψη Γιέλτσιν ότι η προσχώρηση της Ουκρανίας στη CIS θα ήταν σωτήρια για τα προβλήματα που από κοινού αντιμετώπιζαν και οι

⁴⁰ N.A.Kulinich, “Ukraine’s Ryssian Dilemma”, στο στο “Ukraine. The Search for a National Identity”, edited by S.L.Wolchik and V.Zviglyanich, Rowman & Littlefield Publishers, INC, Oxford, 2000, σελ.98

⁴¹ R. Solchanyk “Ukraine, Russia and the CIS” στο “Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State”, edited by Lubomyr A. Hajda, Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.30

⁴² Morrison J. “Pereyaslav and after: The Russian-Ukrainian Relation ship”, *International Affairs*, 69/4 (October 1993),σελ.690

δύο, επέμενε στην ανάπτυξη διμερών οικονομικών σχέσεων. Παρ'όλα αυτά η δεινή οικονομική της θέση και το χρέος της προς τη Ρωσία δεν της έδινε πολλά περιθώρια ελιγμών. Η Ρωσία δεν ήταν διατεθειμένη να της επιτρέψει να απολαμβάνει τα οικονομικά προνόμια από το ιδιαίτερο καθεστώς «ημιένταξης» στην CIS, χωρίς να προβαίνει σε “πολιτικές συμφωνίες”⁴³ γι αυτό και υιοθέτησε σκληρότερη πολιτική ως προς αυτό το ζήτημα. Σε θέματα μείζονος πολιτικής σημασίας, η πίεση από την ρωσική πλευρά ήταν ξεκάθαρη. Αν η Ουκρανία προσχωρούσε στην CIS η Ρωσία “θα έπαινε να έχει εδαφικές διεκδικήσεις στην περιοχή της Κριμαίας”.⁴⁴

Μέσα στην ίδια την Ουκρανία τώρα οι φιλικά προσκείμενοι προς τη Ρωσία είχαν την άποψη ότι η ενσωμάτωση της Ουκρανίας στην πολιτική, οικονομική και αμυντική ζώνη της CIS θα μπορούσε να αποτελέσει εχέγγυο για την ασφάλεια της χώρας.

Η εκλογή Kuchma, τον Ιούλιο του 1994 οδήγησε σε μια σαφώς πιο μετριοπαθή πολιτική. Αναγνωρίζοντας τους μακροχρόνιους ιστορικούς, εθνοτικούς και πολιτισμικούς δεσμούς της χώρας του με τη Ρωσία, ο Kuchma, επέμενε στην προώθηση της οικονομικής συνεργασίας μεταξύ των δύο χωρών.

Στη συνέχεια όμως αντίθετα όμως με ότι αναμενόταν δεν δέχτηκε την ενσωμάτωση της Ουκρανίας στη CIS, ούτε υπέγραψε την συμφωνία τελωνειακής ένωσης Ρωσίας-Λευκορωσίας-Καζανκστάν – Κιργισίας, το 1996. Παράλληλα, τονίζοντας ότι η Ουκρανία είναι κράτος της Ευρώπης, επιδίωξε τη σύσφιξη των οικονομικών και πολιτικών σχέσεων με τη Δύση. Έτσι κατέστησε σαφές ότι η Ουκρανία με κανένα τρόπο δεν θα επιδίωκε την ενσωμάτωσή της σε μια ρωσοκεντρική ομοσπονδία, αλλά αντίθετα επιθυμούσε την ένταξή της στην Ε.Ε και στις δυτικές δομές. Αυτό που ήθελε η κυβέρνηση Kuchma, ήταν μέν οι καλές οικονομικές και πολιτικές σχέσεις με τη Ρωσία, αλλά αυτές θα έπρεπε να διατηρηθούν σε επίπεδο διμερούς συνεργασίας.

Η απροθυμία της Ουκρανίας να προσχωρήσει στη CIS δεν οφείλεται μόνο στις διαφορές της με τη Ρωσία. Η Ουκρανία διατηρεί την πεποίθηση ότι η Ρωσία από μόνη της, λόγω των σοβαρών προβλημάτων που αντιμετωπίζει, δεν μπορεί να εγγυηθεί για την ασφάλεια και την οικονομική σταθερότητα των χωρών της CIS. Από την άλλη πλευρά πάλι έχει σοβαρές αντιρρήσεις για το κατά πόσον τα συμφέροντά της στην γειτονική της περιοχή ταυτίζονται με εκείνα της Ρωσίας.

⁴³ Ibid

⁴⁴ R. Solchanyk “Ukraine, Russia and the CIS” στο “Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State”, edited by Lubomyr A. Hajda , Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.26

Στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας για παράδειγμα, η Ουκρανία όπως ήδη αναφέραμε ανακάλυψε ότι έχει κοινά στρατηγικά και οικονομικά συμφέροντα με την Τουρκία. Αν και για την Ουκρανία η προσέγγιση με την Τουρκία αποτέλεσε μια εναλλακτική λύση στην πολιτική απομόνωση που αντιμετώπιζε κατά το πρώτο διάστημα της ανεξαρτησίας της, για την Τουρκία η προσέγγιση με την Ουκρανία εξυπηρετούσε τα γεωπολιτικά της συμφέροντα στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Η Τουρκία ενδιαφερόταν για τη διατήρηση του εδαφικού status quo στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ και την ενίσχυση των δεσμών της με τις τουρκόφωνες πρώην σοβιετικές δημοκρατίες του Νοτίου Καυκάσου. Η Ουκρανία λοιπόν είδε στην περίπτωση της Τουρκίας έναν ενδεχόμενο σύμμαχο.⁴⁵ Από το 1996 και μετά οι δύο χώρες προωθούν την συνεργασία σε θέματα εμπορίου και ασφάλειας. Η επίσκεψη του Τούρκου πρωθυπουργού M. Yilmaz, τον Φεβρουάριο του 1998 στην Ουκρανία επιβεβαίωσε την κοινή επιθυμία για ανάπτυξη στρατηγικής συνεργασίας στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, που στοχεύει στο να “περιορίσει την ρωσική επιρροή στην περιοχή”.⁴⁶ Η Τουρκία εξ άλλου προωθεί θερμά τη συνεργασία με την Ουκρανία, μέσα στα πλαίσια του NATO.

Τέλος, οι δύο χώρες προωθούν την περιφερειακή συνεργασία με τις χώρες της GUUAM (Γεωργία, Ουκρανία, Ουζμπεκιστάν, Αζερμπαϊτζάν, Μολδαβία), τις χώρες δηλαδή της CIS με φιλο-Νατοϊκό προσανατολισμό. Ο Kravchuk υποστήριξε το Αζερμπαϊτζάν στον πόλεμο κατά της Αρμενίας και την Γεωργία στον πόλεμο με την Αμπχαζία,⁴⁷ στρατόπεδα αντίθετα από εκείνα που υποστήριξε η Ρωσία.

Η δημιουργία της GUUAM το 1997 ήταν αποτέλεσμα της πετυχημένης προσπάθειας της Ουκρανίας, “να συσφίξει τις σχέσεις της με την Δύση και το NATO”⁴⁸, κάτι που όπως φάνηκε ήταν επιθυμία και άλλων χωρών της CIS. Στην πρώτη επίσημη συνάντηση των χωρών της GUUAM, στο Μπακού, τον Νοέμβριο του 1997,

⁴⁵ D.B.Sezer, “Ukraine, Turkey and the Black Sea Region”, “Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State”, edited by Lubomyr A. Hajda , Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.88-90

⁴⁶ S.Larrabee, « Ukraine’s Place », “Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State”, edited by Lubomyr A. Hajda , Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.265

⁴⁷ Ilya Prizel “Nation –Building and Foreign Policy” στο “Ukraine. The Search for a National Identity”, edited by S.L.Wolchik and V.Zviglyanich, Rowman & Littlefield Publishers, INC, Oxford, 2000, σελ

⁴⁸ Taras Kuzio, “Ukraine:NATO Relationship”, 14/04/2000, <http://www.ualberta.ca/~cius/stasiuk/st-articles/an-ukr-nat2.htm> , σελ.2

συζητήθηκαν θέματα κοινού ενδιαφέροντος και λήφθηκαν αποφάσεις που αφορούν στην εφαρμογή κοινής πολιτικής σε θέματα εμπορίου και ενέργειας. Στη συνέχεια όμως επέκτειναν τη συνεργασία και σε θέματα ασφάλειας ενώ «προώθησαν και την στρατιωτική συνεργασία μέσα στα πλαίσια του NATO».⁴⁹

Η GUUAM μετέβαλλε την ισορροπία δυνάμεων μέσα στη CIS, μοιράζοντας τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, σε δύο ομάδες (εκ των οποίων η μία συγκεντρώνεται γύρω από την Ουκρανία (GUUAM) και η άλλη μαζί με το ουδέτερο Τουρκμενιστάν γύρω από τη Ρωσία). Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι οι συμμαχίες της Ουκρανίας, εντός και εκτός της CIS, που στοχεύουν στο να μειώσουν την ενεργειακή και οικονομική της εξάρτηση από την Ρωσία, κατέστησαν τις ισορροπίες στην περιοχή του Καυκάσου και της Μαύρης Θάλασσας ιδιαίτερα ευαίσθητες και έκαναν την Ρωσία να ανησυχεί ιδιαίτερα για την τύχη της CIS.

Ε. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΤΩΝ ΣΥΝΟΡΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΑΦΙΚΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ ΤΗΣ ΚΡΙΜΑΙΑΣ -Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΣΥΝΟΗΚΗ ΦΙΛΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ (Μάιος 1997)

Το Νοέμβριο του 1990 υπογράφεται στο Κίεβο από τον πρόεδρο Γιέλτσιν και τον πρόεδρο του Ουκρανικού Κοινοβουλίου L. Kravchuk η πρώτη επίσημη συμφωνία μεταξύ Ουκρανίας-Ρωσίας. Το κείμενο της συμφωνίας, παρά το γεγονός ότι διέφερε σημαντικά από εκείνο που είχε προτείνει η ουκρανική πλευρά, περιείχε βασικές αρχές που αφορούσαν στον αμοιβαίο σεβασμό της εθνικής κυριαρχίας των δύο κρατών και στην αναγνώριση των συνόρων, όπως αυτά είχαν διαμορφωθεί «στα πλαίσια της ΕΣΣΔ».⁵⁰

Ωστόσο αμέσως μετά την διακήρυξη της ανεξαρτησίας της Ουκρανίας από το ουκρανικό Κοινοβούλιο, τον Αύγουστο του 1991, το ζήτημα του καθορισμού των συνόρων κατέστη ιδιαίτερα περίπλοκο. Το γεγονός ότι για πρώτη φορά η Ρωσία βρέθηκε αντιμέτωπη με την προοπτική ότι εκατομμύρια Ρώσων και ρωσόφωνων κατοίκων δεν θα ζούσαν πλέον κάτω από την προστατευτική ομπρέλα της Ρωσίας αλλά θα αποτελούσαν εθνοτική μειονότητα άλλου κράτους, στάθηκε αφορμή για την

⁴⁹ Taras Kuzio, "Ukraine and NATO", 14/04/2000, <http://www.ualberta.ca/~cius/stasiuk/st-articles/an-ukr-nat2.htm>, σελ.2

⁵⁰ Sherman W. Garnett "Keystone in the Arch.Ukraine in the emerging security environment of Central and Eastern Europe", Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C., 1997, σελ.58

εκδήλωση εθνικιστικών τάσεων στο εσωτερικό της Ρωσίας. Για τους Ρώσους εθνικιστές, που η έννοια του ρωσικού κράτους ξεπερνά κατά πολύ τα όρια της της επίσημης Ρωσικής Ομοσπονδίας, η παραχώρηση ρωσόφωνων περιοχών σε άλλες χώρες θεωρήθηκε εθνική προδοσία.⁵¹ Η παραχώρηση των περιοχών της Κριμαίας, που για λόγους εθνικούς και ιστορικούς θεωρούνταν ανέκαθεν αναπόσπαστο κομμάτι της Ρωσίας, και η απώλεια της Οδησσού και της Σεβαστούπολης, βάσης του άλλοτε ένδοξου ρωσικού στόλου, βάρυνε ιδιαίτερα στη συνείδηση του ρωσικού λαού και έγινε αφορμή εσωτερικών εντάσεων και εθνικιστικών αντιπαραθέσεων, με επιπτώσεις στη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής της χώρας.

Η άμεση αντίδραση της Ρωσίας μετά την διακήρυξη της ανεξαρτησίας της Ουκρανίας ήταν η αμφισβήτηση της νομιμότητας των συνόρων και ιδιαίτερα “των παραθαλάσσιων”⁵². Αυτό άλλωστε φαίνεται και στις δηλώσεις του προέδρου Γιέλτσιν, ότι η Ρωσία για λόγους προάσπισης των δικαιωμάτων της ρωσικής μειονότητας διατηρεί το δικαίωμα να θέτει ζήτημα αναγνώρισης συνόρων με κράτη τα οποία δεν επιθυμούν την ένωση σε μια ενιαία ομοσπονδία με αυτήν. Αναφερόμενος συγκεκριμένα στην περίπτωση του Donbass και της Κριμαίας, όπου το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού είναι Ρωσικής καταγωγής, τόνισε ότι η Ρωσία δεν είναι διατεθειμένη «να εγκαταλείψει έτσι εύκολα αυτά τα εδάφη».⁵³

Ένα μεγάλο μέρος του πολιτικού κόσμου αλλά και της διανοήσης στη Ρωσία εξέφρασε την ανησυχία του για την τύχη των Ρώσων της Ουκρανίας, και υποστήριξε την άποψη ότι το καθεστώς της Κριμαίας και της Οδησσού θα πρέπει να αποφασιστεί βάσει τοπικού δημοψηφίσματος. Ο τιμημένος με βραβείο Νόμπελ συγγραφέας Α. Σολτζενίτσιν, πρόσωπο που χαίρει της γενικής αναγνώρισης τόσο στη Ρωσία όσο και στη Δύση, αμφισβήτησε την νομιμότητα της αναγνώρισης της εδαφικής ανεξαρτησίας της Ουκρανίας, την οποία μάλιστα χαρακτήρισε ως προϊόν των

⁵¹ Morrison J. “Pereyaslav and after: The Russian-Ukrainian Relation ship”, *International Affairs* , 69/4 (October 1993),σελ.682

⁵² Borys Tarasyuk, “Ukraine in the World”, στο “Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State”, edited by Lubomyr A. Hajda , Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.11

⁵³ REUTERS, 27/08/91,στο R. Solchanyk “Ukraine, Russia and the CIS” στο “Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State”, edited by Lubomyr A. Hajda , Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.26

«ψευδοσυνόρων» που επιβλήθηκαν από το Λενινιστικό καθεστώς.⁵⁴ (Ως γνωστόν η Κριμαία προσαρτήθηκε στην Ουκρανία το 1954 επί Krushchev, επί τη ευκαιρία των 300 χρόνων της προσάρτησης της Ουκρανίας στην Τσαρική Ρωσία.)

Η διατύπωση των επιφυλάξεων της επίσημης ρωσικής κυβέρνησης σχετικά με την τύχη της ρωσικής μειονότητας στην Ουκρανία, ήταν ξεκάθαρα μέσο πολιτικής πίεσης για την πλήρη ενσωμάτωση της Ουκρανίας στην Κοινοπολιτεία των Ανεξαρτήτων Χωρών. Πράγματι η ιδρυτική συνθήκη της CIS, που υπογράφηκε ανάμεσα στην Ρωσία και τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, τον Δεκέμβριο του 1991 προέβλεπε ότι τα συμβαλλόμενα μέλη αναγνωρίζουν το απαραβίαστο των συνόρων “μέσα στα πλαίσια της CIS”, δίνοντας μάλιστα ιδιαίτερη έμφαση στον όρο αυτό⁵⁵. Η ουκρανική πλευρά παρά τις αντιρρήσεις που εξέφρασε δεν μπόρεσε να πετύχει μια πιο ξεκάθαρη διατύπωση για το θέμα των συνόρων, που ως εκ τούτου παρέμεινε ασαφές, και αποτέλεσε την πηγή διαρκών αντιπαραθέσεων και συνεχών διαβουλεύσεων με τη Ρωσία

Μέσα στον Δεκέμβριο, το κοινοβούλιο της Ουκρανίας επικύρωσε την συμφωνία δημιουργίας της CIS, προσθέτοντας όμως ορισμένες επιφυλάξεις για το απαραβίαστο των συνόρων και το δικαίωμα της Ουκρανίας να διατηρεί δικές της ένοπλες δυνάμεις. Η Ρωσία όμως δεν υποχωρεί από τις θέσεις της. Αν και η ρωσική κυβέρνηση κατ’ επανάληψιν δηλώνει ότι η Κριμαία αποτελεί εσωτερικό θέμα της Ουκρανίας δεν παύει να υποστηρίζει την άποψη ότι η CIS αποτελεί το καταλληλότερο πλαίσιο, όχι μόνο για την οικονομική συνεργασία αλλά και για την επίλυση των εδαφικών διαφορών μεταξύ των δύο χωρών.

Από το 1992, λοιπόν ξεκινούν οι διαβουλεύσεις για την υπογραφή συμφωνίας που θα έδινε τέλος σε μια σειρά ιδιαίτερα ευαίσθητων ζητημάτων όπως ο καθορισμός των συνόρων, οι συνθήκες παραμονής του Ρωσικού Στόλου στη Μαύρη Θάλασσα και το δικαίωμα της διπλής υπηκοότητας για τους ρωσικής καταγωγής κατοίκους.

Η δυσκολία της Ρωσίας να αναγνωρίσει το ανεξάρτητο εδαφικό καθεστώς της Ουκρανίας ήταν δεδομένη. Ρώσοι πολιτικοί, ανάμεσά τους και μεταρρυθμιστές δημοκράτες, όπως ο πρώην Υπουργός Εξωτερικών Kozyrev έθεσαν υπό

⁵⁴ R. Solchanyk “Ukraine, Russia and the CIS” στο “Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State”, edited by Lubomyr A. Hajda , Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.27

⁵⁵ Sherman W. Garnett “Keystone in the Arch.Ukraine in the emerging security environment of Central and Eastern Europe”, Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C.,1997,σελ.58

αμφισβήτηση τη νομιμότητα της πράξης μεταβίβασης της Κριμαίας στην Ουκρανία το 1954 επί Ν. Krushchev,⁵⁶ ενώ επίσης τον Ιανουάριο του 1992 η Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων της Δούμας υπό τον V. Lukin, χαρακτήρισε άκυρη την μεταβίβαση αυτή.⁵⁷ Το θέμα πήρε ακόμα μεγαλύτερες διαστάσεις όταν μέσα σε κλίμα έντονων αντιπαράθεσεων μεταξύ κυβέρνησης Kravchuk και Γιέλτσιν, το Ρωσικό Κοινοβούλιο σε κοινή του συνεδρίαση, τον Ιούλιο του 1993, αποφάσισε παμψηφί να αναγνωρίσει την Σεβαστούπολη ως τμήμα της Ρωσικής Ομοσπονδίας⁵⁸. Το γεγονός αυτό προκάλεσε όχι μόνο τις οξύτερες αντιδράσεις της κυβέρνησης Kravchuk, που δήλωσε ότι “κάποιες πολιτικές δυνάμεις στην Ρωσία δεν μπορούν να απαλλαγούν από τις ιμπεριαλιστικές τους βλέψεις”⁵⁹, αλλά και την αντίδραση του Συμβουλίου των Ηνωμένων Εθνών, που χαρακτήρισε την απόφαση αυτή της Δούμας ως παραβίαση των θεμελιωδών αρχών του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ και έδωσε για πρώτη φορά την αφορμή στη Δύση να παρέμβει στις σχέσεις μεταξύ Ουκρανίας και Ρωσίας.⁶⁰

Η κυβέρνηση Γιέλτσιν στην προσπάθειά της να κατευνάσει τις εθνικιστικές εξάρσεις στο εσωτερικό της χώρας, και συνειδητοποιώντας ότι η υιοθέτηση σκληρότερης στάσης στο θέμα των συνόρων ενδέχεται να αποβεί σε βάρος της ίδιας της Ρωσίας, καταδίκασε έντονα την απόφαση της Δούμας. Στο μεταξύ τη στιγμή που η ρωσική κυβέρνηση συνέχιζε να αναγνωρίζει ότι τα προβλήματα στην περιοχή της Κριμαίας αποτελούν εσωτερική υπόθεση της Ουκρανίας, η ουκρανική πλευρά διατήρησε ανάλογη στάση στο «ζήτημα της Τσετσενίας».⁶¹

Όμως, το εθνικό ζήτημα υπέβασκε. Οι πρώτες προεδρικές εκλογές στην Κριμαία ανέδειξαν νικητή τον Y. Meshkov, που είχε ξεκάθαρα φιλορωσική στάση. Το Κοινοβούλιο της Κριμαίας, τον Απρίλιο του 1994 αποφάσισε να υπερψηφίσει το «αποσχιστικό» Σύνταγμα,⁶² που απαιτούσε την αυτονομία της Κριμαϊκής

⁵⁶ R. Solchanyk “Ukraine, Russia and the CIS” στο “Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State”, edited by Lubomyr A. Hajda , Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.34

⁵⁷ Ibid ,σελ.35

⁵⁸ Tyler Felgenhauer , “Ukraine, Russia and the Black Sea Accords”, 02/99 <http://www.wws.princeton.edu/~cases/papers/ukraine.html>, σελ.7

⁵⁹ Ibid

⁶⁰ R. Solchanyk “Ukraine, Russia and the CIS” στο “Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State”, edited by Lubomyr A. Hajda , Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.37

⁶¹ Ustina Markus, “Shoring Up Russian Relations”, *Transition*, Vol.1, No6, 24/04/95,σελ.57

⁶² Ustina Markus, “Shoring Up Russian Relations”, *Transition*, Vol.1, No6, 24/04/95,σελ.57

Χερσονήσου και την οικονομική ανεξάρτησή της από την Ουκρανία, ενώ ένα μη δεσμευτικό δημοψήφισμα το Μάρτιο του ίδιου έτους, θεωρήθηκε απόδειξη της επιθυμίας των κατοίκων της περιοχής για περισσότερη αυτονομία, για τη διατήρηση του δικαιώματος της διπλής υπηκοότητας –της ρωσικής και της ουκρανικής- και γενικότερα για τη σύσφιξη των σχέσεων με τη Ρωσία. (Πρίν δύο χρόνια, το Κίεβο προσπαθώντας να καθορίσει βάσει νόμου τις αρμοδιότητες της τοπικής εξουσίας είχε έρθει σε αντιπαράθεση με τις Κριμαϊκές αρχές. Το Κοινοβούλιο της Κριμαίας μάλιστα αντιδρώντας έντονα διακήρυξε την ανεξαρτησία της Κριμαίας, στη συνέχεια όμως αναγκάστηκε να υποχωρήσει από την αρχική του θέση).⁶³

Η ρωσική κυβέρνηση κράτησε αποστάσεις από τις αποφάσεις του φιλωρωσικού Κριμαϊκού κοινοβουλίου. Τον Αύγουστο του 1994, το Συμβούλιο της Σεβαστούπολης αποφάσισε ότι η πόλη αποτελεί ρωσικό έδαφος. Ο πρόεδρος Γιέλτσιν χαρακτήρισε την απόφαση του Συμβουλίου της Σεβαστούπολης για την αναγνώριση του ρωσικού status της πόλης, ως «τυχοδιωκτισμό»⁶⁴, θέλοντας να τονίσει ότι παρόμοιες ενέργειες εμποδίζουν την εξομάλυνση των σχέσεων των δύο χωρών. Οι πολιτικές εντάσεις στην χερσόνησο της Κριμαίας συνεχίστηκαν, προκαλώντας ιδιαίτερη ανησυχία στο Κίεβο. Λίγο αργότερα όμως, μια σοβαρή κρίση ξέσπασε στους κόλπους της ρωσόφιλης παράταξης του κοινοβουλίου της Κριμαίας. Το Νοέμβριο του 1994, χάρη στους έξυπνους και αποφασιστικούς χειρισμούς του νέου προέδρου L.Kuchma το ζήτημα άρχισε να διευθετείται. Το Μάρτιο του 1995 ο Kuchma, κατήγγειλε το θεσμό της Κριμαϊκής προεδρίας που υπήρχε μέχρι τότε, μαζί με το τοπικό Σύνταγμα. Το νέο ουκρανικό Σύνταγμα που ψηφίστηκε το 1996, παραχωρούσε ένα σημαντικό βαθμό αυτονομίας στην περιοχή της Κριμαίας, γεγονός που συνέβαλε στην άμβλυνση των πολιτικών εντάσεων και τον περιορισμό των εκδηλώσεων αυτονομιστικών τάσεων.⁶⁵

Από την άλλη πλευρά οι συνεχιζόμενες αντιπαράθεσεις Ρωσίας – Ουκρανίας για την τύχη του στόλου της Μαύρης Θάλασσας, αποτέλεσαν σοβαρότατο εμπόδιο για την υπογραφή συμφωνίας. Όπως όμως αποδείχθηκε η ανάμειξη των ΗΠΑ έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών.

⁶³ Janusz Bugajski “Ethnic Relations and Regional Problems in Independent Ukraine” στο “Ukraine. The Search for a National Identity”, edited by S.L.Wolchik and V.Zviglyanich, Rowman & Littlefield Publishers, INC, Oxford, 2000, σελ.173

⁶⁴ Ustina Markus, “Shoring Up Russian Relations”, *Transition*, Vol.1, No6, 24/04/95, σελ.57

⁶⁵ Janusz Bugajski “Ethnic Relations and Regional Problems in Independent Ukraine” στο “Ukraine. The Search for a National Identity”, edited by S.L.Wolchik and V.Zviglyanich, Rowman & Littlefield Publishers, INC, Oxford, 2000, σελ.174

Η υπογραφή της Τριμερούς Συμφωνίας μεταξύ ΗΠΑ-Ουκρανίας-Ρωσίας για την αποπυρηνικοποίηση της Ουκρανίας, τον Ιανουάριο του 1994, και η επικύρωση της Συνθήκης μη Διάδοσης των Πυρηνικών Όπλων από την Rada, το Νοέμβριο του 1994, επιτάχυνε την πορεία των διαπραγματεύσεων για την υπογραφή της Συνθήκης Φιλίας και Συνεργασίας. Το κείμενο της Τριμερούς Συμφωνίας επιβεβαίωνε την δέσμευση των Πυρηνικών Κρατών του Συμβουλίου Ασφαλείας, συμπεριλαμβανομένης και της Ρωσίας, για τον σεβασμό της ανεξαρτησίας και της εδαφικής κυριαρχίας της Ουκρανίας, χωρίς να αναφέρει συγκεκριμένα ότι τα σύνορα της χώρας προσδιορίζονταν μέσα στα πλαίσια της CIS.⁶⁶ Αν και το κείμενο δεν είχε νομικά δεσμευτικό χαρακτήρα απάλλαξε την Ουκρανία από ένα δεσμευτικό όρο.

Πολλοί ακόμη παράγοντες συνέβαλαν στην εξέλιξη αυτού του ζητήματος. Τον Απρίλιο του 1995 η ουκρανική πλευρά βλέποντας ότι οι διαπραγματεύσεις δεν οδηγούσαν πουθενά (οι προσπάθειες τον προηγούμενο Φεβρουάριο δεν κατάφεραν να καταλήξουν σε συμφωνία) αποφάσισε να καταφύγει στην «μέθοδο της διαιτησίας» ζητώντας την βοήθεια των ΗΠΑ. Πράγματι η αμερικανική πλευρά, για ευνόητους λόγους, δέχτηκε ευχαρίστως να παίξει το ρόλο του διαιτητή, και σε λίγες μέρες ο πρόεδρος Κλίντον παρά την δυσανεξία της ρωσικής πλευράς, επισκέφθηκε το Κίεβο με σκοπό «να ενισχύσει τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις που συντελούνταν στη χώρα και να συζητήσει τα θέματα που αφορούσαν την ασφάλεια στην περιοχή»⁶⁷.

Η ανάμειξη των ΗΠΑ στα ζητήματα ασφάλειας της περιοχής καθώς και η ξεκάθαρη διάθεση της Ουκρανίας να στραφεί προς τη Δύση και να επιδιώξει τη σύσφιξη των σχέσεων της με το NATO, όπως θα δούμε παρακάτω, ανάγκασαν τη Ρωσία να αλλάξει πολιτική και να υιοθετήσει μια πιο διαλλακτική στάση. Τον Μάιο του 1997 ο πρόεδρος Γιέλτσιν, αφού αποφάσισε ότι το ζήτημα του Στόλου της Μαύρης Θάλασσας πρέπει να διευθετηθεί με ξεχωριστή συμφωνία, επισκέφθηκε το Κίεβο και υπέγραψε την Συνθήκη Φιλίας και Συνεργασίας που έλυνε οριστικά το ζήτημα της αναγνώρισης των συνόρων.

Η συνθήκη, που έχει ισχύ για δέκα χρόνια, αναγνωρίζει επίσημα την «το απαραβίαστο των υπάρχοντων συνόρων» και αποτέλεσε διπλωματική νίκη για την Ουκρανία αφού η Ρωσία υποχώρησε από τις προηγούμενες απαιτήσεις της για από

⁶⁶ Sherman W. Garnett “Keystone in the Arch. Ukraine in the emerging security environment of Central and Eastern Europe”, Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C., 1997, σελ. 60

⁶⁷ Tyler Felgenhauer, “Ukraine, Russia and the Black Sea Accords”, 02/99 <http://www.princeton.edu/~cases/papers/ukraine.html>, σελ. 11

κοινού προστασία των «εξωτερικών» συνόρων της CIS. Από την υπογραφή της Συνθήκης όμως “επωφελείται και η Ρωσία, αφού κάθε ένα από συμβαλλόμενα μέρη δεσμεύεται να μην προχωρήσει σε σύναψη συμφωνίας με τρίτη χώρα που είναι εχθρικά διακείμενη προς το άλλο συμβαλλόμενο μέλος”.⁶⁸ Η Ρωσία μπορεί ενδεχομένως να χρησιμοποιήσει αυτή τη δέσμευση για να εμποδίσει την ένταξη της Ουκρανίας στο NATO, είναι όμως αμφίβολο το αν η Ουκρανία θα μπορέσει να μπει στο NATO μέσα στα επόμενα δέκα χρόνια, οπότε λήγει η ισχύς της Συμφωνίας.

Τον Φεβρουάριο του 1998 ο πρόεδρος Kuchma στην πρώτη επίσημη επίσκεψή του στη Μόσχα υπέγραψε μια σειρά από οικονομικές συμφωνίες, γεγονός που δείχνει ότι οι σχέσεις των δύο χωρών βελτιώθηκαν σημαντικά. Παρά το γεγονός ότι τελικά τα Κοινοβούλια της Ουκρανίας και της Ρωσίας επικύρωσαν την Συνθήκη τον Δεκέμβριο του 1998 και τον Φεβρουάριο του 1999 αντίστοιχα, οι διαφορές παραμένουν και η διαδικασία του πλήρους διαχωρισμού των συνόρων φαίνεται να αργεί πολύ. Νέα θέματα προστέθηκαν στην agenda των διαπραγματεύσεων, όπως ζήτημα των Στενών του Κέρτς και η Θάλασσα του Αζόφ.

Το γεγονός όμως ότι μέχρι τώρα οι δύο χώρες, παρά τα προβλήματα που αντιμετώπισαν, φρόντισαν να αποφύγουν την ανοικτή αντιπαράθεση και να λύσουν ειρηνικά τις διαφορές τους δίνει ελπίδες για περαιτέρω βελτίωση των σχέσεών τους.

ΣΤ. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΟΥ ΣΤΟΛΟΥ ΤΗΣ ΜΑΥΡΗΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ – ΟΙ ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ ΜΕΤΑΞΥ ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ-ΡΩΣΙΑΣ

Το ζήτημα του εδαφικού καθεστώτος της Κριμαίας και της Σεβαστούπολης ιδιαίτερα, συνδέεται κατ’ εξοχήν με τον εθνοτικό παράγοντα. Πράγματι το 67% των κατοίκων είναι ρωσικής καταγωγής και συνεχίζουν, όπως ήδη αναφέραμε, να διατηρούν στενούς δεσμούς με τη Ρωσία. Η επίλυση του ζητήματος όμως καθίσταται ιδιαίτερα περίπλοκη και για έναν άλλο σοβαρό λόγο. Η Σεβαστούπολη, που ανέκαθεν αποτελούσε τη βάση του ρωσικού στόλου στη Μαύρη Θάλασσα και για πρακτικούς καθαρά λόγους είχε ένα ιδιαίτερο διοικητικό status και προϋπολογισμό που

⁶⁸ S.Larrabee, « Ukraine’s Place », “Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State”, edited by Lubomyr A. Hajda , Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.253

εξαρτιόταν άμεσα από τη Μόσχα, είναι το «μόνο λιμάνι που διαθέτει το απαραίτητο βάθος για να φιλοξενήσει τα μεγαλύτερα πολεμικά πλοία της Ρωσίας»⁶⁹.

Οι αντιπαραθέσεις Ρωσίας-Ουκρανίας σχετικά με το στόλο της Μαύρης Θάλασσας, εστιάζονται γύρω από δύο επίμαχα ζητήματα. Το πρώτο αφορά στη μοιρασιά των πλοίων και το δεύτερο, ζήτημα πρωτίστως πολιτικό, στην παραμονή του ρωσικού στόλου στην περιοχή.

Για την Ουκρανία ο βασικός στόχος δεν ήταν η διατήρηση του στόλου, άλλωστε δεν ήταν σε θέση να διαθέσει τα απαραίτητα κονδύλια για την συντήρησή του, αλλά η εξασφάλιση της «εδαφικής της κυριαρχίας στην περιοχή».⁷⁰ Για την Ρωσία όμως το δικαίωμα παραμονής του στόλου της στην Κριμαία ήταν ζήτημα υψηλής προτεραιότητας, γιατί έτσι μπορούσε να επιβάλλει την πολιτική και στρατηγική της παρουσία στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας.

Παρά το γεγονός ότι στο σύνολό του ο ρωσικός στόλος αποτελούνταν από παλιά πλοία και ήταν αμφίβολο αν θα μπορούσε να σταθεί στο ύψος του ρόλου του σε περίπτωση πολεμικής σύρραξης, δεν έπαυε να αποτελεί σημαντικό μέσο για την προστασία από τον «Τουρκικό κίνδυνο» και «την προάσπιση των συμφερόντων της Ρωσίας στα νοτιοανατολικά της σύνορα».⁷¹

Οι αρχικές απαιτήσεις της Ρωσίας για την κατοχή του 100% του στόλου, οι συνεχείς διαμαρτυρίες και των δύο πλευρών για δυσμενή μεταχείριση του πληρώματος των πλοίων και το διάταγμα του προέδρου Kravchuk τον Απρίλιο του 1992, για τη δημιουργία ανεξάρτητου ουκρανικού στόλου, οδήγησαν τις δύο χώρες στα πρόθυρα της πολεμικής σύρραξης και σηματοδότησαν την αρχή των επίσημων διαπραγματεύσεων.

Μετά τις διαβουλεύσεις στο Dagomys και στη Γιάλτα τον Ιούνιο και Αύγουστο του 1992 αντίστοιχα, οι πρόεδροι Γιέλτσιν και Kravchuk, αποφάσισαν ότι ο στόλος θα έπρεπε να μοιραστεί χωρίς ωστόσο να ξεκαθαρίσουν τους όρους της μοιρασιάς και όρισαν ένα μεταβατικό διάστημα τριών χρόνων για το οποίο ο στόλος θα παρέμενε κάτω από «κοινή στρατιωτική διοίκηση».⁷²

⁶⁹ Ustina Markus, "Black Sea Fleet Dispute Apparently Over", *Transition*, Vol.1, No13, 28/07/95, σελ.30

⁷⁰ Tyler Felgenhauer, "Ukraine, Russia and the Black Sea Accords", 02/99
<http://www.www.princeton.edu/~cases/papers/ukraine.html>, σελ.2

⁷¹ Kevin Covert, "Overlapping Imagined Communities: The Black Sea Negotiations Between Russia and Ukraine, 1992-1996", <http://www.crsn.org/art11.htm>, σελ.2

⁷² R. Solchanyk "Ukraine, Russia and the CIS" στο "Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State", edited by Lubomyr

Οι συνθήκες όμως πίεζαν για περαιτέρω διευθέτηση του θέματος. Η ξεκάθαρη φιλορωσική στάση των διοικητών του στόλου και η οικονομική ύφεση στην Ουκρανία, που οδήγησε στην υποτίμηση του εθνικού νομίσματος έναντι του ρουβλίου, επηρέασε κατά πολύ την κατάσταση. Τα κακοπληρωμένα ουκρανικά πληρώματα βρέθηκαν μπροστά στο δίλημμα να επιλέξουν την ρωσική σημαία για τα πλοία τους, γεγονός που έφερε την ουκρανική κυβέρνηση σε εξαιρετικά δύσκολη θέση. Τον Σεπτέμβριο του 1993, οι δύο πρόεδροι συναντώνται ξανά στη Μασσάνδρα της Κριμαίας. Στο μεταξύ είχε μεσολαβήσει η περίφημη απόφαση του ρωσικού κοινοβουλίου να ανακηρύξει την Σεβαστούπολη ρωσική περιοχή, απόφαση που επικρίθηκε τόσο από τις ΗΠΑ, όσο και από την ρωσική κυβέρνηση.

Η διάσκεψη της Μασσάνδρας θεωρήθηκε και από τις δύο πλευρές αποτυχημένη γιατί στην ουσία δεν έλυσε κανένα από τα επίμαχα ζητήματα. Κατά τη διάρκεια της διάσκεψης όμως τέθηκε το θέμα της μοιρασιάς του στόλου και της πώλησης του 32% του μεριδίου της Ουκρανίας έναντι του ενεργειακού της χρέους της προς την Ρωσία. Η πρόταση αυτή προκάλεσε οξύτατες αντιδράσεις τόσο στην Ρωσία όσο και στην Ουκρανία. Η διάσκεψη της Μασσάνδρας αποτέλεσε αιτία εσωτερικής πολιτικής κρίσης στην Ουκρανία και προσωπικό πλήγμα για τον πρόεδρο Kravchuk, γιατί ένα μεγάλο μέρος του πολιτικού κόσμου θεώρησε λανθασμένη την απόφασή του να συνδέσει το ενεργειακό χρέος της Ουκρανίας με το ζήτημα της μοιρασιάς του στόλου. Ο ίδιος βέβαια τόνισε ότι η ουκρανική πλευρά δεν επρόκειτο να δεχτεί ένα τέτοιο διακανονισμό. Αλλά και ο ουκρανός πρωθυπουργός L. Kuchma επικρίθηκε δριμύτατα για τις θέσεις του. Πίστευε ότι οι όροι που συζητήθηκαν στη Μασσάνδρα αποτελούσαν την πιο πρακτική λύση, αφού και οι δύο χώρες η κάθε μια από τη δική της σκοπιά θα μπορούσαν να επωφεληθούν. Η Ουκρανία θα είχε οικονομικά οφέλη «τα οποία είχε άμεση ανάγκη», ενώ η Ρωσία θα αποκτούσε την πολυπόθητη πρόσβαση στην περιοχή.⁷³

Οι εντάσεις στην περιοχή συνεχίστηκαν. Τον Απρίλιο του 1994 μάλιστα, οι δύο στόλοι βρέθηκαν στα πρόθυρα της σύρραξης όταν ένα ρωσικό πλοίο που διέθετε πολύ ακριβό ναυτικό εξοπλισμό εγκατέλειψε χωρίς άδεια το λιμάνι της Οδησσού και αρνήθηκε να υπακούσει στις εντολές της ουκρανικής ναυτικής διοίκησης.

A. Hajda , Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.36

⁷³ Ustina Markus, “Black Sea Fleet Dispute Apparently Over”, *Transition*, Vol.1, No13, 28/07/95, σελ.33

Τον Απρίλιο του 1994, οι δύο πρόεδροι Γιέλτσιν και Kravchuk συμφώνησαν να μοιράσουν το στόλο και η Ουκρανία να πουλήσει μέρος του μεριδίου της στην Ρωσία για να εξοφλήσει το χρέος της. Δεν καθόρισαν όμως σε ποια λιμάνια θα ναυλοχούν οι δύο στόλοι και παρά τις πιέσεις της ρωσικής πλευράς να παραχωρηθεί η Σεβαστούπολη αποκλειστικά στο ρωσικό στόλο, η Ουκρανία δεν δέχτηκε. Για πρώτη όμως φορά έγινε λόγος για “εκμίσθωση του λιμανιού της Σεβαστούπολης από τη Ρωσία”.⁷⁴

Οι λόγοι που οδήγησαν τον Kravchuk σ’αυτήν την απόφαση ήταν αφενός μεν οι εντάσεις στην περιοχή της Κριμαίας, αφ’ ετέρου δε η έντονη οικονομική πίεση από τη Ρωσία. Παρόλο που ο στόλος ήταν κάτω από κοινή διοίκηση, η Ουκρανία δεν μπορούσε να πληρώσει το μερίδιό της για την συντήρησή του και χρωστούσε στη Ρωσία “περισσότερα από 3.2 δις δολλάρια για παροχή πετρελαίου και φυσικού αερίου”.⁷⁵

Η εκλογή Kuchma, τον Ιούλιο του 1994, που ήταν σαφώς πιο μετριοπαθής από τον προκάτοχό του, έδωσε ελπίδες για εξομάλυνση της κατάστασης. Ο Kuchma αντιμετώπισε αποτελεσματικά τις αυτονομιστικές τάσεις στην Κριμαία και δεν έδειξε να υποχωρεί στις απαιτήσεις της Ρωσίας σχετικά με το καθεστώς της Σεβαστούπολης. Η Συμφωνία του Sochi τον Ιούνιο του 1995 φάνηκε προς στιγμήν να δίνει μια λύση. Το κείμενο της συμφωνίας ανέφερε ότι οι δύο στόλοι θα έχουν ξεχωριστή βάση και ότι η βάση του ρωσικού στόλου θα βρίσκεται στη Σεβαστούπολη. Άφηνε όμως αδιευκρίνιστο το που θα ναυλοχούσε ο ουκρανικός στόλος, και το αν ο ρωσικός στόλος θα είχε δικαίωμα να ναυλοχεί και σε άλλα λιμάνια εκτός από τη Σεβαστούπολη.⁷⁶ Οι ασάφειες αυτές έγιναν αφορμή για αντιδράσεις τόσο στη Ρωσία όσο και στην Ουκρανία. Ο πρόεδρος της Δούμας επέκρινε δριμύτατα τον πρόεδρο Γιέλτσιν και τόνισε ότι η Δούμα δεν επρόκειτο να επικυρώσει τη Συμφωνία.⁷⁷

Η υποχώρηση του Γιέλτσιν ωστόσο, δεν σήμαινε παραχώρηση της Σεβαστούπολης γιατί πρακτικά ήταν αδύνατο δύο διαφορετικής εθνικότητας στόλοι να έχουν την ίδια βάση.⁷⁸ Η Συμφωνία του Sochi παρόλο που ουσιαστικά δεν έκανε τίποτε άλλο από

⁷⁴ Tyler Felgenhauer, “Ukraine, Russia and the Black Sea Accords”, 02/99, <http://www.princeton.edu/~cases/papers/ukraine.html>, σελ.9

⁷⁵ Ibid

⁷⁶ Kevin Covert, “Overlapping Imagined Communities: The Black Sea Negotiations Between Russia and Ukraine, 1992-1996”, <http://www.crsn.org/art11.htm>, σελ.5

⁷⁷ Scott Parrish, “Russian Reaction to the Sochi Agreement”, *Transition*, Vol.1, No13, 28/07/95, σελ.35

⁷⁸ Kevin Covert, “Overlapping Imagined Communities: The Black Sea Negotiations Between Russia and Ukraine, 1992-1996”, <http://www.crsn.org/art11.htm>, σελ.5

το να “επιβεβαιώσει το status quo” στην περιοχή,⁷⁹ αποτέλεσε ένα θετικό βήμα προς την υπογραφή μιας τελικής συνθήκης.

Στο μεταξύ ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός της εξωτερικής πολιτικής της Ουκρανίας και οι διαρκείς προσπάθειές της να συσφίξει τις σχέσεις της με το ΝΑΤΟ, ανάγκασαν την Ρωσία να αλλάξει τακτική και να συμφωνήσει ότι το ζήτημα του στόλου της Μαύρης Θάλασσας πρέπει να διευθετηθεί σε ξεχωριστή συνθήκη. Πράγματι το Μάιο του 1997 υπογράφηκε η τελική Συμφωνία για το Στόλο της Μαύρης Θάλασσας. Με βάση τη Συμφωνία αυτή η Ρωσία, «έναντι ετήσιας εκμίσθωσης \$97,75 εκ. διατηρεί το δικαίωμα παραμονής στα λιμάνια της Σεβαστούπολης μέχρι το 2017», ενώ η περιοχή της Κριμαίας και η Σεβαστούπολη ιδιαίτερα, αναγνωρίζεται ρητά ως «τμήμα της εδαφικής κυριαρχίας της Ουκρανίας».⁸⁰ Η Ρωσία ακόμη δεσμεύτηκε να καταβάλλει ποσό \$200 εκ «σαν αποζημίωση στην Ουκρανία για την μεταφορά του πυρηνικού της οπλοστασίου το 1992». Ο στόλος τέλος, μοιράστηκε «50%-50% με την συμφωνία η Ρωσία να αγοράσει τα πιο νέα πλοία».⁸¹

Σε επόμενες συναντήσεις αποφασίστηκε ότι ο ρωσικός στόλος θα ναυλοχούσε σε τρεις από τις πέντε συνολικά ναυτικές βάσεις της Σεβαστούπολης, ο ουκρανικός σε μία ενώ η πέμπτη θα παρέμενε ουδέτερη.⁸² Η υπογραφή της παραπάνω συμφωνίας προκάλεσε αντιδράσεις στο εσωτερικό της Ουκρανίας γιατί θεωρήθηκε δέσμευση για την υποψηφιότητα της χώρας στο ΝΑΤΟ. Αντικειμενικά ωστόσο αποτέλεσε μείζονος σημασίας γεγονός για την χώρα, γιατί επιβεβαίωσε την εδαφική της κυριαρχία στην Κριμαϊκή χερσόνησο και της έδωσε τη δυνατότητα να διατηρεί αποκλειστικά δικό της στόλο (80 περίπου πλοία).

Το γεγονός ότι χρειάστηκαν πέντε χρόνια συνεχών διαπραγματεύσεων για την υπογραφή μιας τελικής συμφωνίας είναι ενδεικτική της σημασίας που αποδίδουν και οι δύο πλευρές στο εδαφικό καθεστώς της περιοχής. Για τη Ρωσία, που διατηρεί ισχυρούς εθνικούς και ιστορικούς δεσμούς με την περιοχή, τα επιχειρήματα για την συνεχιζόμενη άρνησή της να παραχωρήσει οριστικά την Σεβαστούπολη είναι αφ' ενός μεν η έντονη παρουσία του ρωσικού στοιχείου, αφ' ετέρου η νομιμότητα της μεταβίβασης της Σεβαστούπολης στην Κριμαία το 1954.

⁷⁹ Ustina Markus, “Black Sea Fleet Dispute Apparently Over”, *Transition*, Vol.1, No13, 28/07/95, σελ.34

⁸⁰ Tyler Felgenhauer, “Ukraine, Russia and the Black Sea Accords”, 02/99, <http://www.princeton.edu/~cases/papers/ukraine.html>, σελ.2

⁸¹ Ibid

⁸² R.Woronowycz, “Black Sea Fleet Accord subject of controversy”, <http://www.ukrweekly.com/Archive/1997/249703.shtml>

Πέρα από τους εθνοτικούς και ιστορικούς δεσμούς, η Ρωσία διατηρεί και ισχυρούς οικονομικούς δεσμούς με την περιοχή αφού όλες σχεδόν οι οικονομικές δραστηριότητες σχετίζονται με την παρουσία του στόλου. Η Ρωσία έχει εξ ολοκλήρου αναλάβει τα λειτουργικά έξοδα του στόλου και χρηματοδοτεί από τον δικό της προϋπολογισμό ένα μεγάλο μέρος της «κοινωνικής της υποδομής»,⁸³ όπως εκπαιδευτικά ιδρύματα, νοσοκομεία κ.λ.π. ενώ διαθέτει μεγάλα κονδύλια για παροχή εκπαιδευτικού υλικού.

Για την Ουκρανία τώρα, που σαν νέο κράτος προσπαθεί να σταθεροποιηθεί, η παραμονή του ρωσικού στόλου στην περιοχή δεν βλάπτει μόνο τα στρατιωτικά και οικονομικά της συμφέροντα, αλλά αποτελεί εμπόδιο στην εθνική της ολοκλήρωση. Στις διαπραγματεύσεις για το εδαφικό καθεστώς της Κριμαίας επικαλείται το διεθνές δίκαιο, χαρακτηρίζοντας την στάση της ρωσικής πλευράς επέμβαση στις εσωτερικές της υποθέσεις.

Η αλήθεια είναι ότι σε μεγάλο βαθμό η στάση της Ρωσίας υπαγορεύεται όχι μόνο από την διάθεσή της να εδραιώσει την στρατηγική της παρουσία στην περιοχή, αλλά και από το έντονο εθνικιστικό κλίμα στο εσωτερικό της. Οι Ρώσοι εθνικιστές, που γνώρισαν μεγάλη άνοδο στις εκλογές του Νοεμβρίου του 1993, σχολιάζοντας την εξέλιξη των διαπραγματεύσεων μίλησαν για παραχώρηση “ρωσικών” περιοχών στην Ουκρανία. (π.χ. ο πρόεδρος της Επιτροπής Υποθέσεων της CIS Κ. Zatulin αποκάλυψε την Σεβαστούπολη ρωσική πόλη, ενώ ο Α. Lebed κράτησε ακόμα πιο προκλητική στάση).

Οι διαφορές των δύο χωρών στον τρόπο που προσεγγίζουν το ευαίσθητο ζήτημα της Κριμαίας καθιστούν τη λύση του ιδιαίτερα περίπλοκη. Η συμφωνία του 1997, αν και αποτέλεσε θετικό βήμα δεν έλυσε όλα τα προβλήματα.

Η Δούμα έφερε αντιρρήσεις για την επικύρωσή της (την επικύρωσε τελικά μέσα στο 1999), ενώ οι αντιθέσεις των δύο χωρών συνεχίζονται. Όπως ήταν φυσικό, η παραμονή των στόλων δύο διαφορετικών κρατών στην ίδια περιοχή δημιούργησε πολλά προβλήματα. Η Ουκρανία διαμαρτύρεται για διαρκείς παραβιάσεις της διαχωριστικής γραμμής των συνόρων της και προσπαθεί να επιβάλλει τον έλεγχό της στον ρωσικό στόλο. Εκφράζει δε το φόβο, ότι σε περίπτωση πολέμου της Ρωσίας με τρίτο κράτος, η δική της εμπλοκή θα είναι αναπόφευκτη. Η παρουσία άλλωστε ρωσικών υποβρυχίων και πλοίων που έχουν την δυνατότητα μεταφοράς

⁸³ Kevin Covert, “Overlapping Imagined Communities: The Black Sea Negotiations Between Russia and Ukraine, 1992-1996”, <http://www.crsn.org/art11.htm>, σελ. 7

δηπειρωτικών πυρηνικών πυραύλων τύπου SS-24,⁸⁴ δίνει στην ουκρανική πλευρά αφορμή για περαιτέρω διαμαρτυρίες.

Η εκλογή Putin το 2000 σηματοδότησε την αλλαγή της ρωσικής πολιτικής σε θέματα ασφάλειας. Η νέα ρωσική κυβέρνηση φαίνεται αποφασισμένη να κρατήσει σκληρή στάση όσο αφορά στο ζήτημα του στόλου. Σε δήλωσή του ο πρόεδρος Putin, άφησε να εννοηθεί ότι η παραμονή του ρωσικού στόλου στη Σεβαστούπολη θα συνεχιστεί πέραν του 2017.⁸⁵ Το γεγονός προκάλεσε τις αντιδράσεις της Ουκρανίας, που θεωρεί ότι ένας τέτοιος όρος αντίκειται στην αρχή του ουκρανικού Συντάγματος, που επιτρέπει την παραμονή ξένων δυνάμεων στη χώρα μόνο σε προσωρινή βάση.

Εκείνο που είναι σίγουρο είναι ότι η αδυναμία της Ουκρανίας να εξοφλήσει το χρέος της και η ενεργειακή της εξάρτηση από τη Ρωσία μειώνουν την διαπραγματευτική της ικανότητα και συνεχίζουν να την καθιστούν ευάλωτη στις απαιτήσεις της χώρας αυτής.

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΜΕ ΤΗ ΔΥΣΗ

Α. Η ΑΠΟΠΥΡΗΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ – ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ

Τον πρώτο καιρό μετά την διάλυση της ΕΣΣΔ, το ενδιαφέρον της Δύσης εστιάζονταν κυρίως γύρω από τη Ρωσία, που θεωρούνταν ο βασικότερος παράγοντας για την διαμόρφωση των νέων παγκόσμιων ισορροπιών. Από το 1991 όμως, μετά την ανακήρυξή της Ουκρανίας σε ανεξάρτητο κράτος, η Δύση αναγκάζεται να αναθεωρήσει τη στάση της και να επανεκτιμήσει τις σχέσεις της με μια νέα ανεξάρτητη χώρα, η οποία λόγω του μεγέθους της –αντίστοιχο με εκείνο της Γαλλίας-,⁸⁶ της γεωπολιτικής της θέσης και του πυρηνικού οπλοστασίου που κληρονόμησε από την ΕΣΣΔ αναδεικνύονταν σε σημαντικό παράγοντα για τη διεθνή σταθερότητα.

⁸⁴ Zerkalo Nedeli, 29/01/01, “Is Fight for Control of Black Sea Fleet Getting More Fierce?”, <http://www.niss.gov.ua/cacds/rese/0129b.html>

⁸⁵ Taras Kuzio, “Russia: Ukraine Squeeze”, 03/07/2000, <http://www.ualberta.ca/~cius/stasiuk/st-articles/an-ukr-nat2.htm> σελ.2

⁸⁶ N. Shadlow, “ The Denuclearization of Ukraine: Consolidating Ukrainian Security”, “Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly

Η μακρόχρονη καθυστέρηση στη διευθέτηση του ζητήματος των πυρηνικών όπλων αποτέλεσε σημαντικό εμπόδιο για την εξομάλυνση των σχέσεων Ουκρανίας - Δύσης. Στη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας της Ουκρανίας εκφράζεται η πρόθεση της χώρας για αποπυρηνικοποίηση. Το γεγονός αυτό οφείλεται σε δύο λόγους: Αφ' ενός στην αποστροφή του ουκρανικού λαού για τα πυρηνικά όπλα, μετά την τραγωδία του Τερνομπίλ, αφ' ετέρου στην αρνητική στάση της διεθνούς κοινότητας μπροστά στην προοπτική μιας νέας πυρηνικής δύναμης.

Από την πρώτη στιγμή ήταν ξεκάθαρο ότι η Δύση αντιμετώπιζε με δυσπιστία τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, ιδιαίτερα εκείνες που διέθεταν πυρηνικά όπλα και ότι διατηρούσε επιφυλάξεις για το κατά πόσον θα ήταν σε θέση να επιβιώσουν ως ανεξάρτητα κράτη. Οι προϋποθέσεις που έβαλαν οι δυτικές χώρες, προκειμένου να δεχτούν την Ουκρανία ως ανεξάρτητο κράτος, αφορούσαν στο σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και φυσικά στην αποπυρηνικοποίηση. Όσο αφορά στην πρώτη προϋπόθεση η Ουκρανία φάνηκε να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της Δύσης:⁸⁷ όσο αφορά όμως στη δεύτερη, από την αρχή έγινε φανερό ότι η Ουκρανία επρόκειτο να χρησιμοποιήσει το ζήτημα των πυρηνικών όπλων ως διαπραγματευτικό χαρτί για να εκμαιεύσει οικονομικά και πολιτικά οφέλη τόσο από τη Δύση, όσο και από τη Ρωσία.

Παρά το γεγονός ότι η Ουκρανία ελλείπει της κατάλληλης υποδομής δεν ήταν σε θέση να έχει τον έλεγχο των πυρηνικών οπλικών συστημάτων που βρίσκονταν στο έδαφός της, δεν έπαυε να διαθέτει έναν ικανό αριθμό πυρηνικών κεφαλών και πυρηνική τεχνογνωσία. Η Ουκρανία, συνειδητοποιώντας ότι μπορεί να χρησιμοποιήσει το ατού της κατοχής πυρηνικών όπλων, αφ' ενός για να τραβήξει την προσοχή της Δύσης και αφ' ετέρου για να εξοικονομήσει χρήματα από την διάλυση και τη μεταφορά των πυρηνικών κεφαλών, αλλάζει στάση και αρχίζει να διαπραγματεύεται την απόσυρση του πυρηνικού της οπλοστασίου. Γι αυτό και δεν ακολούθησε το παράδειγμα της Λευκορωσίας και του Καζανκστάν, χωρών φιλικά διακείμενων στην Ρωσία, που συμφώνησαν αμέσως να μεταφέρουν τα πυρηνικά τους όπλα στη Ρωσία υιοθετώντας ουδέτερο status.

ΗΠΑ και Ρωσία, η κάθε μια για τους δικούς της λόγους, φαίνονταν το ίδιο ανήσυχες για την εξέλιξη του πυρηνικού status της Ουκρανίας. Η Ρωσία αντιμετώπιζε την

Independent State”, edited by Lubomyr A. Hajda , Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.271

⁸⁷ U. Markus, “**Foreign Policy As A Security Tool**”, *Transition* Vol., No 13, 28/07/95, σελ.16

άρνηση της Ουκρανίας να αποσύρει άμεσα τα πυρηνικά της όπλα σαν απειλή και δεν ήταν διατεθειμένη να ανεχθεί την παρουσία ενός εχθρικού πυρηνικού κράτους στα σύνορά της. Οι ΗΠΑ τώρα, έχοντας επίγνωση της εσωτερικής πολιτικής αστάθειας και της διαφθοράς, που καθιστούσαν επισφαλείς τις συνθήκες ελέγχου και παραμονής των πυρηνικών στο έδαφος της Ουκρανίας, φοβούνταν κυρίως την πρόκληση πυρηνικού ατυχήματος και την λαθραία πώληση όπλων και πυρηνικού υλικού σε τρίτες χώρες.⁸⁸

Το Μάιο του 1992, Ουκρανία, Λευκορωσία και Καζανκστάν υπογράφουν το πρωτόκολλο της Λισσαβώνας, με το οποίο δεσμεύονται να υπογράψουν την συνθήκη START I και να προχωρήσουν στην υπογραφή της NPT (Non Proliferation Treaty- Συνθήκη Περί Μη Διάδοσης των Πυρηνικών Όπλων). Ωστόσο η διαδικασία της επικύρωσης των συνθηκών START I και NPT, καθώς επίσης και η διαδικασία της διάλυσης και της μεταφοράς των πυρηνικών όπλων στη Ρωσία καθυστερεί επίτηδες. Η Ουκρανία πιέζει τη Ρωσία για οικονομική αποζημίωση για το απεμπλουτισμένο ουράνιο, προϊόν της διάλυσης των πυρηνικών κεφαλών, προκαλώντας την επέμβαση των ΗΠΑ, που φοβούμενες το λαθρεμπόριο πυρηνικού υλικού σπεύδουν να υπογράψουν συνθήκη για την αγορά του ουρανίου με τη Μόσχα.⁸⁹

Με την εκλογή Κλίντον στα τέλη του 1992, το ενδιαφέρον των ΗΠΑ για την αποπυρηνικοποίηση της Ουκρανίας φτάνει στο ζενίθ. Η Ουκρανία μπαίνει στο πρόγραμμα Nunn-Lugar, για παροχή οικονομικής βοήθειας για την διάλυση του πυρηνικού της οπλοστασίου και μέσα στο 1993 της εγκρίνεται οικονομική βοήθεια ύψους \$400 εκ.⁹⁰ Εν τω μεταξύ η καθυστέρηση στην επικύρωση των συνθηκών έκανε τις επισκέψεις υψηλόβαθμων αμερικανών αξιωματούχων στο Κίεβο, όπως εκείνη του Υπ. Εξωτερικών W. Christopher και Αμύνης Les Aspin, πολύ συχνές και έδωσε την αφορμή στις ΗΠΑ να επέμβουν στις διαφορές μεταξύ Ουκρανίας – Ρωσίας. Η αμερικανική πλευρά δεσμεύτηκε για υψηλές χρηματικές αποζημιώσεις και περαιτέρω οικονομική βοήθεια σε περίπτωση που η Ουκρανία προχωρούσε στην διαδικασία αποπυρηνικοποίησης.⁹¹

⁸⁸ Ibid

⁸⁹ N. Shadlow, “The Denuclearization of Ukraine: Consolidating Ukrainian Security”, “Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State”, edited by Lubomyr A. Hajda, Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.277

⁹⁰ Ibid, σελ.279

⁹¹ W. H.Kincade and N.Melnyczuk, “Eurasia Letter:Unneighborly Neighbors”, *Foreign Policy*, 94 (Spring 94), σελ.89

Η ουκρανική πλευρά εκμεταλλεύτηκε όσο μπορούσε το ζήτημα αυτό για να τραβήξει την προσοχή της διεθνούς κοινότητας και του NATO, για να πετύχει οικονομικά οφέλη και να αυξήσει την διαπραγματευτική της ικανότητα έναντι της Ρωσίας για θέματα ασφάλειας και εδαφικής κυριαρχίας. Παράλληλα όμως η καθυστέρηση στην υπογραφή των συνθηκών στόχευε στο να αποτρέψει το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης από τα σοβαρά εσωτερικά προβλήματα, που σχετίζονταν με την οικονομική ύφεση και τις εθνοτικές αντιπαραθέσεις.

Τον Νοέμβριο του 1993, παρά τις προσπάθειες του προέδρου Kravchuk, η Rada επικύρωσε τη συνθήκη START I υπό προϋποθέσεις, τονίζοντας ότι η Ουκρανία δεν θα προχωρούσε ακόμη στην υπογραφή της NPT ως μη πυρηνικό κράτος. Η Rada (το Κοινοβούλιο της Ουκρανίας), προκειμένου να προχωρήσει σε επικύρωση της συνθήκης, ζήτησε εδαφικές εγγυήσεις και εγγυήσεις ασφάλειας από Ρωσία και Δύση, καθώς επίσης και οικονομική αποζημίωση. Η απόφαση αυτή δυσaráεστησε τόσο τις δύο αυτές χώρες όσο και την κυβέρνηση Kravchuk, που φοβήθηκε ότι με τη στάση της αυτή η Ουκρανία κινδυνεύει να χάσει το κύρος της στη διεθνή κοινότητα και να απομονωθεί. Ο ίδιος ο πρόεδρος Κλίντον καθώς και ο υπουργός εξωτερικών της Ρωσίας καταδίκασαν την απόφαση της Rada,⁹² στέλνοντας στην Ουκρανία το μήνυμα ότι τέτοιες κινήσεις είναι επικίνδυνες για την σταθερότητα στην περιοχή και ότι έπρεπε να αλλάξει τακτική.

Στο μεταξύ, όπως αναφέραμε, η κακή οικονομική κατάσταση της χώρας, η αποτυχία της διάσκεψης της Μασσάνδρας και η εσωτερική πολιτική κρίση που ακολούθησε, οι αυτονομιστικές τάσεις που εκδηλώθηκαν στις περιοχές της Κριμαίας και του Donbass και η συνεχιζόμενη οικονομική πίεση της Ρωσίας, έκαναν την κυβέρνηση Kravchuk να αναλάβει πρωτοβουλίες και να προβεί σε περαιτέρω διαπραγματεύσεις με τις ΗΠΑ. Οι πρωτοβουλίες όμως αυτές, παρά το γεγονός ότι η ουκρανική πλευρά εκτίμησε ότι θα απέβαιναν εις όφελος των σχέσεων της τόσο με τη Δύση όσο και με τη Ρωσία, έδωσαν την αφορμή για την επίσημη ανάμειξη των ΗΠΑ στο ζήτημα.

Έτσι σε συνάντησή τους τον Ιανουάριο του 1994 στη Μόσχα, οι πρόεδροι Κλίντον, Γιέλτσιν και Kravchuk υπογράφουν την Τριμερή Συμφωνία Ουκρανίας- Ρωσίας- ΗΠΑ με βάση την οποία η Ουκρανία δεσμεύεται να μεταφέρει το πυρηνικό της οπλοστάσιο στην Ρωσία μέσα σε χρονικό διάστημα επτά χρόνων. Σε αντάλλαγμα η Ρωσία υπόσχεται να αποζημιώσει την Ουκρανία, ενώ οι ΗΠΑ υποχρεούνται να

⁹² Ibid, σελ.90

καταβάλλουν στη Ρωσία χρηματική αποζημίωση για την μεταφορά και την διάλυση των πυρηνικών κεφαλών.⁹³

Οι συνέπειες της υπογραφής της Τριμερούς Συμφωνίας για την πορεία των σχέσεων της Ουκρανίας με τις ΗΠΑ και τη Ρωσία, ήταν ιδιαίτερα σημαντικές. Η Τριμερής Συμφωνία, εκτός από το γεγονός ότι καθιέρωσε ένα πλαίσιο τεχνικής και οικονομικής τριμερούς συνεργασίας για το ζήτημα της αποπυρηνικοποίησης, «νομιμοποίησε»⁹⁴ την ανάμειξη των ΗΠΑ σε ένα ζήτημα εξωτερικής πολιτικής μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας, κάτι που η ρωσική πλευρά αναγκάστηκε να δεχτεί.

Επίσης με βάση την Συμφωνία η Ουκρανία έλαβε από τις ΗΠΑ, τη Ρωσία και τη Μ.Βρετανία διαβεβαιώσεις (και όχι εγγυήσεις όπως η ίδια επιθυμούσε) για την ασφάλεια και την εδαφική της ακεραιότητα, στην περίπτωση που θα προχωρούσε στην υπογραφή της NPT. Το σημαντικό όμως στην περίπτωση αυτή είναι ότι οι διαβεβαιώσεις αυτές «δεν περιορίζονται στα πλαίσια της CIS»⁹⁵, όπως θα επιθυμούσε η Ρωσία, αλλά επεκτείνονται στα πλαίσια των υπαρχόντων συνόρων.

Αναμφισβήτητα όμως η υπογραφή της Τριμερούς Συμφωνίας αποτέλεσε ορόσημο για την σύσφιξη των σχέσεων της Ουκρανίας με τις ΗΠΑ και έδωσε αφορμή για την διεύρυνση και την ενίσχυση της οικονομικής και στρατηγικής συνεργασίας των δύο χωρών, γεγονός που χαιρετίστηκε θερμά από το σύνολο του πολιτικού κόσμου της Ουκρανίας κατά την επίσημη επίσκεψη του προέδρου Κλίντον στο Κίεβο, τον Μάιο του 1995.

Τον Μάρτιο του 1994 η Rada αίροντας τις επιφυλάξεις προχωρεί στην επικύρωση της START I, ενώ το Νοέμβριο του 1994 επί προεδρίας Kuchma επικυρώνει την συνθήκη NPT, ανοίγοντας τον δρόμο για παροχή οικονομικής ενίσχυσης από τις ΗΠΑ και την G-7. Το 1994 η Ουκρανία λαμβάνει από τις ΗΠΑ την υπόσχεση παροχής οικονομικής βοήθειας ύψους \$900 εκ. και γίνεται έτσι ο τέταρτος αποδέκτης οικονομικής βοήθειας από τις ΗΠΑ, μετά το Ισραήλ, την Αίγυπτο και τη Ρωσία.⁹⁶

Η επίλυση του ζητήματος των πυρηνικών όπλων άνοιξε το δρόμο για την συνεργασία Ουκρανίας και NATO μέσα στα πλαίσια του προγράμματος PfP

⁹³ N. Shadlow, “The Denuclearization of Ukraine: Consolidating Ukrainian Security”, “Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State”, edited by Lubomyr A. Hajda, Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.281

⁹⁴ Sherman W. Garnett “Keystone in the Arch.Ukraine in the emerging security environment of Central and Eastern Europe”, Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C.,1997,σελ.122

⁹⁵ Ibid, σελ.123

⁹⁶ U. Markus, “Foreign Policy As A Security Tool”, *Transition* Vol., No 13, 28/07/95, σελ.17

(Program for Peace). Οι ΗΠΑ, φάνηκαν να αναγνωρίζουν ότι η ανεξαρτησία και η αποπυρηνικοποίηση της Ουκρανίας αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την ασφάλεια και την σταθερότητα στην περιοχή της Κεντρο-Ανατολικής Ευρώπης και να αποδίδουν μεγάλη σημασία στην εξομάλυνση των σχέσεων μεταξύ Ρωσίας-Ουκρανίας, φοβούμενες ότι οι εντάσεις στην περιοχή αυτή ενδέχεται να οδηγήσουν σε ανατροπή των ισορροπιών και την υπερίσχυση του ρωσικού παράγοντα, κάτι που φυσικά απεύχονται. Παράλληλα όμως φρόντισαν να εξασφαλίσουν και την δική τους παρουσία στην περιοχή διευρύνοντας την συνεργασία τους με την Ουκρανία μέσα στα πλαίσια του NATO, χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει ότι έβαζαν την ένταξη της Ουκρανίας στο NATO στους άμεσους στόχους τους.

Δυστυχώς όμως για την Ουκρανία, οι παραπάνω διαβεβαιώσεις για την ασφάλειά της αποτελούν πολιτικές και όχι νομικές δεσμεύσεις, γεγονός που οδήγησε στην καθυστέρηση της εφαρμογής του προγράμματος μεταφοράς και διάλυσης των πυρηνικών όπλων.

Η Ρωσία τώρα, παρά το γεγονός ότι δεν ήταν καθόλου ευχαριστημένη από την ανάμειξη των ΗΠΑ δεν επιθυμούσε την επιδείνωση των σχέσεών της με την Ουκρανία, αφ' ενός μεν λόγω των στενών εθνοτικών δεσμών που διατηρούσε με αυτήν και αφ' ετέρου γιατί έκρινε ότι μια τέτοια εξέλιξη θα έχει δυσάρεστες συνέπειες για την ασφάλεια και τη σταθερότητα στην ευρύτερη περιοχή. Η υπογραφή της Τριμερούς Συμφωνίας και η δέσμευση της Ρωσίας για αναγνώριση της εδαφικής κυριαρχίας της Ουκρανίας όχι μόνο μέσα στα πλαίσια της CIS σηματοδότησε τις εξελίξεις για την υπογραφή της διακρατικής Συνθήκης Φιλίας και Συνεργασίας για την αναγνώριση των συνόρων, το Μάιο του 1997.

Η υιοθέτηση μιας πιο διαλλακτικής στάσης εκ μέρους της Ρωσίας για το ζήτημα των συνόρων οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι κατά την διάρκεια της περιόδου 1994-1997 ΗΠΑ και Ουκρανία διεύρυναν την οικονομική, τεχνική και στρατιωτική τους συνεργασία. Η Ουκρανία συμμετείχε σε κοινές στρατιωτικές ασκήσεις και ειρηνευτικές αποστολές στα πλαίσια του NATO, ενώ κατά την παραπάνω χρονική περίοδο έλαβε σημαντική οικονομική βοήθεια. (Μόνο μέσα στο 1997 έλαβε ποσό ύψους \$700 εκ. «μέσω του προγράμματος Nunn-Lugar»⁹⁷).

⁹⁷ N. Shadlow, “The Denuclearization of Ukraine: Consolidating Ukrainian Security”, “Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State”, edited by Lubomyr A. Hajda, Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.282

Αν και με την υπογραφή της Τριμερούς Συμφωνίας η Ουκρανία υιοθέτησε οριστικά το καθεστώς του αποπυρηνικοποιημένου κράτους, η διαδικασία της αποχώρησης όλων των πυρηνικών όπλων καθυστέρησε αρκετά (παρά τις πιέσεις των ΗΠΑ, η συμφωνία για την αποχώρηση των SS-24 λήφθηκε μόλις το 1997). Μέσα στο 1996 ολοκληρώθηκε η απομάκρυνση όλων των πυρηνικών κεφαλών από το έδαφος της Ουκρανίας. Παρά το γεγονός ότι η Ουκρανία δεσμεύτηκε να αποσύρει όλα τα πυρηνικά της όπλα μέχρι το 2001, προθεσμία που προβλέπονταν από την υπογραφή της START I, η μεταφορά των SS-24 δεν έχει ακόμα ολοκληρωθεί. Τον Αύγουστο του 1999 οι υπουργοί Άμυνας των ΗΠΑ και της Ουκρανίας, κ.κ. Cohen και Kuzmuk υπέγραψαν νέα συμφωνία που παρατείνει την συνεργασία των δύο χωρών “μέσω του προγράμματος Nunn-Lugar”⁹⁸ για την διάλυση και την ασφαλή μεταφορά των πυρηνικών όπλων μέχρι το 2006.

Β. Η ΑΛΛΑΓΗ ΤΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΩΝ ΗΠΑ -ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΟΥΚΡΑΝΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΑ ΜΑΚΡΟΠΡΟΘΕΣΜΑ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ

Οι επίσημες σχέσεις μεταξύ ΗΠΑ και Ουκρανίας ξεκινούν από το 1992, αμέσως μετά το δημοψήφισμα της Ανεξαρτησίας και παρά τις αρχικές διακυμάνσεις τους, μετά το 1994 φάνηκαν να σταθεροποιούνται. Οι δύο χώρες ανέπτυξαν μια ειδική μορφή συνεργασίας σε ένα μεγάλο φάσμα επιστημονικών, οικονομικών και στρατιωτικών θεμάτων, γεγονός που φανερώνει το ενδιαφέρον των ΗΠΑ για τις εξελίξεις στην περιοχή.

Κατά την πρώτη περίοδο της ανεξαρτησίας της Ουκρανίας, το ενδιαφέρον της Δύσης για συνεργασία με την Ουκρανία ήταν πολύ περιορισμένο. Οι ΗΠΑ δεν ήταν έτοιμες να δεχτούν τις νέες ανεξάρτητες χώρες της πρώην ΕΣΣΔ και ο πρόεδρος Bush φαινόταν να μοιράζεται τους φόβους του προέδρου Gorbachev, ότι η δημιουργία νέων ανεξάρτητων χωρών μπορούσε να οδηγήσει σε έξαρση του εθνικισμού και κατά συνέπεια να σηματοδοτήσει το τέλος των πολιτικών και οικονομικών «μεταρρυθμίσεων»⁹⁹ που συντελούνταν στην Ρωσία. Οι επιφυλάξεις αυτές εκφράζονται ξεκάθαρα στην ομιλία του αμερικανού προέδρου G. Bush, τον

⁹⁸ P.J. Dobriansky, “U.S.-Ukrainian Relations in the 1990’s: A view from Washington », “Ukraine. The Search for a National Identity”, edited by S.L. Wolchik and V. Zviglyanich, Rowman & Littlefield Publishers, INC, Oxford, 2000, σελ. 129

Αύγουστο του 1991 στο ουκρανικό Κοινοβούλιο, όταν προειδοποιεί την Ουκρανία ότι οι ΗΠΑ δεν είναι διατεθειμένες να ενισχύσουν τις χώρες εκείνες που βασίζουν την ανεξαρτησία τους στον εθνικισμό.¹⁰⁰

Πολύ γρήγορα όμως, η εκτίμηση των ΗΠΑ για την Ουκρανία άλλαξε. Οι ΗΠΑ αναγνώρισαν ότι η ανεξαρτησία της Ουκρανίας αποτελούσε εμπόδιο για την επαναβίωση της πρώην ΕΣΣΔ και περιόριζε την επέκταση της ρωσικής επιρροής στην μετασοβιετική εποχή. Δεδομένων των δραματικών πολιτικών εξελίξεων και των πιέσεων που δεχόταν η Ουκρανία από τη Ρωσία, οι ΗΠΑ δεν άργησαν ακόμα να συνειδητοποιήσουν ότι η ανεξαρτησία της Ουκρανίας αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την προώθηση των συμφερόντων τους στον ευρύτερο χώρο της Κεντροανατολικής Ευρώπης. Τα συμφέροντα των ΗΠΑ στην περιοχή σχετίζονταν με την επικράτηση ενός κατάλληλου πολιτικού κλίματος, που θα προωθούσε την ομαλή μετάβαση από το σοσιαλιστικό καθεστώς στα δυτικά πρότυπα δημοκρατίας και την ομαλή ένταξη των χωρών που προέκυψαν από τη διάλυση του Συμφώνου της Βαρσοβίας στην οικονομία της αγοράς.

Όσο αφορά στην Ουκρανία, ένα από τα βασικότερα χαρακτηριστικά της εξωτερικής της πολιτικής ήταν η αντίδραση στον αναδύμενο «ρωσικό ιμπεριαλισμό». Η Ουκρανία, φοβούμενη για την ανεξαρτησία της, αντιτίθετο στην επικράτηση του περίφημου «ρωσικού Δόγματος Monroe»¹⁰¹ για την CIS: ότι δηλαδή η εξωτερική πολιτική της Ρωσίας πρέπει να χαράζεται μέσα στα πλαίσια του γεωπολιτικού χώρου της πρώην ΕΣΣΔ γιατί αυτός αποτελεί περιοχή μείζονος σημασίας για τα συμφέροντά της (κάτι αντίστοιχο δηλαδή με το δόγμα Monroe των ΗΠΑ για τις χώρες της Λατινικής Αμερικής). Έτσι προσπαθώντας να βρεί τη θέση της στο χάρτη της Ευρώπης, τόνιζε τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της πολιτικής της και την διάθεσή της να ενταχθεί στις δυτικές δομές, υιοθετώντας τον ρόλο του παρεμβαλλόμενου κράτους (buffer), ανάμεσα στη Ρωσία και την Ευρώπη.

Οι ΗΠΑ, παρά το γεγονός ότι αναγνώριζαν τη στρατηγική σημασία της Ουκρανίας και μοιράζονταν την ίδια ανησυχία με αυτήν για την επέκταση της Ρωσικής επιρροής

⁹⁹ **Ibid**, σελ.122

¹⁰⁰ **N. Shadlow**, “ **The Denuclearization of Ukraine: Consolidating Ukrainian Security**”, “**Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State**”, edited by Lubomyr A. Hajda , Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.273

¹⁰¹ **R. Solchanyk** “**Ukraine, Russia and the CIS**” στο “**Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State**”, edited by Lubomyr A. Hajda , Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.30

στην περιοχή της Κεντροανατολικής Ευρώπης, λόγω των σοβαρών εσωτερικών και εξωτερικών της προβλημάτων, δεν έδειχναν ιδιαίτερο ενδιαφέρον να συνεργαστούν μαζί της.

Καθοριστικό παράγοντα για την αλλαγή στις σχέσεις Ουκρανίας- ΗΠΑ αποτέλεσε η επικύρωση των συνθηκών NPT και START I, που άνοιξε τον δρόμο για την ανάπτυξη διμερούς συνεργασίας στους τομείς της οικονομίας, της έρευνας, της επιστήμης και της τεχνολογίας.¹⁰² Στο μεταξύ το οικονομικό μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα που εφήρμοσε ο νεοεκλεγείς πρόεδρος Kuchma, απέδωσε καρπούς και κατάφερε να « αποκαταστήσει την αξιοπιστία της Ουκρανίας στη Δύση ».¹⁰³ Η χώρα εισήγαγε ένα αυστηρό δημοσιονομικό πρόγραμμα, εξέδωσε νέο νόμισμα (αντικαθιστώντας το προηγούμενο καρμποβανέτς με το χρύβνα) και έδωσε τέλος στις φήμες για επιστροφή στο ρούβλι.¹⁰⁴ Έτσι τον Ιούλιο του 1994 η G-7 ενέκρινε για την Ουκρανία οικονομική βοήθεια ύψους \$4 εκ., ενώ τον Οκτώβριο του 1994 το ΔΝΤ ενέκρινε δάνειο ύψους \$371 εκ.¹⁰⁵ Η Δύση απέδειξε έτσι εμπράκτως την υποστήριξή της στον Kuchma και το ενδιαφέρον της να συσφίξει τις σχέσεις της με την Ουκρανία.

Μετά το 1995 οι σχέσεις ΗΠΑ και Ουκρανίας βελτιώνονται ακόμα περισσότερο, λόγω της στροφής της εξωτερικής πολιτικής της Ουκρανίας προς τη Δύση. Ο πρόεδρος Kuchma υποστήριξε την άποψη ότι το NATO ήταν σε θέση να καλύψει το κενό ασφάλειας που είχε δημιουργηθεί στην περιοχή με την διάλυση του Συμφώνου της Βαρσοβίας και ότι δεν πίστευε ότι η διεύρυνσή του στην περιοχή της Κεντροανατολικής Ευρώπης θα οδηγούσε σε διαίρεση..

Οι ΗΠΑ εκτιμώντας την αλλαγή κατεύθυνσης της ουκρανικής εξωτερικής πολιτικής εξέφρασαν την πλήρη υποστήριξή τους για την μεταρρυθμιστική προσπάθεια που συντελείτο στην Ουκρανία και προώθησαν την οικονομική συνεργασία με αυτήν.

Παρ' όλα αυτά προβλήματα συνεχίζουν να σκιάζουν τις σχέσεις Ουκρανίας –Δύσης. Οι ΗΠΑ δεν φοβούνται πλέον ότι η Ουκρανία δεν μπορεί να επιβιώσει σαν κράτος, δεν μπορούν όμως να είναι σίγουρες για το αν θα στραφεί οριστικά στη Δύση ή θα

¹⁰² J. Dobriansky, "U.S.-Ukrainian Relations in the 1990's: A view from Washington », "Ukraine. The Search for a National Identity", edited by S.L.Wolchik and V.Zviglyanich, Rowman & Littlefield Publishers, INC, Oxford, 2000, σελ.125

¹⁰³ S.Larrabee, « Ukraine's Place », "Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State", edited by Lubomyr A. Hajda , Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.250

¹⁰⁴ Taras Kuzio: "New Foreign and Defense Policies", Ukraine Under Kuchma, London:Mc Millan 1997, σελ.181

¹⁰⁵ Jung M, "Looking Both Ways", *Transition*, Vol.1 No6, 28 April 1995,σελ.52

αναγκαστεί να προωθήσει μια στενότερη σχέση με τη Ρωσία και την CIS. Η Ουκρανία λόγω της εσωτερικής πολιτικής διαίρεσης ανάμεσα σε ρωσόφιλους και οπαδούς της πλήρους απεξάρτησης από τη Ρωσία και λόγω της δεινής κατάστασης της οικονομίας της απέχει πολύ από το να αποτελέσει ισχυρό και αξιόπιστο σύμμαχο των ΗΠΑ στην περιοχή. Για τις ΗΠΑ όμως η διατήρηση σχέσεων συνεργασίας με την Ουκρανία αποτελεί σημαντική προτεραιότητα γιατί έτσι εδραιώνουν την στρατηγική και στρατιωτική τους παρουσία σε μια περιοχή που συνορεύει με την Ρωσία.

Στην προώθηση του παραπάνω στόχου οφείλονται και οι συχνές επισκέψεις ανώτατων αμερικανών αξιωματούχων στο Κίεβο, συμπεριλαμβανομένης και εκείνης του προέδρου Κλίντον, καθώς επίσης και οι έντονες προσπάθειες της Αμερικανικής πλευράς για τη σύσφιξη των σχέσεων Ουκρανίας – NATO και για την παροχή οικονομικής βοήθειας στην Ουκρανία από τη Δύση.

Η προσέγγιση Ουκρανίας-ΗΠΑ συνοδεύτηκε από ένα σημαντικό πακέτο «οικονομικής βοήθειας», που «μέσα στο 1997 έφτασε στα \$225 εκ.»¹⁰⁶

Το Μάρτιο του 1998, η Ουκρανία, κατά τη διάρκεια της επίσκεψης της αμερικανίδας Υπουργού Εξωτερικών M. Albright στο Κίεβο, ματαιώνει την προγραμματισμένη πώληση πυρηνικών αντιδραστήρων στο Ιράν.¹⁰⁷ Παρά το γεγονός ότι σε οικονομικούς όρους η ματαίωση αυτή στοίχισε ακριβά στην Ουκρανία, αποτέλεσε ένδειξη καλής θέλησης απέναντι στις ΗΠΑ και κατά συνέπεια συνέβαλε στην περαιτέρω σύσφιξη των σχέσεών τους.

Το μεγαλύτερο εμπόδιο στις σχέσεις των δύο χωρών συνεχίζει να είναι η αργή πορεία των οικονομικών μεταρρυθμίσεων και η εξυγίανση της Δημόσιας Διοίκησης. Μέχρι σήμερα η Ουκρανία έχει καταβάλλει σοβαρές προσπάθειες για την προσέλκυση ξένων επενδύσεων, κυρίως στους κλάδους τροφίμων και ποτών καθώς επίσης και στους τομείς της ενέργειας, των τηλεπικοινωνιών και του λογισμικού ηλεκτρονικών υπολογιστών. Περισσότερες από «250 μεγάλες αμερικανικές επιχειρήσεις έχουν κάνει επενδύσεις στην Ουκρανία»¹⁰⁸. Η Ουκρανία είναι σε θέση να προσελκύσει τις δυτικές επενδύσεις χάρη στην βιομηχανική και επιστημονική της υποδομή και το

¹⁰⁶ Tor Bukkvoll, “Ukraine and NATO. The Politics of Soft Cooperation”, *Security Dialogue*, 1997, Vol.28(3), σελ.372

¹⁰⁷ S.Larrabee, « Ukraine’s Place », “Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State”, edited by Lubomyr A. Hajda, Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.257

¹⁰⁸ Ν.Β.Κωνσταντόπουλος: “ Ουκρανία: Διεθνείς Συμμαχίες και Αγώνας στο Εσωτερικό Οικονομικό Μέτωπο”, *ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ*, Σεπτέμβριος 2000, σελ.89

φθηνό και άρτια καταρτισμένο εργατικό της δυναμικό. Παρ'όλα αυτά η βιομηχανική της υποδομή παρουσιάζει προβλήματα εκσυγχρονισμού και κακοδιοίκησης. Η διαφθορά και η έλλειψη οργάνωσης αποτελούν εμπόδια για την ομαλή λειτουργία των αμερικάνικων εταιρειών στην περιοχή και προκαλούν τις διαμαρτυρίες του Κογκρέσσου, που απειλεί να διακόψει την παροχή οικονομικής βοήθειας.

ΟΥΚΡΑΝΙΑ ΚΑΙ ΝΑΤΟ

Α.Ο ΝΕΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΝΑΤΟ ΚΑΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΕΝΤΑΞΗΣ

Το ΝΑΤΟ, αμέσως μετά τη διάλυση του Συμφώνου της Βαρσοβίας, προσπάθησε να επεκτείνει τις δραστηριότητές του στην περιοχή της Κεντροανατολικής Ευρώπης, φιλοδοξώντας να δημιουργήσει ένα πλαίσιο στρατηγικής συνεργασίας που «θα απλώνονταν από τον Ατλαντικό έως τα Ουράλια»¹⁰⁹. Για το σκοπό αυτό, το 1991, δημιούργησε το Βορειοατλαντικό Σύμφωνο Συνεργασίας, (NACC), ένα όργανο που είχε σκοπό να προωθήσει την συνεργασία μεταξύ των υπουργών Αμύνης του ΝΑΤΟ και των πρώην σοσιαλιστικών χωρών, ενώ τον Ιανουάριο του 1994 ενέκρινε την πρόταση που εισηγήθηκαν οι ΗΠΑ, για την εφαρμογή του προγράμματος PfP (Partnership for Peace Program).¹¹⁰ Το πρόγραμμα, που προέβλεπε την ανάπτυξη διμερών σχέσεων μεταξύ ΝΑΤΟ και χωρών του πρώην Συμφώνου της Βαρσοβίας, την συνεργασία σε θέματα ασφάλειας και την συμμετοχή σε κοινές στρατιωτικές ασκήσεις και ειρηνευτικές αποστολές, αποτελούσε ένα πρώτο βήμα για την ένταξη των χωρών αυτών στο ΝΑΤΟ. Αν και στην αρχή οι χώρες της Κεντροανατολικής Ευρώπης, Πολωνία- Τσεχία –Ουγγαρία- Σλοβακία-Ρουμανία, φοβούμενες τις διεθνείς εξελίξεις και τη στάση της Ρωσίας ήσαν επιφυλακτικές ως προς την διεύρυνση αυτή, πολύ γρήγορα αναθεώρησαν τις απόψεις τους. Στην διάσκεψη της Πράγας, τον Ιανουάριο του 1994 δέχτηκαν να ενταχθούν στο πρόγραμμα εκδηλώνοντας την επιθυμία τους για ένταξη στο ΝΑΤΟ.

Η Ουκρανία, παρά τις επιφυλάξεις που κατά καιρούς διατυπώνονταν από πολιτικούς και μια μεγάλη μερίδα των ψηφοφόρων, δεν στάθηκε ποτέ εμπόδιο στην διεύρυνση

¹⁰⁹ W. H.Kincade and N.Melnyczuk, “Eurasia Letter:Unneighborly Neighbors”, *Foreign Policy*, 94 (Spring 94), σελ.101

¹¹⁰ Ibid

του NATO. Ο πρόεδρος Kravchuk, θεωρούσε ότι “η καλύτερη εγγύηση για την ασφάλεια της χώρας θα ήταν η ένταξή της στο NATO”.¹¹¹

Στο μεταξύ, μετά την επίλυση του ζητήματος των πυρηνικών όπλων οι σχέσεις Ουκρανίας και ΗΠΑ βελτιώνονται σημαντικά. Η Ουκρανία ήταν η πρώτη χώρα της CIS, που τον Φεβρουάριο του 1994 υπέγραψε συμφωνία με το NATO για ένταξη το πρόγραμμα P f P, γεγονός που της έδωσε την ευκαιρία να συμμετάσχει σε κοινές στρατιωτικές ασκήσεις με άλλες χώρες- μέλη. Η συμμετοχή στο πρόγραμμα P f P έγινε δεκτή με ενθουσιασμό στην Ουκρανία, γιατί κατά κάποιο τρόπο ενίσχυσε το γόητρο της χώρας και της χρησίμευσε σαν αντιστάθμισμα στις ρωσικές πιέσεις για προσχώρηση στην CIS. Ο πρόεδρος Kravchuk δήλωσε ότι η συμμετοχή στο P f P, ήταν ένα “σημαντικό βήμα για την δημιουργία ενός συστήματος ασφάλειας στην Ευρώπη”.¹¹²

Ο διάδοχός του όμως ο πρόεδρος Kuchma, λαμβάνοντας υπ’ όψιν τις επιφυλάξεις της Ρωσίας υιοθέτησε μια πιο μετριοπαθή στάση. Ο πρόεδρος Kuchma στην προσπάθειά του να βρεί την χρυσή τομή ανάμεσα στη Ρωσία και τη Δύση, διατύπωσε την άποψη ότι η Ουκρανία δεν θα έπρεπε πλέον να παίζει το ρόλο του παρεμβαλλόμενου κράτους μεταξύ NATO και Ρωσίας, αλλά αντίθετα να αποτελέσει σταυροδρόμι συνεργασίας ανάμεσα στο NATO και τη Ρωσία. Σε επίσκεψή του στην Πράγα, το 1994 δήλωσε ότι “ η Ουκρανία δεν έχει αντιρρήσεις για την διεύρυνση του NATO, αλλά παράλληλα δεν παύει να θεωρεί αναγκαίο το σεβασμό των ρωσικών συμφερόντων στην περιοχή”.¹¹³ Πολλοί αξιωματούχοι άλλωστε, όπως ο Υπουργός Εξωτερικών H. Udovenko, εξέφρασαν την άποψη ότι αφ’ ενός η δημιουργία του Συμφώνου της Τασκένδης και αφ’ ετέρου η διεύρυνση του NATO προς την περιοχή της Κεντροανατολικής Ευρώπης απειλούσε να “χωρίσει την Ευρώπη σε δύο στρατόπεδα”.¹¹⁴ Οι παραπάνω επιφυλάξεις οφείλονταν στο γεγονός ότι η νέα κυβέρνηση συνειδητοποιούσε ότι η οικονομική και ενεργειακή εξάρτηση από την

¹¹¹ **Ukrainian Weekly**, 05/02/95 στο άρθρο του **Taras Kuzio** : “**Ukraine and NATO: The Evolving Strategic Partnership**”, *The Journal of Strategic Studies*, Vol.21, No.2 (June 1998), Published by F. Cass, London, σελ.13

¹¹² **Reuters**, 08 /02 /94 στο άρθρο του **Taras Kuzio**: “**New Foreign and Defense Policies**”, *Ukraine Under Kuchma*, London:Mc **Millan** 1997, σελ.194

¹¹³ **ITAR-TASS** , 26/11/94, στο **Taras Kuzio** : “**Ukraine and NATO: The Evolving Strategic Partnership**”, *The Journal of Strategic Studies*, Vol.21, No.2 (June 1998), Published by F. Cass, London, σελ.14

¹¹⁴ **Reuters**, 16 /02 /94, στο **Taras Kuzio** : “**Ukraine and NATO: The Evolving Strategic Partnership**”, *The Journal of Strategic Studies*, Vol.21, No.2 (June 1998), Published by F. Cass, London, σελ.14

Ρωσία ήταν κάτι που έπρεπε να ληφθεί σοβαρά υπ' όψιν στη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής.

Από το 1995 και μετά όμως η κυβέρνηση Kuchma, αλλάζει στάση απέναντι στο NATO. Ο πρόεδρος Kuchma, που έως τότε εξέφραζε τον σκεπτικισμό του για την μελλοντική επέκταση του NATO στην περιοχή της Κεντροανατολικής Ευρώπης, κατά την διάρκεια της επίσημης επίσκεψης του προέδρου Κλίντον στο Κίεβο, τον Μάιο του 1995, δήλωσε ότι το NATO μπορεί να αποτελέσει « παράγοντα ασφάλειας και σταθερότητας »¹¹⁵ στην περιοχή και ότι το Κίεβο δεν ήταν αντίθετο στην διεύρυνση. Εξέφρασε ακόμη την πεποίθησή του ότι το NATO και η Ουκρανία θα συνεργαστούν για τη δημιουργία μιας νέας τάξης πραγμάτων, όπου “δικτατορικά καθεστώτα” και “ιμπεριαλιστικές φιλοδοξίες” δεν θα έχουν θέση.¹¹⁶ Επίσης, σε συνέντευξή του τον Οκτώβριο του 1995, δηλώνει ότι βρίσκει άσκοπη την δημιουργία ενός αμυντικού σχήματος που θα συμπεριλαμβάνει όλες τις χώρες της CIS, γιατί κατ' ουσίαν αυτές δεν αντιμετωπίζουν κάποια σοβαρή εξωτερική απειλή και ότι οι διαφορές ανάμεσα στα κράτη της CIS θα πρέπει να επιλύονται με διμερείς συμφωνίες.¹¹⁷ Σ' αυτά τα πλαίσια η ουκρανική πλευρά δίνει τη δική της εκδοχή για το ρόλο που θα πρέπει να διαδραματίσει το NATO στο απώτερο μέλλον. Σύμφωνα μ' αυτή, το NATO δεν θα πρέπει πια να αποτελεί μια Αμυντική Συμμαχία κρατών, αλλά θα πρέπει να εξελιχθεί σε ένα συλλογικό Οργανισμό ασφάλειας και σταθερότητας για όλη την Ευρώπη.

Η αλλαγή του προσανατολισμού της εξωτερικής πολιτικής της Ουκρανίας, δημιούργησε νέες προοπτικές στις σχέσεις της τόσο με τη Δύση όσο και τη Ρωσία. Ο πρόεδρος Kuchma δεν παρέλειψε να τονίσει ότι δεδομένων των δραματικών εξελίξεων που συντελούνταν στην περιοχή, η διατήρηση της πολιτικής της ουδετερότητας “στερείται νοήματος”¹¹⁸ και ότι η γεωπολιτική θέση της Ουκρανίας είναι τέτοια που δεν της δίνει πολλά περιθώρια να παραμείνει έξω από “συμμαχίες”.

¹¹⁵ **Tor Bukkvoll** , “Ukraine and NATO. The Politics of Soft Cooperation”, *Security Dialogue*, 1997, Vol.28(3), σελ.363

¹¹⁶ **Reuters** ,11/05/95 στο **Taras Kuzio**: “New Foreign and Defense Policies”, Ukraine Under Kuchma, London:Mc Millan 1997, σελ.193

¹¹⁷ **Sherman W. Garnett** “Keystone in the Arch.Ukraine in the emerging security environment of Central and Eastern Europe”, Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C.,1997,σελ.104

¹¹⁸ **S.Larrabee**, « Ukraine's Place », “Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State”, edited by Lubomyr A. Hajda , Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.260

Παρά το γεγονός ότι η παραπάνω δήλωση δεν αποτελούσε ξεκάθαρη απάντηση για το που τελικά θα στραφεί η Ουκρανία, η πολιτική που ακολουθήθηκε μετά το 1995 ήταν προσανατολισμένη στη Δύση.

Όσο αφορά όμως στην προοπτική ένταξης στο NATO, ο πρόεδρος Kuchma διατηρούσε τις επιφυλάξεις του θεωρώντας ότι είναι νωρίς για μια τέτοια ενέργεια. Όπως ο ίδιος δηλώνει, η Ουκρανία θα μπει στο NATO “όταν θα είναι σε θέση να σταθεί στα πόδια της και γι αυτό χρειάζεται χρόνο”¹¹⁹. Η τακτική που ακολούθησε αποσκοπούσε ακριβώς σ’ αυτό, στο να κερδίσει χρόνο. (Όπως μάλιστα δήλωσε και ο Υπουργός Εξωτερικών B. Tarasyuk “όσο το αργότερο τόσο το καλύτερο”¹²⁰). Ο Kuchma πίστευε ότι η Ουκρανία προτού προχωρήσει την διαδικασία ένταξης θα έπρεπε να σταθεροποιηθεί πολιτικά και οικονομικά, πράγμα ιδιαίτερα δύσκολο αν λάβει κανείς τους ισχυρούς οικονομικούς δεσμούς που διατηρεί με τη Ρωσία, καθώς επίσης και την εξάρτησή της από αυτήν στον ενεργειακό τομέα. Δεν μπορούσε ακόμη να παραγνωρίσει το γεγονός ότι παρά το πολιτικό consensus που παρατηρήθηκε στις εκλογές του 1994, η χώρα συνέχιζε να αντιμετωπίζει πρόβλημα συνοχής και η κοινή γνώμη, όσο αφορούσε στην ένταξη στο NATO, παρέμενε διχασμένη. Οι δημοσκοπήσεις έδειχναν ότι ενώ ένα μεγάλο μέρος της πολιτικής ελίτ τάσσονταν υπέρ της στροφής προς τη Δύση, ένα άλλο εξ ίσου σημαντικό μέρος, ιδιαίτερα εκείνο που προέρχονταν από τις ρωσόφωνες περιοχές την ανατολικής Ουκρανίας, τάσσονταν υπέρ της “ανάπτυξης στενότερων σχέσεων με τη CIS”.¹²¹

Εξ άλλου και το ίδιο το NATO, δεν συμπεριελάμβανε την ένταξη της Ουκρανίας στα άμεσα μελλοντικά του σχέδια, γιατί η χώρα δεν πληρούσε τα απαιτούμενα οικονομικά και πολιτικά κριτήρια. Η κυβέρνηση Kuchma, αν και επιθυμούσε την προσέγγιση με τη Δύση συνειδητοποιούσε ότι η διαδικασία μιας τέτοιας προσέγγισης θα είναι δύσκολη και μακροχρόνια. Στο μεταξύ όμως θα προσπαθούσε να εκμεταλλευτεί προς όφελός της όλες τις δυνατότητες που της έδινε η συνεργασία της με το NATO.

¹¹⁹ **Taras Kuzio: “New Foreign and Defense Policies”,** Ukraine Under Kuchma, London:Mc Millan 1997, σελ.196

¹²⁰ **B. Tarasyuk,** σε συνέντευξη στη **M.Jung, “A new Concept Of European Security”,** *Transition* Vol.1, No13, 28/07/95, σελ.19

¹²¹ **S.Larrabee, « Ukraine’s Place », “Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State”,** edited by Lubomyr A. Hajda , Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.261

Β. Ο ΧΑΡΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ- ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ

Το Σεπτέμβριο του 1995, ο Ουκρανός Υπουργός Εξωτερικών υπέβαλλε στον Γ.Γ. του NATO ένα σχέδιο σχετικά με την καθιέρωση ενός «ειδικού καθεστώτος συνεργασίας» ανάμεσα στο NATO και την Ουκρανία, που “δεν περιορίζονταν μόνο στα πλαίσια του προγράμματος PfP”.¹²² Μ’ αυτόν τον τρόπο η ουκρανική πλευρά κατέστησε σαφές ότι επιθυμεί τη σύσφιξη των σχέσεων με το NATO. Οι προσπάθειες αυτές, που συνεχίστηκαν και μέσα στο 1996, οδήγησαν στην υπογραφή του Χάρτη Ειδικής Συνεργασίας, μεταξύ Ουκρανίας –NATO, τον Ιούλιο του 1997 στη Μαδρίτη. Αξίζει να σημειωθεί ότι μέχρι τότε μόνο η Ρωσία είχε υπογράψει με το NATO συμφωνία “ειδικής συνεργασίας”, γεγονός που αναβαθμίζει τον ρόλο της Ουκρανίας στο NATO. Η υπογραφή του Χάρτη κατά κάποιο τρόπο αποτέλεσε την ανταμοιβή της Ουκρανίας στο να μη φέρει εμπόδια στην διεύρυνση του NATO στην περιοχή της Κεντροανατολικής Ευρώπης.¹²³ Η Ουκρανία δεν συμφωνούσε με την άποψη της Λευκορωσίας ότι η διεύρυνση του NATO απειλούσε να μετατρέψει τις δύο χώρες σε παρεμβαλλόμενα κράτη και συνεπώς να οδηγήσει στη δημιουργία διαχωριστικών γραμμών στην περιοχή.

Ο Χάρτης προβλέπει την επέκταση της συνεργασίας στους τομείς της επιστήμης, της έρευνας και της τεχνολογίας, καθώς επίσης και της συνεργασίας σε θέματα αφοπλισμού, περιβαλλοντικής ασφάλειας και μη διάδοσης των πυρηνικών όπλων. Επιβεβαιώνει την πρόθεση και των δύο πλευρών για ενίσχυση της συμμετοχής στο πρόγραμμα PfP και καθιερώνει ένα πλαίσιο συνεργασίας για θέματα κοινού ενδιαφέροντος, όπως θέματα ασφάλειας, πρόληψης των συγκρούσεων και αντιμετώπισης των κρίσεων. Επιπροσθέτως προωθεί την αμυντική συνεργασία της Ουκρανίας με τα γειτονικά της κράτη, κυρίως δε με την Πολωνία και υποστηρίζει τις δραστηριότητες του Πολωνο-ουκρανικού τάγματος,¹²⁴ ενός ειδικού τάγματος που

¹²² S.Larrabee, « Ukraine’s Place », “Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State”, edited by Lubomyr A. Hajda , Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.260

¹²³ Taras Kuzio : “Ukraine and NATO: The Evolving Strategic Partnership”, *The Journal of Strategic Studies*, Vol.21, No.2 (June 1998), Published by F. Cass, London, σελ.21

¹²⁴ Charter on a Distinctive Partnership between NATO and Ukraine, 09/07/1997, <http://www.nato.int/docu/basic/txt/ukrchtrt.htm>

δημιουργήθηκε μέσα στα πλαίσια του PfP και συμμετέχει σε ειρηνευτικές αποστολές του NATO.

Όμως, παρά την επιθυμία της Ουκρανίας, στο κείμενο του Χάρτη, όπως ακριβώς και στο κείμενο της Τριμερούς Συνθήκης του 1994, δεν περιλαμβάνονται εγγυήσεις για την ασφάλεια της χώρας (αυτές αφορούν μόνο τα κράτη- μέλη του NATO). Στο άρθρο V όμως, ο Χάρτης αναγνωρίζει την Ουκρανία ως ανεξάρτητο και “κυρίαρχο κράτος” του οποίου η ασφάλεια αποτελεί “καθοριστικό παράγοντα για την σταθερότητα στην περιοχή της Κεντροανατολικής Ευρώπης”.¹²⁵

Ο Χάρτης δεν ικανοποίησε όλα τα αιτήματα της Ουκρανίας, ούτε παρείχε εγγυήσεις ασφάλειας για τη χώρα. Ωστόσο αποτέλεσε ένα σημαντικό βήμα στην κατεύθυνση της ένταξης της Ουκρανίας στις δυτικές δομές. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι αν μη τι άλλο αναγνωρίζει την Ουκρανία σαν «αναπόσπαστο κομμάτι της Κεντροανατολικής Ευρώπης»¹²⁶ και κατά κάποιον τρόπο τη θεωρεί σαν κράτος ανεξάρτητο από τη σφαίρα της ρωσικής επιρροής. Επί πλέον στο άρθρο VI, υποστηρίζει την συνεργασία μεταξύ Ουκρανίας και Πολωνίας μέσα στα πλαίσια του NATO, γεγονός που συνέβαλε στην σύσφιξη των σχέσεων των δύο χωρών. Τέλος, στο άρθρο XV προβλέπεται η «ανάπτυξη ενός συμβουλευτικού μηχανισμού για την από κοινού αντιμετώπιση με την Ουκρανία θεμάτων που αφορούν στην ασφάλεια, την εδαφική της ακεραιότητα και την πολιτική της ανεξαρτησία».¹²⁷ Η ύπαρξη ενός τέτοιου μηχανισμού αποτελούσε ένα είδος εγγύησης για την ασφάλεια της Ουκρανίας, αφού της παρείχε τη δυνατότητα να αντιμετωπίσει μέσα στα πλαίσια του NATO οποιοδήποτε ζήτημα σχετιζόταν με την αμφισβήτηση της εδαφικής της κυριαρχίας.

Ωστόσο το κείμενο του Χάρτη δεν έχει νομικά δεσμευτικό χαρακτήρα. Επίσης κανένα από τα άρθρα του δεν θίγει το ζήτημα της μελλοντικής υποψηφιότητας της Ουκρανίας για ένταξη στο NATO, γεγονός που δηλώνει ότι το NATO δεν βάζει την ένταξη της Ουκρανίας στους άμεσους στόχους του.

¹²⁵ Ibid, άρθρο II και XIV

¹²⁶ Ibid, άρθρο I

¹²⁷ Ibid, άρθρο XV

Γ. Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ P f P

Η Ουκρανία ήταν η πρώτη χώρα της CIS που εντάχθηκε στο πρόγραμμα PfP και από τότε υπήρξε ένας από τους πιο θερμούς υποστηρικτές του. Παρά το γεγονός ότι η Ρωσία πίεζε την Ουκρανία για μια πιο στενή στρατιωτική συνεργασία μέσα στα πλαίσια της CIS, η Ουκρανία αντιδρούσε αρνητικά σε μια τέτοια προοπτική. Η Ουκρανία προωθούσε την ανάπτυξη των σχέσεων με τις χώρες του NATO ως αντιστάθμισμα στις πιέσεις της Ρωσίας. Η συμμετοχή στο πρόγραμμα PfP ήταν η μοναδική ευκαιρία που της δινόταν για να αναπτύξει τη στρατιωτική συνεργασία με τα κράτη-μέλη του NATO καθώς επίσης και τα υποψήφια μέλη, όπως η Πολωνία και οι υπόλοιπες χώρες του Visegrad. Από το 1995 και μετά συμμετείχε ενεργά σε ένα μεγάλο αριθμό στρατιωτικών ασκήσεων και ειρηνευτικών αποστολών προωθώντας ιδιαίτερα τη συνεργασία με τις στρατιωτικές δυνάμεις των ΗΠΑ και της Μ. Βρετανίας.¹²⁸ Κατά την περίοδο 1996-2000, το κράτος με το οποίο είχε την στενότερη συνεργασία στα πλαίσια του PfP ήταν η Μ.Βρετανία.¹²⁹

Κατά την περίοδο του πολέμου της Βοσνίας η Ουκρανία δεν έδειξε την ίδια απροθυμία με τη Ρωσία για την εφαρμογή της Συμφωνίας του Dayton. Παρ'όλα αυτά η ουκρανική κυβέρνηση λαμβάνοντας υπ' όψιν τις αντιδράσεις της Ρωσίας, ακολούθησε το παράδειγμά της και δεν έθεσε την ουκρανική ειρηνευτική αποστολή που εστάλη στη Βοσνία «υπό τις εντολές του NATO».¹³⁰

Η Ουκρανία εντάχθηκε νωρίτερα από την Ρωσία στο πρόγραμμα PfP και η ενεργός συμμετοχή της σ' αυτό παρέσυρε τη Ρωσία να υποβάλλει κι αυτή με τη σειρά της υποψηφιότητα για ένταξη, το Μάιο του 1995. Το γεγονός αυτό έγινε δεκτό με ιδιαίτερη ικανοποίηση από την Ουκρανία, γιατί όπως πίστευε η ένταξη της Ρωσίας στο PfP θα άμβλυne τις αντιθέσεις μεταξύ των δύο χωρών και θα αποτελούσε περαιτέρω εγγύηση για την ασφάλειά της. Η Ουκρανία “υποστήριξε τη συμμετοχή της Ρωσίας στο PfP” και τη βελτίωση των σχέσεων Ρωσίας και NATO εκτιμώντας ότι

¹²⁸ Taras Kuzio, “Ukraine: NATO Relationship”, 14/04/2000, <http://www.ualberta.ca/~cius/stasiuk/st-articles/an-ukr-nat2.htm>, σελ.2

¹²⁹ Taras Kuzio, “Ukraine: NATO Relationship”, 15/10/2000, <http://www.ualberta.ca/~cius/stasiuk/st-articles/an-ukr-nat2.htm>, σελ.3

¹³⁰ Ilya Prizel “Nation –Building and Foreign Policy” στο “Ukraine. The Search for a National Identity”, edited by S.L.Wolchik and V.Zviglyanich, Rowman & Littlefield Publishers, INC, Oxford, 2000, σελ.27

σε περίπτωση που η Ρωσία είχε εδαφικές διεκδικήσεις στην περιοχή της, το ζήτημα θα μπορούσε να “αντιμετωπιστεί μέσα στα πλαίσια του NATO”.¹³¹

Την ίδια άλλωστε στάση κράτησε και η Πολωνία και οι τρεις Βαλτικές χώρες που επιθυμούσαν την ένταξή τους στο NATO. Η Ουκρανία επίσης υποστήριξε θερμά την ένταξη της Πολωνίας στο NATO και προώθησε τη στρατιωτική συνεργασία με αυτήν αποβλέποντας στην καλλιέργεια ενός κλίματος που μελλοντικά θα της εξασφάλιζε την δυνατότητα να υποβάλλει και αυτή αίτηση για ένταξη στο NATO.

Από το 1997 και μετά η στρατιωτική συνεργασία μεταξύ ΗΠΑ και Ουκρανίας γίνεται ιδιαίτερα στενή. Τον Αύγουστο του 1997 δυνάμεις από τις δύο χώρες συμμετέχουν στην στρατιωτική άσκηση Sea-Breeze '97¹³², στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, προκαλώντας τις έντονες διαμαρτυρίες της Ρωσίας.

Ένα από τα από τα μεγαλύτερα στρατόπεδα της Ευρώπης, το στρατόπεδο Yavoriv, που βρίσκεται στην δυτική Ουκρανία παραχωρήθηκε το 1999 έναντι μισθώσεως από την Ουκρανία στο NATO προκειμένου να χρησιμοποιηθεί ως χώρος στρατιωτικής εκπαίδευσης.¹³³

Το Μάιο του 1997, εγκαινιάζεται στο Κίεβο το NATO Information and Documentation Centre, κέντρο που “απολαύει πλήρους διπλωματικού στάτους”, ενώ τον Μάρτιο του 1999 εγκαινιάζεται στο Υπουργείο Αμύνης της Ουκρανίας το “Γραφείο Στρατιωτικού Συνδέσμου” αρμόδιο για υποθέσεις του NATO.¹³⁴

Οι εξελίξεις των τελευταίων χρόνων δείχνουν ότι η εκτελεστική εξουσία στην Ουκρανία δίνει ιδιαίτερο βάρος στην προσέγγιση με το NATO. Το Νοέμβριο του 1998, υπογράφεται το προεδρικό διάταγμα που προβλέπει την ανάπτυξη ενός εκτενούς προγράμματος συνεργασίας μεταξύ ΗΠΑ και Ουκρανίας για την περίοδο 1999-2001.¹³⁵ (στο θέμα αυτό θα αναφερθούμε και παρακάτω).

Τον Ιούνιο του 2000, στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, πραγματοποιείται η άσκηση “Cooperative Partner –2000”¹³⁶, με τη συμμετοχή μιας πολύ μεγάλης ομάδας στρατιωτικών και ναυτικών δυνάμεων του NATO. Η Ρωσία όμως αρνείται να

¹³¹ Taras Kuzio: “New Foreign and Defense Policies”, Ukraine Under Kuchma, London:Mc Millan 1997, σελ.195

¹³² Taras Kuzio : “Ukraine and NATO: The Evolving Strategic Partnership”, *The Journal of Strategic Studies*, Vol.21, No.2 (June 1998), Published by F. Cass, London, σελ.17

¹³³ Taras Kuzio, “Ukraine: NATO Relationship”, 14/04/2000, <http://www.ualberta.ca/~cius/stasiuk/st-articles/an-ukr-nat2.htm>, σελ.2

¹³⁴ Taras Kuzio, “Ukraine: NATO Relationship”, 15/10/2000, <http://www.ualberta.ca/~cius/stasiuk/st-articles/an-ukr-nat2.htm>, σελ.4

¹³⁵ Taras Kuzio, “Ukraine: NATO Relationship”, 15/10/2000, <http://www.ualberta.ca/~cius/stasiuk/st-articles/an-ukr-nat2.htm>, σελ.4

¹³⁶ Ibid, σελ.3

συμμετάσχει, φανερώνοντας την έντονη δυσαρέσκειά της για την διεξαγωγή Νατοϊκών ασκήσεων στην ευαίσθητη αυτή περιοχή.

Όμως, βάσει δημοσκοπήσεων που πραγματοποιήθηκαν μέσα στο 2000,¹³⁷ οι σχέσεις Ουκρανίας και NATO διαταράχτηκαν σημαντικά λόγω της επέμβασης του NATO στο Κόσσοβο. Παρά το γεγονός ότι η επίσημη κυβέρνηση ακολουθεί φιλοδυτική πολιτική, ένα μεγάλο μέρος της κοινής γνώμης δεν συναινεί υπέρ αυτής της γραμμής. Τα αντινατοϊκά συναισθήματα ενισχύθηκαν περισσότερο μετά την επέμβαση στο Κόσσοβο και ακόμη και στις περιοχές της Δυτικής Ουκρανίας που παραδοσιακά ήσαν υπέρ του NATO παρατηρήθηκε μεταστροφή της κοινής γνώμης.¹³⁸ Η κυβέρνηση δίσταζε να κρατήσει αρνητική στάση απέναντι στην επέμβαση του NATO, γιατί φοβόταν ότι θα έτσι θα απομονωθεί από τη Δυτική Ευρώπη. Από την άλλη πλευρά όμως, δεν μπορούσε να αγνοήσει την κοινή γνώμη ούτε να κρατήσει προκλητική στάση απέναντι στη Ρωσία. Έτσι επέλεξε τη μέση οδό: κατήγγειλε μεν την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο Κόσσοβο, αλλά παράλληλα καταδίκασε τη «χρήση βίας χωρίς την έγκριση του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών»¹³⁹. Επίσημα όμως η στάση της κυβέρνησης φάνερωνε την επιθυμία να μην διαταραχθούν οι καλές σχέσεις με τη Δύση και το NATO. Αυτό άλλωστε φαίνεται και στη δήλωση του Υπουργού Αμύνης Ο.Κuzmuk ότι «Τα αιματηρά επεισόδια στην Γιουγκοσλαβία δεν επηρέασαν την στάση της Ουκρανίας απέναντι στο NATO».¹⁴⁰ Η επίσημη πολιτική της χώρας συνεχίζει να θεωρεί το NATO σαν βασικό παράγοντα για την ασφάλεια και την σταθερότητα και συνεχίζει να χρησιμοποιεί την προσέγγιση με το NATO σαν αντιστάθμισμα στις πιέσεις της Ρωσίας.

Α. ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ ΤΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Παρά το γεγονός ότι η Ρωσία συνέχιζε να πιέζει την Ουκρανία να προσχωρήσει στη CIS, η Ουκρανία επέλεξε να στραφεί προς τη Δύση και να επιδιώξει την ένταξή της στις δυτικοευρωπαϊκές δομές. Η αλλαγή αυτή στη στάση της Ουκρανίας οφείλεται τόσο στην αδιαλλαξία της ρωσικής πλευράς, όσο και στην πεποίθηση ενός μεγάλου μέρους του ουκρανικού λαού και της πολιτικής ελίτ ότι η Ουκρανία είναι λαός της

¹³⁷ Ibid , σελ.4

¹³⁸ Ibid , σελ.4

¹³⁹ Ibid

Ευρώπης και κατά συνέπεια θα πρέπει να στραφεί προς τη Δύση, και όχι προς τη Ρωσία. Ο δυτικός προσανατολισμός της Ουκρανίας, εκτός από το ότι συνέβαλε σημαντικά στην αύξηση της οικονομικής βοήθειας από τη Δύση, επηρέασε καθοριστικά τις σχέσεις με τις γειτονικές της χώρες.

Η σύσφιξη των σχέσεων με τη Δύση και κυρίως η υπογραφή του Χάρτη Ειδικής Συνεργασίας μεταξύ Ουκρανίας και NATO, συνέβαλε, όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, στην αλλαγή της ρωσικής πολιτικής και οδήγησε στην υπογραφή των συμφωνιών για τη διευθέτηση του ζητήματος των συνόρων και του στόλου της Μαύρης Θάλασσας. Επιπλέον, μετά την υπογραφή του Χάρτη η Ρωσία πρόσφερε στις τέσσερις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ που ήσαν στραμμένες προς το NATO (την Ουκρανία και τις τρεις Βαλτικές) μια εναλλακτική λύση στην «μανιώδη προσήλωσή τους στο NATO».¹⁴¹ Η Ρωσία κατέστησε σαφές ότι σε περίπτωση που οι χώρες αυτές άλλαζαν προσανατολισμό, η ίδια ήταν σε θέση να εγγυηθεί για την ασφάλειά τους. Πλην όμως η πρόταση αυτή δεν έγινε αποδεκτή ούτε από την Ουκρανία, ούτε από τις Βαλτικές χώρες.

Η απόφαση της Ουκρανίας να μη φέρει εμπόδια στην διεύρυνση του NATO, όπως θα δούμε και στη συνέχεια, επηρέασε θετικά τις σχέσεις της με τις χώρες της Κεντροανατολικής Ευρώπης και ιδιαίτερα τις σχέσεις της με την Πολωνία και τη Ρουμανία.

Κατά την περίοδο 1992-1994 οι σχέσεις Πολωνίας- Ουκρανίας δεν ήταν ιδιαίτερα καλές. Μετά το 1995 όμως, όταν η Ουκρανία αποφασίζει να μην ακολουθήσει το παράδειγμα της Ρωσίας και της Λευκορωσίας να φέρει εμπόδια στην διεύρυνση του NATO, η Πολωνία αναθεωρεί τις απόψεις της. Η Πολωνία αναγνωρίζοντας ότι η μελλοντική της ένταξη στο NATO θα εξαρτηθεί σημαντικά από τη στάση της Ουκρανίας, αποφασίζει να καλλιεργήσει ένα κλίμα φιλίας και συνεργασίας, που στοχεύει στην σύσφιξη των σχέσεων των δύο χωρών. Έτσι, τον Ιούνιο του 1996 διακεκριμένοι πολιτικοί και από τις δύο χώρες, μεταξύ των οποίων και οι πρώην πρόεδροι Walesa και Kuchma, υπογράφουν από κοινού ένα υπόμνημα περί “Στρατηγικής Συνεργασίας μεταξύ Ουκρανίας –Πολωνίας”, ενώ τον Μάιο του 1997 οι πρόεδροι των δύο χωρών υπογράφουν από κοινού μια “δήλωση συμφιλίωσης”¹⁴²,

¹⁴⁰ Ibid

¹⁴¹ Taras Kuzio : “Ukraine and NATO: The Evolving Strategic Partnership”, *The Journal of Strategic Studies*, Vol.21, No.2 (June 1998), Published by F. Cass, London, σελ.19-20

¹⁴² Tor Bukkvoll , “Ukraine and NATO. The Politics of Soft Cooperation”, *Security Dialogue*, 1997, Vol.28(3), σελ.370-371

που έδινε τέλος σε μια μακροχρόνια περίοδο αμοιβαίας εχθρότητας. Από την άλλη πλευρά και η ουκρανική πλευρά θεωρώντας σίγουρη την ένταξη της Πολωνίας στο NATO στο άμεσο μέλλον, εκμεταλλεύτηκε όσο μπορούσε τη δυνατότητα που της έδινε ο Χάρτης της Μαδρίτης για να προωθήσει την στρατιωτική συνεργασία και την από κοινού συμμετοχή των δύο χωρών σε ειρηνευτικές αποστολές. Μάλιστα το “πρώτο πολωνο-ουκρανικό τάγμα” που δημιουργήθηκε συμμετείχε υπό τις διαταγές του NATO σε “ειρηνευτική αποστολή στο Κόσσοβο” το Μάρτιο του 2000.¹⁴³

Επίσης, η Ουκρανία χρησιμοποίησε πολύ αποτελεσματικά το “ατού του NATO” για να πετύχει την υπογραφή μιας διακρατικής συμφωνίας με τη Ρουμανία. Η συνθήκη αυτή, που υπογράφηκε τον Ιούνιο του 1997, διευθετούσε το ζήτημα της αναγνώρισης των συνόρων της Ουκρανίας, από τη Ρουμανία. Μέχρι τότε η Ρουμανία είχε εδαφικές διεκδικήσεις στην περιοχή της Ουκρανίας. Η ουκρανική πλευρά κατά τη διάρκεια της επίσκεψης Κλίντον στο Κίεβο το 1995, εκμεταλλεύτηκε πολύ έξυπνα την επιθυμία της Ρουμανίας για ένταξη στο NATO, υποστηρίζοντας την άποψη ότι “κανένα κράτος που έχει διαφορές με τα γειτονικά του δεν μπορεί να θεωρηθεί μελλοντικό μέλος του NATO”¹⁴⁴. Η στάση της Ουκρανίας ανάγκασε την Ρουμανία να συνειδητοποιήσει ότι για να ενταχθεί στο NATO θα πρέπει να ξεχάσει τις εδαφικές της διεκδικήσεις και να σπείσει να υπογράψει τη Συνθήκη για την αναγνώριση των ουκρανικών συνόρων.

Η στροφή της Ουκρανίας στη Δύση επηρέασε τον προσανατολισμό και άλλων χωρών της CIS και οδήγησε στην δημιουργία της GUUAM, της περιφερειακής ομάδας κρατών της CIS (Γεωργία, Ουκρανία, Ουζμπεκιστάν, Αζερμπαϊτζάν, Μολδαβία), που έχει φιλονατοϊκό προσανατολισμό.

Παρά το γεγονός ότι η προσέγγιση με τη Δύση είχε πολλές θετικές συνέπειες για την Ουκρανία, η συνέχιση μιας τέτοιας πολιτικής δεν στερείται κινδύνων για την ασφάλεια και την ανεξαρτησία της.

Το ενδιαφέρον της Δύσης για την Ουκρανία, με κανέναν τρόπο δεν μπορεί να εκληφθεί ως εγγύηση για την ασφάλειά της. Τίποτε δεν μπορεί να εγγυηθεί ότι σε περίπτωση απειλής η Δύση θα πάρει ενεργά το μέρος της Ουκρανίας. Εκτός των άλλων η Ουκρανία είναι εξαρτημένο κράτος και τίποτα δεν αποκλείει την αλλαγή της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής στην περίπτωση που η Ρωσία νιώσει να απειλούνται τα εθνικά της συμφέροντα. Στην περίπτωση αυτή μπορεί να πιέσει σε

¹⁴³ Taras Kuzio, “Ukraine: NATO Relationship”, 15/10/2000, <http://www.ualberta.ca/~cius/stasiuk/st-articles/an-ukr-nat2.htm>, σελ3

βαθμό που να αναγκάσει την Ουκρανία να αλλάξει πολιτικό προσανατολισμό και να υιοθετήσει την τακτική της ουδετερότητας. Το σίγουρο είναι ότι μια πολιτική διαρκούς αντιπαράθεσης με τη Ρωσία κινδυνεύει να φέρει την Ουκρανία σε δύσκολη θέση και να δρομολογήσει δραματικές εξελίξεις στην ευρύτερη περιοχή.

Ε. ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ. ΜΠΟΡΕΙ Η ΟΥΚΡΑΝΙΑ ΝΑ ΓΙΝΕΙ ΜΕΛΟΣ ΤΟΥ ΝΑΤΟ;

Το Μάρτιο του 2000, παραμονές των εκλογών στη Ρωσία, πραγματοποιήθηκε στο Κίεβο η συνάντηση των κρατών-μελών του Βορειοατλαντικού Συμβουλίου (ΝΑΤΟ). Σε μήνυμά του ο πρόεδρος Kuchma δεν παρέλειψε να τονίσει ότι θεωρεί το ΝΑΤΟ ως «τον πλέον ισχυρό διεθνή αμυντικό οργανισμό και υπερασπιστή των διεθνών πολιτικών και οικονομικών επιτευγμάτων».¹⁴⁵

Η ένταξη της Πολωνίας, της Ουγγαρίας, της Τσεχίας και της Σλοβακίας στο ΝΑΤΟ, την άνοιξη του 1999, άλλαξε σημαντικά την πολιτική ασφάλειας στην περιοχή της Κεντροανατολικής Ευρώπης και επηρέασε αποφασιστικά τον προσανατολισμό της εξωτερικής πολιτικής της Ουκρανίας. Το Νοέμβριο του 1998 μάλιστα τέθηκε σε εφαρμογή το προεδρικό διάταγμα για το Εθνικό Πρόγραμμα Συνεργασίας μεταξύ Ουκρανίας και ΝΑΤΟ (State Program for Ukraine- NATO Cooperation), για την περίοδο 1999-2001, όπου τονίζεται ότι ο στρατηγικός στόχος της εξωτερικής πολιτικής της Ουκρανίας είναι η πλήρης ένταξη στις δυτικές δομές.¹⁴⁶

Ωστόσο, η νομοθετική εξουσία της χώρας όσο αφορά στο θέμα αυτό είναι διχασμένη. Το Μάιο του 1997, τα εγκαίνια του NATO Information and Documentation Centre, προκάλεσαν τις εντονότερες αντιδράσεις ενός μεγάλου μέρους της Rada.¹⁴⁷ Επίσης το Εθνικό Πρόγραμμα Συνεργασίας απορρίφθηκε από την αριστερή μερίδα του ουκρανικού κοινοβουλίου, που έχει και την πλειοψηφία των εδρών, γιατί καθιερώνει

¹⁴⁴ Taras Kuzio : “Ukraine and NATO: The Evolving Strategic Partnership”, *The Journal of Strategic Studies*, Vol.21, No.2 (June 1998), Published by F. Cass, London, σελ.7

¹⁴⁵ Taras Kuzio, “Ukraine: NATO Relationship”, 15/10/2000, <http://www.ualberta.ca/~cius/stasiuk/st-articles/an-ukr-nat2.htm>, σελ.5

¹⁴⁶ O. Potekhin, “The NATO-Ukraine Partnership; Problems, Achievements and Perspectives”, στο “Between Russia and the West: Foreign and Security Policy of Independent Ukraine”, edited by K.R.Spillmann, A.Wenger and D. Müller, Peter Lang, 1999, σελ. 150-151

¹⁴⁷ Tor Bukkvoll, “Ukraine and NATO. The Politics of Soft Cooperation”, *Security Dialogue*, 1997, Vol.28(3), σελ.370-371

ένα “πολυδιάστατο σύστημα αμοιβαίας εξάρτησης μεταξύ Ουκρανίας-NATO”¹⁴⁸, δίνοντας προτεραιότητα στις σχέσεις με τη Δύση σε βάρος των σχέσεων με άλλες χώρες και άλλους περιφερειακούς οργανισμούς, όπως η CIS. Τα γεγονότα αυτά φανερώνουν ότι η έλλειψη πολιτικής συναίνεσης σε θέματα εξωτερικής πολιτικής αποτελεί σημαντικό εμπόδιο για την προσέγγιση Ουκρανίας –NATO.

Από την άλλη πλευρά η ένταξη της Ουκρανίας στο NATO θα πρέπει να εξεταστεί μέσα στα πλαίσια των διεθνών πολιτικών εξελίξεων και κυρίως μέσα στα πλαίσια της εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας. Ως γνωστόν η Ρωσία, σε αντίθεση με την Ουκρανία που προωθεί τη συνεργασία με τις χώρες του NATO και επιτρέπει την διεξαγωγή Νατοϊκών στρατιωτικών ασκήσεων στο έδαφός της, αντιδρά αρνητικά στην προοπτική της διεύρυνσης του NATO στις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ. Άλλωστε η υπογραφή της διακρατικής συνθήκης μεταξύ Ρωσίας- Ουκρανίας δεν έλυσε όλα τα προβλήματα μεταξύ των δύο χωρών. Η παραμονή του ρωσικού στόλου στο λιμάνι της Σεβαστούπολης αποτελεί σοβαρό εμπόδιο για την ένταξη της Ουκρανίας στο NATO, και αποτελεί σημείο τριβής για τις δύο χώρες.

Όσο αφορά τώρα στο ίδιο το NATO, εκτός από το ότι αναγνωρίζει επίσημα ότι η Ουκρανία δεν πληρεί τα οικονομικά και πολιτικά κριτήρια για ένταξη, διατηρεί επιφυλάξεις ως προς το θέμα αυτό και για έναν ακόμη λόγο: το NATO πρίν προχωρήσει στο επόμενο στάδιο της διεύρυνσης, χρειάζεται χρόνο για να αφομοιώσει τα κράτη της Κεντροανατολικής Ευρώπης που συμπεριλαμβάνονταν στο πρώτο ενταξιακό κύμα και για να εκτιμήσει το κατά πόσον η επέκτασή του εντός των ορίων της πρώην ΕΣΣΔ πρόκειται να διακινδυνεύσει την αποτελεσματικότητά του ως στρατιωτικού οργανισμού.¹⁴⁹ Έτσι προς το παρόν η Ουκρανία θα πρέπει να αρκεστεί στην διμερή συνεργασία με τα κράτη- μέλη του NATO, στα πλαίσια του NACC και του PfP.

Παρά το γεγονός ότι το παρόν η πιθανότητα άμεσης ένταξης της Ουκρανίας στο NATO θα πρέπει να αποκλειστεί, τίποτε δεν αποκλείει ότι κάτι τέτοιο μπορεί να συμβεί μακροπρόθεσμα. Άλλωστε ο ίδιος ο πρόεδρος Κλίντον σε επίσκεψή του στο Κίεβο το 1995 δήλωσε ότι «δεν πρόκειται να προβώ σε καμία ενέργεια που θα

¹⁴⁸ O. Potekhin, “The NATO-Ukraine Partnership; Problems, Achievements and Perspectives”, στο “Between Russia and the West: Foreign and Security Policy of Independent Ukraine”, edited by K.R.Spillmann, A.Wenger and D. Müller, Peter Lang, 1999, σελ. 151

¹⁴⁹ S. Larrabee, « Ukraine’s Place », “Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State”, edited by Lubomyr A. Hajda , Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.261

εμποδίσει την ένταξη της Ουκρανίας στο ΝΑΤΟ». ¹⁵⁰ Μια τέτοια εξέλιξη θα εξαρτηθεί από τις διεθνείς πολιτικές εξελίξεις, τη στάση της Ρωσίας και κυρίως από την επιτυχία των προσπαθειών της Ουκρανίας να σταθεροποιηθεί πολιτικά και να βελτιώσει την οικονομία της.

ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ **ΕΥΡΩΠΗΣ**

Α. ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΤΗΣ ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ ΝΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΤΕΙ ΩΣ ΚΡΑΤΟΣ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Με την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού οι χώρες της Κεντροανατολικής Ευρώπης, βίωσαν μια πολύπλοκη εμπειρία πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής αλλαγής. Για πρώτη φορά μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οι χώρες αυτές ξέφυγαν από την σφαίρα της ρωσικής επιρροής και αντιμετώπισαν την πρόκληση της μετάβασης από το σοσιαλιστικό καθεστώς σε μια δημοκρατία δυτικού τύπου και της ένταξης στις ευρωπαϊκές δομές και στο ΝΑΤΟ. Πολύ γρήγορα όμως, συνειδητοποίησαν ότι οι εδαφικές διαφορές και οι εθνοτικές τους αντιπαραθέσεις, όχι μόνο εγκυμονούσαν κινδύνους με απρόβλεπτες συνέπειες για την ασφάλεια σ' αυτήν την τόσο ευαίσθητη περιοχή της Ευρώπης, αλλά επιπλέον δυναμίτιζαν την προσπάθειά τους να ενταχθούν στις δυτικοευρωπαϊκές δομές και στους διεθνείς Οργανισμούς. Συνειδητοποίησαν ακόμη ότι η εσωτερική οικονομική και πολιτική αστάθεια των γειτονικών τους χωρών επηρέαζε άμεσα και τη δική τους σταθερότητα και ότι η επίλυση των εδαφικών τους διαφορών αποτελούσε βασική προϋπόθεση για την ένταξή τους στο ΝΑΤΟ. Κατά συνέπεια αν ήθελαν να προχωρήσουν στο δρόμο της Ευρώπης θα έπρεπε, για πρώτη φορά στην ιστορία τους, να παραμερίσουν τις μακροχρόνιες έχθρες τους, να προβούν στην αμοιβαία αναγνώριση του εδαφικού status quo και να αναπτύξουν δεσμούς αμοιβαίας υποστήριξης και συνεργασίας που θα τις βοηθούσαν να ξεπεράσουν τα εσωτερικά τους προβλήματα και να σταθεροποιηθούν ως ανεξάρτητα και δημοκρατικά κράτη.

¹⁵⁰ S. Larrabee: "Ukraine's Balancing Act", *Survival*, Vol.38, No2, Summer 1996, σελ.153

Η Ουκρανία από την πρώτη στιγμή της ανεξαρτησίας της, επιδίωξε τη διεθνή αναγνώριση της γεωπολιτικής της ταυτότητας ως κράτος της Κεντροανατολικής Ευρώπης και έδωσε ιδιαίτερο βάρος στην ανάπτυξη σχέσεων φιλίας και συνεργασίας με τις χώρες της περιοχής αυτής. Πίστευε ότι η διεθνής αναγνώρισή της ως κράτος της Κεντροανατολικής Ευρώπης θα αποτελούσε το πρώτο βήμα για την απομάκρυνσή της από τη σφαίρα επιρροής της Ρωσίας και την ένταξή της στις δυτικοευρωπαϊκές δομές. Η Ουκρανία εκτιμούσε ότι οι χώρες της Κεντροανατολικής Ευρώπης και κυρίως η Πολωνία αποτελούσαν το «παράθυρό της στη Δύση»¹⁵¹ και ήλπιζε στην υποστήριξη και τη συνεργασία τους για να βγεί από την πολιτική και οικονομική απομόνωση και να ενταχθεί ευκολότερα στην Ευρώπη.

Την ίδια στιγμή όμως και οι χώρες της Κεντροανατολικής Ευρώπης αναγνώρισαν ότι η ανεξαρτησία της Ουκρανίας εξυπηρετεί άμεσα και τα δικά τους συμφέροντα. Πράγματι, η Ουκρανία λόγω της μεγάλης της έκτασης και της γεωπολιτικής της θέσης-παρεμβάλλεται ανάμεσα σ'αυτές και τη Ρωσία -αποτελεί εγγύηση και για τη δική τους ασφάλεια, γιατί ουσιαστικά τις αποδεσμεύει από τη Ρωσία και απομακρύνει τη ρωσική απειλή από τα σύνορά τους.

Έτσι οι χώρες της Κεντροανατολικής Ευρώπης- η Πολωνία, η Ουγγαρία, η Τσεχία και η Σλοβακία με εξαίρεση τη Ρουμανία, που όπως θα δούμε παρακάτω είχε εδαφικές διαφορές με την Ουκρανία, αναγνωρίζοντας τη σημασία της ανεξαρτησίας της Ουκρανίας, προχώρησαν στην υπογραφή συνθηκών για την αμοιβαία αναγνώριση των συνόρων και της εδαφικής κυριαρχίας της Ουκρανίας. Πράγματι η περίοδος 1991- 1993 χαρακτηρίζεται από τις κοινές προσπάθειες των χωρών αυτών να βελτιώσουν τις σχέσεις τους με την Ουκρανία και να διευθετήσουν τα ζητήματα των εθνικών μειονοτήτων. Η Πολωνία και η Ουγγαρία ήταν οι πρώτες χώρες που αναγνώρισαν την ανεξαρτησία της Ουκρανίας, το Δεκέμβριο του 1991. Το Μάιο του 1991 η Ουγγαρία και η Ουκρανία υπογράφουν Συνθήκη για την προστασία των δικαιωμάτων των μειονοτήτων, ενώ το 1992 και το 1993 υπογράφονται αντίστοιχα οι συνθήκες μεταξύ Ουκρανίας -Πολωνίας και Ουκρανίας – Σλοβακίας, που αναγνωρίζουν το απαραβίαστο των συνόρων και εγγυώνται την προστασία των δικαιωμάτων των μειονοτήτων που κατοικούν στις χώρες αυτές.¹⁵² (Υπενθυμίζουμε

¹⁵¹ O. Pavliuk : “The Ukrainian –Polish Strategic Partnership and Central European Geopolitics”, στο “Between Russia and the West: Foreign and Security Policy of Independent Ukraine”, edited by K.R.Spillmann, A.Wenger and D. Müller, Peter Lang, 1999, σελ.186

¹⁵² O. Pavliuk: “Ukraine and Regional Cooperation in Central and Eastern Europe”, *Security Dialogue*, Vol.28(3), 1997, σελ.349

ότι μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μεγάλες περιοχές της Πολωνίας, της Ουγγαρίας και της Ρουμανίας προσαρτήθηκαν στην Ουκρανία. Σήμερα ουκρανικές μειονότητες κατοικούν στην Πολωνία και τη Ρουμανία ενώ Πολωνικές, Ρουμανικές και Ουγγρικές μειονότητες κατοικούν στην Ουκρανία.)

Πέρα από τις προσπάθειες για την καθιέρωση ενός κλίματος φιλίας και συνεργασίας, οι χώρες της Κεντροανατολικής Ευρώπης κατά την περίοδο 1990-1992 προώθησαν την περιφερειακή συνεργασία με τη δημιουργία οργανισμών όπως η CEFTA (Central European Free Trade Agreement- Συμφωνία για την δημιουργία ζώνης ελεύθερου εμπορίου) και η CEI (Central European Initiative- περιφερειακός οργανισμός που προωθεί τη συνεργασία των χωρών της Κεντροανατολικής Ευρώπης “στους τομείς των μεταφορών, της επιστήμης και της τεχνολογίας”¹⁵³). Οι οργανισμοί αυτοί είχαν σκοπό να βοηθήσουν τις χώρες της Κεντροανατολικής Ευρώπης να σταθεροποιήσουν την οικονομία τους και να διευκολύνουν την ένταξή τους στις δυτικοευρωπαϊκές δομές. Αντίθετα με ότι συνέβαινε παλαιότερα η ανάπτυξη αυτής της συνεργασίας δεν βασιζόταν σε κάποιο «κοινό ιδεολογικό δόγμα» αλλά στην «προώθηση των κοινών οικονομικών και γεωπολιτικών συμφερόντων» των χωρών της περιοχής.¹⁵⁴ Παρ’ όλα αυτά, η ανάπτυξη της συνεργασίας στα πλαίσια ενός νέου περιφερειακού οργανισμού δεν αποτέλεσε κύρια επιδίωξη της εξωτερικής πολιτικής των χωρών της Κεντροανατολικής Ευρώπης. Γι αυτές ο βασικός στόχος ήταν η ένταξη στην Ευρώπη και το NATO.

Η Ουκρανία στην προσπάθειά της να πείσει τις υπόλοιπες χώρες της Κεντροανατολικής Ευρώπης ότι ακολουθούσε ανεξάρτητη πολιτική από τη Ρωσία, προώθησε την περιφερειακή συνεργασία και έδωσε ιδιαίτερο βάρος στην εξομάλυνση των σχέσεών της με τους γείτονές της. Τον Φεβρουάριο του 1993 μάλιστα, ο πρόεδρος Kravchuk, πρότεινε την δημιουργία μιας «ζώνης ασφάλειας και σταθερότητας», που θα συμπεριλάμβανε την Ουκρανία, τη Λευκορωσία, την Πολωνία, τη Μολδαβία, την Τσεχία, τη Ρουμανία, την Ουγγαρία, τη Σλοβακία, τις τρεις Βαλτικές χώρες και την Αυστρία (όχι όμως την Ρωσία). Η δημιουργία αυτής της ζώνης θα προωθούσε τη συνεργασία σε θέματα άμυνας και ασφάλειας και θα αποτελούσε εγγύηση για τη διατήρηση της ειρήνης στην περιοχή. Οι υπόλοιπες χώρες

¹⁵³ S. Burant: “Ukraine and East Central Europe”, *Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State*, edited by Lubomyr A. Hajda, Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.50

όμως απέρριψαν την ιδέα αυτή φοβούμενες ότι η δημιουργία ενός νέου οργανισμού ασφάλειας ανάμεσα στη Ρωσία και τη Δύση θα δυσαρεστούσε και τις δύο πλευρές ¹⁵⁵ και κυρίως θα εμπόδιζε την μελλοντική ένταξή τους στο NATO.

Όπως είδαμε παραπάνω, η περίοδος 1993-1994 χαρακτηρίστηκε από την αποτυχημένη προσπάθεια της κυβέρνησης Kravchuk, να εφαρμόσει ένα μεταρρυθμιστικό οικονομικό πρόγραμμα. Τα σοβαρά εσωτερικά προβλήματα της Ουκρανίας, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι δεν κρατούσε ξεκάθαρη στάση στο ζήτημα των πυρηνικών όπλων, επηρέασαν αρνητικά τις σχέσεις της με τις υπόλοιπες χώρες της Κεντροανατολικής Ευρώπης. Αυτές βρίσκονταν σε πολύ καλύτερη οικονομική κατάσταση από την Ουκρανία και αντιμετώπιζαν άμεσα την προοπτική της ένταξής τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση και το NATO.

Όμως μετά το 1994 τα πράγματα αλλάζουν. Η υπογραφή της Συνθήκης μη Διάδοσης των Πυρηνικών Όπλων και κυρίως η ξεκάθαρη δήλωση του νεοεκλεγέντος προέδρου Kuchma ότι η Ουκρανία δεν πρόκειται να σταθεί εμπόδιο στην διεύρυνση του NATO, συνέβαλαν στην αναβάθμιση του ρόλου της Ουκρανίας στην περιοχή της Κεντροανατολικής Ευρώπης και ικανοποίησαν ιδιαίτερα τις υπό ένταξιν στο NATO χώρες, δηλαδή την Πολωνία, την Τσεχία, την Ουγγαρία και τη Σλοβακία. Οι χώρες αυτές μαζί με τις τρεις Βαλτικές υποστηρίζουν θερμά την ένταξη της Ουκρανίας στο Συμβούλιο της Ευρώπης τον Σεπτέμβριο του 1995,¹⁵⁶ ενώ την ίδια περίοδο η Ουκρανία γίνεται δεκτή στην CEI (Central European Initiative). Αν και η Ουκρανία είδε την ένταξη στη CEI, ως το πρώτο βήμα για την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση, πολύ γρήγορα διαψεύσθηκε.

Μετά το 1996 η Ουκρανία εκφράζει ξεκάθαρα την επιθυμία της να ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση και παράλληλα προωθεί τη συνεργασία με τις γειτονικές της χώρες μέσα στα πλαίσια του NATO. Γνωρίζοντας ότι η διαδικασία της ένταξής της στο NATO και την Ε.Ε θα είναι δύσκολη και μακροχρόνια, η Ουκρανία έδωσε ιδιαίτερο βάρος στην ανάπτυξη διμερών σχέσεων με τις χώρες της Κεντροανατολικής Ευρώπης και επιδίωξε να ενταχθεί στη CEFTA, θεωρώντας ότι η ένταξη στη CEFTA

¹⁵⁴ O. Pavliuk: “Ukraine and Regional Cooperation in Central and Eastern Europe”, *Security Dialogue*, Vol.28(3), 1997, σελ.349

¹⁵⁵ S. Burant: “Ukraine and East Central Europe”, *Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State*, edited by Lubomyr A. Hajda, Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.48

¹⁵⁶ O. Pavliuk : “The Ukrainian –Polish Strategic Partnership and Central European Geopolitics”, στο “Between Russia and the West: Foreign and Security Policy of Independent Ukraine”, edited by K.R.Spillmann, A.Wenger and D. Müller, Peter Lang, 1999, σελ.194

θα άνοιγε το δρόμο για την ένταξή της στις δυτικές δομές. Πράγματι κατά την περίοδο 1994-1997, οι οικονομικές της σχέσεις με τις χώρες αυτές και ιδιαίτερα με την Πολωνία, βελτιώνονται σταθερά.

Όμως η εικόνα που παρουσιάζει η Ουκρανία είναι αντιφατική. Ναι μεν πάση θυσία θέλει να αναγνωριστεί ως ισότιμο κράτος της Κεντροανατολικής Ευρώπης, αλλά οι επιδόσεις της στον οικονομικό και θεσμικό τομέα δεν είναι καθόλου ενθαρρυντικές. Η πορεία των οικονομικών μεταρρυθμίσεων είναι πολύ αργή ενώ παράλληλα οι αδυναμίες του διοικητικού συστήματος- διαφθορά, γραφειοκρατία, κ.λ.π-, η νομισματική αστάθεια και η ανεπάρκεια του τραπεζικού συστήματος αποτελούν εμπόδιο στην προσέλκυση επενδύσεων από τις γειτονικές χώρες όπως π.χ. η Πολωνία¹⁵⁷ και εμποδίζουν την ένταξή της στη CEFTA.

B. Η ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΠΟΛΩΝΙΑ. Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ

Η Ουκρανία από την πρώτη στιγμή της ανεξαρτησίας της αναγνώρισε την Πολωνία ως καθοριστικής σημασίας παράγοντα για την πολιτική και οικονομική της επιβίωση. Πράγματι η Πολωνία, μια χώρα 38 εκ. κατοίκων που συνορεύει με τη Γερμανία, χάρη στην ισχυρή οικονομία της αποτελούσε τη «φωνή της Κεντροανατολικής Ευρώπης στη Δύση»¹⁵⁸ και κατά συνέπεια η σύσφιξη των σχέσεων με τη χώρα αυτή θα έδινε στην Ουκρανία τη δυνατότητα να πετύχει την οικονομική και πολιτική της ένταξη στη Δύση. Για την Ουκρανία η Πολωνία αποτελούσε στρατηγικής σημασίας οικονομικό εταίρο: όχι μόνο απορροφούσε ένα μεγάλο μέρος των ουκρανικών εξαγωγών αλλά παράλληλα αποτελούσε τη μοναδική διέξοδο της Ουκρανίας στην Ευρώπη, αφού όλες οι εξαγωγές της Ουκρανίας γίνονταν μέσω Πολωνίας.

Κατά την περίοδο 1991-1993, παρά το γεγονός ότι ο πρόεδρος Walesa κρατούσε γενικά θετική στάση απέναντι στην Ουκρανία, οι σχέσεις των δύο χωρών σκιάζονταν από τις επιφυλάξεις της Πολωνίας ότι η Ουκρανία μπορούσε να επιστρέψει στη σφαίρα της ρωσικής επιρροής. Οι σχέσεις των δύο χωρών μάλιστα επιδεινώνονται τον Μάιο του 1993, όταν η Πολωνία και η Ρωσία άρχισαν συνομιλίες για την κατασκευή παρακαμπτήριου αγωγού φυσικού αερίου, που θα περνούσε από το

¹⁵⁷ Ibid, σελ.203

¹⁵⁸ Ian Brzezinski : “Polish- Ukrainian Relations: Europe’s Neglected Strategic Axis”, *Survival*, Vol.35, No3, Autumn 1993, σελ.26

έδαφος της Λευκορωσίας και της Πολωνίας με τελικό προορισμό τη Γερμανία.¹⁵⁹ (στο θέμα αυτό έχουμε αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο).

Μετά το 1994, όμως η Πολωνία συνειδητοποίησε ότι αν ήθελε να ενταχθεί στο ΝΑΤΟ και την Ευρώπη θα έπρεπε να αναπτύξει δεσμούς με όλες τις χώρες της περιοχής και κυρίως να εξασφαλίσει σχέσεις καλής γειτονίας με την Ουκρανία, μια χώρα με την οποία την χώριζαν έχθρες μακροχρόνιες.

Πολωνοί και Ουκρανοί είχαν πολεμήσει πολλές φορές κατά το παρελθόν. Μέχρι τον 18^ο αιώνα το μεγαλύτερο κομμάτι της Ουκρανίας αποτελούσε τμήμα της Πολωνίας και υπέφερε σκληρά από την πολωνική καταπίεση. Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η δυτική Ουκρανία προσαρτήθηκε στην Πολωνία. Κατά την περίοδο 1941-1945 Πολωνοί και Ουκρανοί πολέμησαν σκληρά για να αποκτήσουν τον έλεγχο της περιοχής αυτής, ενώ το 1947 οι Πολωνοί εκτόπισαν 250000 Ουκρανούς από την Ν.Πολωνία στην Δυτική και Βόρεια Πολωνία.¹⁶⁰

Παραδοσιακά λοιπόν οι σχέσεις των δύο χωρών δεν ήταν καθόλου καλές. Η ιστορία του ουκρανικού λαού ήταν γεμάτη από αιματηρούς πολέμους και εξεγέρσεις ενάντια στην πολωνική καταπίεση. Παρ'όλα αυτά η προσπάθεια των δύο λαών να ξεπεράσουν τις προαιώνιες διαφορές τους άνοιξε ένα νέο κεφάλαιο στις σχέσεις τους. Τον Μάιο του 1997 υπογράφεται από τους προέδρους Kuchma και Kwasnieski η κοινή δήλωση Συμφιλίωσης, που καταδικάζει τα λάθη του παρελθόντος και την παράνομη δράση της Βαρσοβίας ενάντια στους Ουκρανούς κατά τη διάρκεια του πολέμου, καθώς επίσης και τις εκτοπίσεις των Πολωνών της Ουκρανίας κατά τη διάρκεια της Σταλινικής περιόδου.¹⁶¹

Στο μεταξύ οι δύο χώρες αποφάσισαν να καθιερώσουν πλαίσιο συνεργασίας στους τομείς της πολιτικής, της ασφάλειας και της οικονομίας. Για το σκοπό αυτό δημιούργησαν την “Πολωνοουκρανική Προεδρική Συμβουλευτική Επιτροπή”¹⁶² - μια ειδική επιτροπή για την εξέταση διμερών θεμάτων- και προχώρησαν στο σχηματισμό του Πολωνο-ουκρανικού τάγματος, πού όπως έχουμε αναφέρει συμμετέχει σε ειρηνευτικές αποστολές υπό την αιγίδα του ΝΑΤΟ και του ΟΗΕ. Τα τελευταία

¹⁵⁹ S. Burant: “Ukraine and East Central Europe”, *Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State*, edited by Lubomyr A. Hajda , Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.54

¹⁶⁰ Ibid , σελ.52

¹⁶¹ Ibid , σελ.59

¹⁶² Iris Kempe: “The European Union and Ukraine:interests and Strategies”, στο “*Between Russia and the West:Foreign and Security Policy of Independent Ukraine*”, edited by K.R.Spillmann, A. Wenger and D. Müller, Peter Lang, 1999, σελ182

χρόνια μάλιστα οι επίσημες συναντήσεις των προέδρων των δύο χωρών είναι πολύ συχνές, ενώ η Προεδρική Συμβουλευτική Επιτροπή έχει εξελιχθεί σε ένα πολύ αποτελεσματικό διακυβερνητικό όργανο που συμβάλλει στην ανάπτυξη των διμερών σχέσεων των δύο χωρών. Τόσο η Ουκρανία όσο και η Πολωνία πιστεύουν ότι η μεταξύ τους προσέγγιση θα εξυπηρετήσει τα εθνικά συμφέροντα και των δύο κρατών. Σήμερα η προσέγγιση Ουκρανίας – Πολωνίας αποκτά ιδιαίτερη σημασία εν όψει της διεύρυνσης του NATO και της Ε.Ε. στην περιοχή της Κεντροανατολικής Ευρώπης και του ζητήματος της διέλευσης των νέων αγωγών αερίου από την Ρωσία στην Ευρώπη.

Η Πολωνία είναι υπό ένταξιν μέλος της Ε.Ε, ενώ το Μάρτιο του 1999- μαζί με την Ουγγαρία και τη Σλοβακία- μπήκε στο NATO. Η Ουκρανία, που έχει σαν βασικό στόχο της εξωτερικής της πολιτικής την ένταξη στην Ε.Ε και το NATO, βασίζεται πολύ στην βοήθεια της Πολωνίας. Πράγματι η Πολωνία είναι μια από τις λίγες χώρες που υποστήριξαν εμπράκτως την ένταξη της Ουκρανίας στις δυτικές δομές. Στα διάφορα διεθνή fora και στις διμερείς συναντήσεις τους με δυτικούς αξιωματούχους, οι Πολωνοί αξιωματούχοι δεν παρέλειπαν να εκφράσουν την πεποίθησή τους ότι η Ουκρανία αποτελεί στρατηγικής σημασίας παράγοντα για την ασφάλεια στην περιοχή της Κεντροανατολικής Ευρώπης.¹⁶³

Η καθ' όλα επιτυχής προσπάθεια προσέγγισης των δύο χωρών έδωσε στην Ουκρανία ελπίδες ότι μπορεί να στηρίζεται στην Πολωνία για να πετύχει την ένταξή της στις δυτικές δομές. Κάποιοι μάλιστα, παρομοίασαν την προσέγγιση αυτή με την προσέγγιση “Γαλλίας- Γερμανίας μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο”.¹⁶⁴

Παρ' όλα αυτά κάποια προβλήματα στις σχέσεις των δύο χωρών συνεχίζουν να υφίστανται. Για παράδειγμα η υπογραφή της συμφωνίας μεταξύ της ρωσικής Gazprom και των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων για την κατασκευή παρακαμπτήριου αγωγού μεταφοράς φυσικού αερίου δια μέσου Λευκορωσίας και Πολωνίας βάζει σε κίνδυνο τις καλές σχέσεις των δύο χωρών. Τόσο όμως η Ουκρανία, όσο και η Πολωνία διαμαρτύρονται γιατί η υπογραφή της συμφωνίας μεταξύ Ευρωπαϊκών εταιρειών και Ρωσίας στην ουσία “αγνοεί τα πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα

¹⁶³ O. Pavliuk : “The Ukrainian –Polish Strategic Partnership and Central European Geopolitics”, στο “Between Russia and the West: Foreign and Security Policy of Independent Ukraine”, edited by K.R.Spillmann, A.Wenger and D. Müller, Peter Lang, 1999, σελ.200

¹⁶⁴ S.Larrabee, « Ukraine's Place », “Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State”, edited by Ludomyr A. Hajda , Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.262

και των δύο χωρών”¹⁶⁵ και απειλεί να υποσκάψει τις σχέσεις καλής γειτονίας που με τόσο κόπο κατάφεραν να αποκαταστήσουν.

Γ. ΟΙ ΕΛΑΦΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΕ ΤΗΝ ΡΟΥΜΑΝΙΑ

Η Ρουμανία είναι το μόνο από τα κράτη της Κεντροανατολικής Ευρώπης το οποίο είχε εδαφικές διαφορές με την Ουκρανία. Επι προεδρίας Ian Iliescu, το Βουκουρέστι αμφισβήτησε την εγκυρότητα της Συνθήκης Molotov-Ribbentrop¹⁶⁶ (Συνθήκη που υπογράφηκε το 1939 από το Σοβιετικό καθεστώς και τους Ναζί). Βάσει αυτής της Συνθήκης τα εδάφη της Βόρειας Bukovina, περιοχής στην οποία κατοικούσε μια αρκετά μεγάλη ρουμανική μειονότητα, προσαρτήθηκαν στην Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Ουκρανίας. Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο τα εδάφη αυτά αναγνωρίστηκαν και πάλι ως τμήμα της Ουκρανίας.

Η Ρουμανία αμφισβήτησε επίσης την κυριαρχία της Ουκρανίας στην περιοχή της Νότιας Βεσσαραβίας. Το μεγαλύτερο τμήμα της Βεσσαραβίας ανήκε στην Σοβιετική Δημοκρατία της Μολδαβίας ενώ το νότιο τμήμα της, μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο προσαρτήθηκε στην Ουκρανία.¹⁶⁷ Τον Ιούνιο του 1991 το ρουμανικό κοινοβούλιο κήρυξε άκυρη τη συνθήκη Molotov-Ribbentrop και χαρακτήρισε τα εδάφη της Βόρειας Bukovina και της Νότιας Βεσσαραβίας ως “ιερά εδάφη της Ρουμανίας”, διακηρύσσοντας ότι η Ρουμανία δεν αναγνώρισε ποτέ την σοβιετική κυριαρχία στις περιοχές αυτές.¹⁶⁸

Παρά το γεγονός ότι η ρουμανική κυβέρνηση δεν έθεσε ξεκάθαρα το ζήτημα εδαφικών διεκδικήσεων, το Κίεβο εξέλαβε την απόφαση του ρουμανικού κοινοβουλίου ως απειλή για την ασφάλεια της Ουκρανίας. Εν τω μεταξύ η μεγάλη έκταση που έδιναν τα ρουμανικά Media στο ζήτημα της καταπίεσης των ρουμανικών μειονοτήτων της Ουκρανίας, επιδείνωνε τις σχέσεις των δύο χωρών.

¹⁶⁵ “Pipeline ploy Displeases Poland and Ukraine”, by J. Reed, C. Clover, *Financial Times*, 31/10/2000

¹⁶⁶ O. Pavliuk : “The Ukrainian –Polish Strategic Partnership and Central European Geopolitics”, στο “Between Russia and the West: Foreign and Security Policy of Independent Ukraine”, edited by K.R. Spillmann, A. Wenger and D. Müller, Peter Lang, 1999, σελ. 188

¹⁶⁷ S. Burant: “Ukraine and East Central Europe”, *Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State*, edited by Lubomyr A. Hajda, Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ. 66

¹⁶⁸ Ibid, σελ. 67

Εκτός από τις παραπάνω διαφορές η Ρουμανία αμφισβητούσε και την κυριαρχία της Ουκρανίας στο Serpent Island. Το νησί αυτό βρίσκεται στις εκβολές του ποταμού Danube στην Μαύρη Θάλασσα. Η ουκρανική κυριαρχία στο νησί αυτό έδινε στην Ουκρανία τη δυνατότητα να έχει την αποκλειστική οικονομική εκμετάλλευση μιας ζώνης που εκτείνεται σε απόσταση 200 ναυτικών μιλίων από το νησί. Οι φήμες όμως ότι στην περιοχή βρίσκονταν κοιτάσματα πετρελαίου –φήμες που αργότερα αποδείχτηκαν αληθινές - προκαλούσαν εύλογα το ενδιαφέρον της Ρουμανίας, όσο αφορά στην εκμετάλλευση αυτής της οικονομικής ζώνης. Η Ρουμανία ήθελε να αναγνωριστεί το Serpent Island όχι ως νησί, αλλά ως βραχονησίδα, έτσι ώστε η οικονομική ζώνη της Ουκρανίας να ξεκινά από την ακτή της Μαύρης Θάλασσας και όχι από το νησί. Σ' αυτήν την περίπτωση θα αποκτούσε και η Ρουμανία δικαιώματα οικονομικής εκμετάλλευσης στην περιοχή.¹⁶⁹

Μέχρι το 1997 οι δύο πλευρές δεν κατάφεραν να διευθετήσουν τις εδαφικές διαφορές τους και να υπογράψουν κάποια διακρατική συνθήκη. Η εκλογή του E .Costantinesku το Νοέμβριο του 1996, στη θέση του προέδρου της Ρουμανίας αύξησε τις πιθανότητες της Ρουμανίας για ένταξη στο NATO και συνέβαλε κατά πολύ και στη διευθέτηση των εδαφικών διαφορών με την Ουκρανία. Όπως είδαμε και παραπάνω η ουκρανική πλευρά εκμεταλλεύτηκε την επιθυμία της Ρουμανίας να μπει στο NATO για να πετύχει την υπογραφή μιας συμφωνίας για την διευθέτηση των εδαφικών διαφορών μεταξύ των δύο χωρών. Με βάση αυτή τη συνθήκη η Ρουμανία αναγνωρίζει την εδαφική ανεξαρτησία της Ουκρανίας και συμφωνεί ότι το Serpent Island αποτελεί τμήμα της εδαφικής κυριαρχίας της Ουκρανίας. (Η Ουκρανία όμως δεν μπορεί να διατηρεί στρατιωτικές δυνάμεις στο νησί. Επίσης το ζήτημα της οριοθέτησης της οικονομικής ζώνης στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας παρέμεινε σε εκκρεμότητα¹⁷⁰). Τέλος οι δύο χώρες δεσμεύτηκαν να προστατεύσουν τα δικαιώματα των μειονοτήτων που κατοικούν στο έδαφός τους. Η υπογραφή της συνθήκης αυτής, αν και δεν έλυσε όλες τις διαφορές των δύο κρατών συνέβαλε κατά πολύ στην εξομάλυνση των σχέσεών τους.

¹⁶⁹ Ibid

¹⁷⁰ Ibid , σελ.69

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ ΟΥΚΡΑΝΙΑ

Α. ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΚΑΙ ΚΑΘΙΕΡΩΣΗΣ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

Όπως ήδη αναφέραμε, η Ουκρανία κατά τη διάρκεια των τελευταίων χρόνων, δεν σταμάτησε να τονίζει την “Ευρωπαϊκή” της ταυτότητα και να εκφράζει την επιθυμία της να ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ωστόσο, στην προσπάθειά της αυτή συνάντησε τη δυσπιστία των Ευρωπαίων αξιωματούχων, που δυσκολεύονταν να την δουν ως χώρα ανεξάρτητη από τη ρωσική επιρροή. Επιπλέον η μεγάλη διαφορά του οικονομικού και βιοτικού επιπέδου της Ουκρανίας από εκείνο των υπόλοιπων κρατών της Κεντροανατολικής Ευρώπης, αποτελούσε βασικό εμπόδιο στην προσέγγισή της με την Ε.Ε.

Καθοριστικό παράγοντα για την προσέγγιση Ουκρανίας-Ε.Ε. αποτέλεσε η επικύρωση των συνθηκών START I και NPT (Non Proliferation Treaty) από το ουκρανικό κοινοβούλιο και η εφαρμογή του εκσυγχρονιστικού προγράμματος της κυβέρνησης Kuchma το 1994, που κατάφερε να αναβαθμίσει αρκετά την εικόνα της Ουκρανίας στη Δύση. Η Ουκρανία ήταν η πρώτη χώρα της CIS που υπέγραψε Συμφωνία Συνεργασίας (Partnership and Cooperation Agreement ή PCA) με την Ε.Ε., το Μάιο του 1994. Η συμφωνία αυτή, που υπογράφηκε παραμονές των προεδρικών εκλογών στην Ουκρανία, πέρα από το συμβολικό της χαρακτήρα, δηλαδή το να ενισχύσει ηθικά την προσπάθεια ενός νεοσύστατου κράτους να σταθεροποιηθεί πολιτικά και να βαδίσει στο δρόμο της δημοκρατίας, καθιέρωσε και ένα πλαίσιο πολιτικού διαλόγου ανάμεσα στην Ουκρανία και τις χώρες της Ε.Ε., με σκοπό την προώθηση της συνεργασίας στους τομείς της πολιτικής και της οικονομίας. Η Συμφωνία Συνεργασίας αποτέλεσε τη βάση για συνεργασία στους τομείς της έρευνας, της τεχνολογίας, του εμπορίου και των επενδύσεων και είχε σκοπό να υποστηρίξει την προσπάθεια της Ουκρανίας για εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης και να διευκολύνει την «προσαρμογή της στο κανονιστικό πλαίσιο της ενιαίας Ευρωπαϊκής Αγοράς και του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου». ¹⁷¹ Η Συμφωνία μάλιστα περιελάμβανε μια πολύ αόριστα διατυπωμένη πρόταση για τη «δημιουργία ζώνης

¹⁷¹ Dr.Fraser Cameron , Political Counselor, European Commission Delegation, Washington D.C. “Relations Between the EU and Ukraine”, 18/05/00, <http://www.eurunion.org/news/speeches/2000/000518fc.htm>, σελ.2

ελεύθερου εμπορίου μεταξύ Ε.Ε και Ουκρανίας μετά το 1998», υπό τον όρο ότι μέχρι τότε η Ουκρανία θα πληρούσε τα απαιτούμενα από την Ε.Ε.οικονομικά και πολιτικά κριτήρια.¹⁷²

Η ουκρανική πλευρά θεώρησε μεγάλη επιτυχία την υπογραφή της συνθήκης αυτής, εκτιμώντας ότι αποτελεί το πρώτο βήμα για την ένταξη της Ουκρανίας στις ευρωπαϊκές δομές. Οι Ευρωπαίοι εταίροι όμως αντιμετώπιζαν το ζήτημα αυτό με τελείως διαφορετικό τρόπο: η Συμφωνία Συνεργασίας μεταξύ Ουκρανίας και Ε.Ε., με “κανέναν τρόπο δεν μπορούσε να θεωρηθεί ισότιμη με εκείνη που η Ε.Ε. υπέγραψε λίγο αργότερα με τις υπόλοιπες χώρες της Κεντροανατολικής Ευρώπης και τις τρεις Βαλτικές”¹⁷³. Στην περίπτωση της Ουκρανίας δεν επρόκειτο για “Συμφωνία Σύνδεσης” και όπως έδειχναν τα πράγματα η Ε.Ε. δεν φαινόταν διατεθειμένη να προχωρήσει σε μια τέτοια συμφωνία ούτε στο άμεσο μέλλον. Σε αντίθεση μάλιστα με τη Συμφωνία Ε.Ε.-Ρωσίας, η Συμφωνία Συνεργασίας μεταξύ Ε.Ε. και Ουκρανίας “δεν αναγνωρίζει την Ουκρανία ως χώρα με μεταβατική οικονομία” και κατά συνέπεια επιτρέπει τη “λήψη μέτρων anti-dumping” για ένα μεγάλο φάσμα ουκρανικών εξαγωγικών προϊόντων.¹⁷⁴ Συγκεκριμένα τα δύο τρίτα των ουκρανικών εξαγωγικών προϊόντων –κυρίως αγροτικά, υφαντουργικά, χημικά και μεταλλουργικά προϊόντα- υπόκεινται σε περιορισμούς, γεγονός που καθιστά δύσκολη την πρόσβαση της Ουκρανίας στις ευρωπαϊκές αγορές και αυξάνει την εξάρτησή της από τον κύριο οικονομικό της εταίρο, τη Ρωσία.¹⁷⁵ Η Ουκρανία δεν μπορεί να αντιδράσει στα μέτρα αυτά γιατί «δεν είναι μέλος του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου»¹⁷⁶.

Η Συμφωνία Συνεργασίας χρειάστηκε τέσσερα χρόνια για να επικυρωθεί από όλα τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. (τέθηκε σε ισχύ το Μάρτιο του 1998), γεγονός που δυσαρέστησε την ουκρανική πλευρά, που είχε θέσει την ένταξη στην Ε.Ε. βασικό στόχο της εξωτερικής της πολιτικής. Στο μεταξύ όμως οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ Ε.Ε και Ουκρανίας βελτιώθηκαν σημαντικά και μετά το 1996 η Ε.Ε αποτελεί το “δεύτερο μεγαλύτερο εμπορικό εταίρο της Ουκρανίας μετά τη CIS”. Ωστόσο το γεγονός ότι

¹⁷² S.Larrabee: “Ukraine’s Balancing Act”, *Survival*, Vol.38, No2, Summer 1996, σελ.153

¹⁷³ Bohdan Lupiy: “Ukraine and European Security: International Mechanisms as Non-Military Security Options for Ukraine”, edited by the NATO Defense College, Peter Lang, 1996, σελ.95

¹⁷⁴ Iris Kempe: “The European Union and Ukraine: interests and Strategies”, στο “Between Russia and the West: Foreign and Security Policy of Independent Ukraine”, edited by K.R.Spillmann, A.Wenger and D. Müller, Peter Lang, 1999, σελ.180

¹⁷⁵ S.Larrabee: “Ukraine’s Balancing Act”, *Survival*, Vol.38, No2, Summer 1996, σελ.153

¹⁷⁶ O. Alexandrova: “Ukraine and Western Europe”, στο *Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State*, edited by Lubomyr A. Hajda, Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.162

μόνο «η Γερμανία και η Ιταλία απορροφούν το ήμισυ των ουκρανικών εξαγωγών»¹⁷⁷, αποτελεί μειονέκτημα για το εμπόριο της Ουκρανίας.

Σε γενικές γραμμές η οικονομική βοήθεια της Ε.Ε. προς την Ουκρανία δεν μπορεί να θεωρηθεί ιδιαίτερα σημαντική. Για παράδειγμα ενώ μέσα στο 1995 η Ουκρανία έλαβε από την Παγκόσμια Τράπεζα (WB) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (IMF) δάνειο ύψους \$3,4δισ, η οικονομική βοήθεια από την Ε.Ε και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (EBRD), για το 1996, ανήλθε μόλις στο ποσό των \$260εκ. και \$80εκ. αντίστοιχα.¹⁷⁸ Τα κράτη-μέλη της Ε.Ε., παρά την «γενναιόδωρη» μεσολάβηση της Γερμανίας,¹⁷⁹ διαφώνησαν στην παροχή περαιτέρω οικονομικής βοήθειας προς την Ουκρανία. Οι αντιδράσεις των ευρωπαϊών ηγετών ήταν δικαιολογημένες γιατί η Ουκρανία δεν είχε καλούς οικονομικούς δείκτες και δεν ήταν σε θέση να εξοφλήσει το εξωτερικό της χρέος. Ανάμεσα στις ευρωπαϊκές χώρες η Γερμανία ήταν η μόνη χώρα που είχε ιδιαίτερες σχέσεις με την Ουκρανία-οι δύο χώρες προωθούσαν την οικονομική και στρατιωτική συνεργασία- και τηρούσε μια «τακτική ίσων αποστάσεων ανάμεσα σ' αυτήν και την Ρωσία».¹⁸⁰

Βασικό εμπόδιο στις σχέσεις Ε.Ε και Ουκρανίας υπήρξε το πρόβλημα του Τσερνομπίλ. Το ζήτημα αυτό διευθετήθηκε μετά από 18 μήνες διαπραγματεύσεων τον Δεκέμβριο του 1995, με ειδική συμφωνία μεταξύ Ε.Ε., Ουκρανίας και G-7. Η Ουκρανία έλαβε υποσχέσεις για οικονομική βοήθεια ύψους \$1δισ, προκειμένου να προχωρήσει στην αντικατάσταση των πυρηνικών σαρκοφάγων του εργοστασίου και να ενισχύσει άλλους τομείς παραγωγής ενέργειας.¹⁸¹ Η συμφωνία προέβλεπε οριστικό κλείσιμο όλων των αντιδραστήρων μέχρι το 2000. (Τελικά το Τσερνομπίλ έκλεισε οριστικά στα τέλη του 2000). Η υπογραφή της παραπάνω συμφωνίας, παρά το γεγονός ότι νομικά δεν είχε δεσμευτικό χαρακτήρα, συνέβαλε καθοριστικά στην βελτίωση των σχέσεων ΕΕ και Ουκρανίας.

Το Δεκέμβριο του 1996 η Ε.Ε. έθεσε σε εφαρμογή ένα ειδικό «Πρόγραμμα Δράσης»¹⁸², που είχε σκοπό να υποστηρίξει την μεταρρυθμιστική προσπάθεια της

¹⁷⁷ Ibid

¹⁷⁸ Ibid

¹⁷⁹ Bohdan Lupiy: "Ukraine and European Security: International Mechanisms as Non-Military Security Options for Ukraine", edited by the NATO Defense College, Peter Lang, 1996, σελ.96

¹⁸⁰ S.Larrabee: "Ukraine's Balancing Act", *Survival*, Vol.38, No2, Summer 1996, σελ.155

¹⁸¹ S.Larrabee: "Ukraine's Balancing Act", *Survival*, Vol.38, No2, Summer 1996, σελ.154

¹⁸² O. Alexandrova: "Ukraine and Western Europe", στο *Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State*, edited by Lubomyr A. Hajda, Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998, σελ.160

Ουκρανίας στο θεσμικό τομέα καθώς επίσης και στον τομέα της οικονομίας. Μετά το 1998, που τέθηκε σε ισχύ η Συμφωνία Συνεργασίας, καθιερώθηκε ένα θεσμικό πλαίσιο συνεργασίας μεταξύ Ε.Ε και Ουκρανίας που περιελάμβανε ετήσιες συναντήσεις υπουργών των κρατών - μελών με ουκρανούς ομολόγους τους και την σύσταση υποεπιτροπών με σκοπό την μελέτη θεμάτων που αφορούσαν στην οικονομία και τις επενδύσεις, στην προστασία του περιβάλλοντος, στην λαθρομετανάστευση, στις τηλεπικοινωνίες, στην εκπαίδευση, στις επιστήμες, στην αξιοποίηση των ανθρώπινων πόρων κλπ.¹⁸³ Η παροχή οικονομικής βοήθειας προς την Ουκρανία στους παραπάνω τομείς γίνεται κυρίως μέσω του προγράμματος TACIS.(Technical Assistance to the CIS). Κατά την περίοδο 1991-1997 η Ουκρανία ήταν ο αποδέκτης του 11,5% του συνολικού ποσού του TACIS, ενώ η Ρωσία του 32,3%.¹⁸⁴

Β. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ Ε.Ε.- ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΣΤΟΝ ΤΡΟΠΟ ΠΟΥ ΠΡΟΣΕΓΓΙΖΟΥΝ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ

Όπως αναφέρεται στο προεδρικό διάταγμα που εξέδωσε ο πρόεδρος Kuchma τον Ιούνιο του 1998, η ένταξη της Ουκρανίας στην Ε.Ε αποτελεί «στρατηγικό στόχο» της εξωτερικής πολιτικής της χώρας.¹⁸⁵ Τα τελευταία μάλιστα χρόνια έχουν ενταθεί οι προσπάθειες των Ουκρανών αξιωματούχων να αναγνωριστεί η Ουκρανία ως υποψήφιο μέλος της Ε.Ε. Ωστόσο, η Ουκρανία ξέροντας ότι δεν πληρεί τα απαιτούμενα κριτήρια δεν έχει υποβάλλει ακόμα επίσημα αίτηση για ένταξη. Οι ουκρανοί αξιωματούχοι εκφράζουν παράπονα για την έλλειψη πολιτικής βούλησης εκ μέρους της Ε.Ε., όσο αφορά στην ένταξη της Ουκρανίας, προσθέτοντας ότι εκείνο που περιμένουν είναι ένα «πολιτικό σήμα», ότι αν στο μέλλον η Ουκρανία ανταποκριθεί στα απαιτούμενα προς ένταξιν κριτήρια, θα γίνει δεκτή στην Ε.Ε.

Η Ουκρανία θεωρεί την ένταξη στην Ε.Ε σημαντική για δύο κυρίως λόγους. Αφ' ενός γιατί θα της προσφέρει τη δυνατότητα να σταθεροποιήσει το θεσμικό της σύστημα και να καθιερωθεί ως ανεξάρτητο και δημοκρατικό κράτος της Κεντροανατολικής

¹⁸³ Dr.Fraser Cameron , Political Counselor, European Commission Delegation, Washington D.C. "Relations Between the EU and Ukraine", 18/05/00, <http://www.eurunion.org/news/speeches/2000/000518fc.htm>, σελ.2

¹⁸⁴ Iris Kempe: "The European Union and Ukraine: interests and Strategies", στο "Between Russia and the West: Foreign and Security Policy of Independent Ukraine", edited by K.R.Spillmann, A. Wenger and D. Müller, Peter Lang, 1999, σελ.181

¹⁸⁵ Dr.Fraser Cameron , Political Counselor, European Commission Delegation, Washington D.C. "Relations Between the EU and Ukraine", 18/05/00, <http://www.eurunion.org/news/speeches/2000/000518fc.htm>, σελ.14

Ευρώπης και αφ'ετέρου γιατί θα λειτουργήσει ως αντιστάθμισμα στις οικονομικές και πολιτικές πιέσεις της Ρωσίας.

Η Ουκρανία πιστεύει ότι η ένταξή της στην Ε.Ε. θα της δώσει τη δυνατότητα να διευθετήσει τις διαφορές της με τη Ρωσία «μέσα στο θεσμικό πλαίσιο της Ε.Ε.», γεγονός με θετικές επιπτώσεις τόσο για την ασφάλεια της Ουκρανίας, όσο και για την ασφάλεια όλης της περιοχής της Κεντροανατολικής Ευρώπης.¹⁸⁶

Εκτός των άλλων η διεύρυνση της Ε.Ε στην περιοχή της Κεντροανατολικής Ευρώπης, αποτελεί μια επιπλέον πηγή ανησυχίας για την Ουκρανία. Οι γειτονικές χώρες της Ουκρανίας, η Πολωνία, η Ουγγαρία, η Σλοβακία και η Ρουμανία ήταν όλες συνδεδεμένα μέλη της Ε.Ε και όπως αποφασίστηκε το Μάρτιο του 1998, η Πολωνία και η Ουγγαρία επρόκειτο να ενταχθούν άμεσα στην Ε.Ε. Η προοπτική αυτή δημιουργούσε ανασφάλεια στην Ουκρανία, που με κάθε μέσο προσπάθησε να πείσει την Ε.Ε. ότι αν η διεύρυνσή της προς ανατολάς δεν συμπεριλάβει και την Ουκρανία, τότε αυτή καταδικάζεται σε πολιτική και οικονομική απομόνωση, γεγονός που ενδεχομένως θα έχει δυσάρεστες συνέπειες για την ασφάλεια στην περιοχή.

Πλην όμως η Ε.Ε. δεν θεωρεί ότι η Ουκρανία είναι ακόμα σε θέση να ενταχθεί στην Ε.Ε και δεν της αναγνωρίζει το status του συνδεδεμένου μέλους. Στην σύνοδο του Ελσίνκι τον Δεκέμβριο του 1999, η Ε.Ε αποφάσισε να προχωρήσει την διαδικασία ένταξης της Πολωνίας, της Σλοβακίας, της Ρουμανίας, της Τσεχίας, της Ουγγαρίας, καθώς επίσης της Βουλγαρίας και της Τουρκίας, προς μεγάλη όμως απογοήτευση των Ουκρανών αξιωματούχων, δεν έκανε κανένα λόγο για μελλοντική ένταξη της Ουκρανίας στην Ε.Ε.

Η στάση αυτή της Ε.Ε οφείλεται τόσο στην ανεπάρκεια του θεσμικού και οικονομικού συστήματος της Ουκρανίας όσο και στην δυσκολία της να συμμορφωθεί με τους δεσμευτικούς όρους και τους κανονισμούς που προβλέπονται από την Συμφωνία Συνεργασίας μεταξύ Ε.Ε. και Ουκρανίας.

Η Ουκρανία σα νεοσύστατο κράτος χαρακτηρίζεται από έλλειψη εμπειρίας στην εφαρμογή των δημοκρατικών θεσμών. Παρά το γεγονός ότι υπάρχει σύνταγμα και επίσημο κράτος, η αδυναμία των πολιτικών θεσμών επιτρέπει σε ομάδες πίεσης και σε ιδιώτες να παρεμβαίνουν και να επηρεάζουν τις κυβερνητικές αποφάσεις προς όφελός τους και όχι προς όφελος του κράτους. Τα οικονομικά σκάνδαλα που

¹⁸⁶ Iris Kempe: “The European Union and Ukraine: interests and Strategies”, στο “Between Russia and the West: Foreign and Security Policy of Independent Ukraine”, edited by K.R.Spillmann, A. Wenger and D. Müller, Peter Lang, 1999, σελ168

οδήγησαν «στην παραίτηση 8 πρωθυπουργών»¹⁸⁷, από το 1991 έως σήμερα, αμαυρώνουν την εικόνα της Ουκρανίας όχι μόνο στην Ευρώπη αλλά και διεθνώς. (Σε πρόσφατο σκάνδαλο μάλιστα εμπλέκεται και ο ίδιος ο πρόεδρος Kuchma. Σύμφωνα με στοιχεία που παρουσίασε σε δημοσιογράφους ο ηγέτης του σοσιαλιστικού κόμματος Ο. Moroz, τον Σεπτέμβριο του 2000, ο πρόεδρος Kuchma καθώς και άλλα ανώτατα στελέχη της κυβέρνησης φαίνεται να εμπλέκονται στην υπόθεση δολοφονίας του G.Gongadze, ενός Γεωργιανού δημοσιογράφου αρχισυντάκτη μιας ανεξάρτητης εφημερίδας, που ασκούσε έντονη κριτική στην κυβέρνηση. Παρά το γεγονός ότι έως σήμερα δεν έχει αποδειχθεί τίποτε, η υπόθεση αυτή είναι ενδεικτική της διαφθοράς που επικρατεί στα ανώτερα πολιτικά κλιμάκια.)¹⁸⁸

Κοινωνικά προβλήματα όπως η υποβάθμιση του επιπέδου ζωής, η ανεργία και η λαθρομετανάστευση αποτελούν βασικό εμπόδιο για την ένταξη της Ουκρανίας στην Ευρώπη. Το χειρότερο όμως είναι ότι δεδομένης της οικονομικής εξάρτησης της χώρας από τη Ρωσία και του ολοένα και αυξανόμενου εξωτερικού της χρέους, η κακή εικόνα της της οικονομίας της δεν αναμένεται να αλλάξει ούτε στο άμεσο μέλλον. Η πεποίθηση αυτή ενισχύεται αν κανείς αναλογιστεί τις δραματικές επιπτώσεις που είχε στην οικονομία της χώρας η οικονομική κρίση του 1998 στη Ρωσία.. Στο μεταξύ η Ουκρανία προσπαθεί να αντιμετωπίσει τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης βασιζόμενη στα δάνεια του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και άλλων διεθνών οργανισμών.¹⁸⁹

Εκτός των άλλων στις εκθέσεις της για την πορεία της εφαρμογής των διατάξεων και των κανονισμών της Συμφωνίας Συνεργασίας, η Ε.Ε προσάπτει στην Ουκρανία ότι μέχρι τώρα δεν κατάφερε να εναρμονίσει τη νομοθεσία της με βάση τους παραπάνω κανονισμούς και κατά συνέπεια δεν πληρεί τα απαιτούμενα κριτήρια για ένταξη. Συγκεκριμένα η Ε.Ε κατηγορεί την Ουκρανία για παραβίαση των δεσμευτικών όρων

¹⁸⁷ Iris Kempe: “The European Union and Ukraine: interests and Strategies”, στο “Between Russia and the West: Foreign and Security Policy of Independent Ukraine”, edited by K.R.Spillmann, A.Wenger and D. Müller, Peter Lang, 1999, σελ.172

¹⁸⁸ David R.Marples, “Ukraine’s Kuchma–gate”
<http://www.ualberta.ca/~cius/stasiuk/st-articles/an-ukr-nat2.htm>, σελ.1

¹⁸⁹ Dr.Fraser Cameron , Political Counselor, European Commission Delegation, Washington D.C. “Relations Between the EU and Ukraine”, 18/05/00,
<http://www.eurunion.org/news/speeches/2000/000518fc.htm>, σελ.17

που αφορούν “στον εμπορικό ανταγωνισμό”, και την “επιβολή περιοριστικών μέτρων στην εισαγωγή ορισμένων προϊόντων”.¹⁹⁰

Η Ε.Ε. τονίζει ότι αν η Ουκρανία θέλει να ενταχθεί στην Ε.Ε. οφείλει να προχωρήσει σε διαρθρωτικές αλλαγές που θα της επιτρέψουν να καλύψει το κενό που την χωρίζει από τις υπόλοιπες υπό ένταξιν χώρες της Κεντροανατολικής Ευρώπης. Μέχρι τότε, το ενδεχόμενο της ένταξης στην Ε.Ε φαίνεται απίθανο. Οι σχέσεις Ε.Ε- Ουκρανίας θα περιορίζονται κυρίως στα πλαίσια της Συμφωνίας Συνεργασίας και του Προγράμματος Δράσης, γεγονός καθόλου ενθαρρυντικό για την κυβέρνηση Kuchma, που είχε καταβάλλει σκληρή προσπάθεια για την ένταξη της Ουκρανίας στην Ευρώπη.

Γ. ΝΕΩΤΕΡΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

Η ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ ΤΗΣ Ε.Ε ΣΤΗΝ ΚΕΝΤΡΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ - ΦΟΒΟΙ ΓΙΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΝΕΩΝ ΔΙΑΧΩΡΙΣΤΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΩΝ

Όπως ήδη έχουμε αναφέρει, η Ουκρανία δίνει ιδιαίτερη σημασία στην ανάπτυξη των διμερών σχέσεων με τις χώρες της Κεντροανατολικής Ευρώπης και κυρίως με την Ουγγαρία και την Πολωνία, που πρόκειται να ενταχθούν άμεσα στην Ε.Ε, γιατί θεωρεί ότι η προσέγγιση με τις χώρες αυτές θα αποτελέσει το διαβατήριο για την ένταξή της στην Ευρώπη.

Εν όψει όμως της επικείμενης ένταξης της Ουγγαρίας, της Σλοβακίας, της Τσεχίας και της Πολωνίας στην Ε.Ε., η Ουκρανία αντιμετωπίζει το φάσμα της οικονομικής και πολιτικής απομόνωσης. Δικαιολογημένα λοιπόν έχει κατ’επανάληψιν εκφράσει το φόβο ότι η διεύρυνση της Ε.Ε προς ανατολάς μπορεί να οδηγήσει στην δημιουργία νέων διαχωριστικών γραμμών στην Ευρώπη.

Πράγματι οι χώρες που θα ενταχθούν στην Ε.Ε. θα αναγκαστούν αναπόφευκτα να προσαρμόσουν τη νομοθεσία τους στις ευρωπαϊκές οδηγίες και να εισαγάγουν περιορισμούς στην διακίνηση κεφαλαίων και αγαθών, γεγονός με δραματικές επιπτώσεις για την οικονομία της Ουκρανίας. Επίσης οι χώρες αυτές θα αναγκαστούν να εφαρμόσουν τους προβλεπόμενους από τη συνθήκη του Schengen περιορισμούς για την ελεύθερη μετακίνηση πολιτών. Οι αλλαγές που αφορούν στη μετακίνηση

¹⁹⁰ Ibid, σελ.3

πολιτών θα έχουν μεγάλο αντίκτυπο στις σχέσεις Ουκρανίας και Πολωνίας. Μέχρι σήμερα, βάσει ειδικής συμφωνίας, οι Ουκρανοί πολίτες δεν χρειάζονται βίζα για να επισκεφθούν την Πολωνία. Η Πολωνία είναι η χώρα της Κεντροανατολικής Ευρώπης στην οποία η Ουκρανία έχει την μεγαλύτερη πρόσβαση. Εκατομμύρια Ουκρανών επισκέπτονται κάθε χρόνο την Πολωνία (4,8 εκ μέσα στο 1998),¹⁹¹ για επαγγελματικούς λόγους ή για τουρισμό ξοδεύοντας μεγάλα ποσά σε συνάλλαγμα. Αν καταργηθεί το καθεστώς της ελεύθερης εισόδου και εφαρμοστούν οι περιοριστικές διατάξεις της Ε.Ε για την διακίνηση κεφαλαίων και αγαθών, η Ουκρανία κινδυνεύει να περιθωριοποιηθεί. Όπως μάλιστα δήλωσε ένας απογοητευμένος ουκρανός αξιωματούχος, εν όψει της ευρωπαϊκής Συνόδου του Ελσίνκι το 1999, οι αποφάσεις της Ε.Ε. ενδέχεται να οδηγήσουν στην δημιουργία ενός νέου «Ευρωπαϊκού Παραπετάσματος».¹⁹² Η Ουκρανία φοβάται ότι ο αποκλεισμός της από την Ε.Ε. θα μεγαλώσει το οικονομικό χάσμα ανάμεσα σ' αυτήν και τις χώρες της Κεντροανατολικής Ευρώπης και θα την αναγκάσει να στραφεί στη Ρωσία.

Ωστόσο και οι ίδιες οι χώρες της Κεντροανατολικής Ευρώπης δείχνουν να κατανοούν τους φόβους της Ουκρανίας. Για λόγους τόσο πολιτικούς όσο και οικονομικούς δεν επιθυμούν η ένταξή τους στην Ε.Ε. να τους δημιουργήσει προβλήματα στις σχέσεις τους με την Ουκρανία. Πρόσφατα μάλιστα, ο Πολωνός πρόεδρος Α. Kwasniewski δήλωσε ότι η Πολωνία είναι αντίθετη με την δημιουργία διαχωριστικών γραμμών στα σύνορά της και διαβεβαίωσε τον Ουκρανό ομόλογό του L.Kuchma ότι θα «κάνει ότι μπορεί για να διατηρήσει το καθεστώς ελεύθερης εισόδου στη χώρα», ακόμα και μετά την ένταξη της Πολωνίας στην ΕΕ.¹⁹³

Η Ε.Ε. τώρα θεωρεί υπερβολικούς τους φόβους της Ουκρανίας και προσθέτει ότι είναι αντίθετη με την προοπτική της δημιουργίας διαχωριστικών γραμμών στα σύνορα των χωρών της πρώην ΕΣΣΔ. Πιστεύοντας ότι η διεύρυνση θα αποβεί εις όφελος της Ουκρανίας τονίζει ότι «θα προωθήσει τη διασυνοριακή συνεργασία

¹⁹¹ O. Pavliuk : “The Ukrainian –Polish Strategic Partnership and Central European Geopolitics”, στο “Between Russia and the West: Foreign and Security Policy of Independent Ukraine”, edited by K.R.Spillmann, A.Wenger and D. Müller, Peter Lang, 1999, σελ205-206

¹⁹²“ Left out of EU, Ukraine Fears ‘Eurocurtain’ Isolation”, by B.James, *International Herald Tribune*, <http://www.iht.com/IH/BJ/99/bj111299.html>, σελ.1

¹⁹³ Poland/Ukraine: Presidents Discuss Visa-Free Travel, By B.Turek, <http://www.rferl.org/nca/features/1999/06/F.R.U.990624130926.html>

μεταξύ της Ουκρανίας και των υποψηφίων προς ένταξιν χωρών». ¹⁹⁴ Η στάση αυτή δικαιολογείται από το γεγονός ότι η Ε.Ε θέλει να εξασφαλίσει τα σύνορά της προς ανατολάς και να εμποδίσει το λαθρεμπόριο και την παράνομη μετανάστευση από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ προς την Ευρώπη. Μέχρι σήμερα όμως δεν έχει ληφθεί κάποιο ουσιαστικό μέτρο που θα απέτρεπε μια τέτοια εξέλιξη.

Το ευχάριστο όμως είναι ότι όλες οι πλευρές έχουν λόγο να μην επιθυμούν την δημιουργία των διαχωριστικών γραμμών. Αυτό μπορεί να αποτελέσει σημείο εκκίνησης για μια περαιτέρω προσπάθεια προσέγγισης μεταξύ Ε.Ε, Ουκρανίας και χωρών της Κεντροανατολικής Ευρώπης και στην καθιέρωση ενός πλαισίου στενότερης και πιο δημιουργικής συνεργασίας.

¹⁹⁴ **Dr.Fraser Cameron , Political Counselor, European Commission Delegation, Washington D.C.** “Relations Between the EU and Ukraine”, 18/05/00, <http://www.eurunion.org/news/speeches/2000/000518fc.htm>, σελ.15

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων χρόνων η Ουκρανία έχει καταβάλλει σοβαρές προσπάθειες για να σταθεροποιήσει την οικονομία της και να καθιερωθεί διεθνώς σαν ανεξάρτητο κράτος που παραμένει πιστό στις αρχές της δημοκρατίας και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η ψήφιση του Συντάγματος το 1996, καθώς επίσης και η εμπειρία των δύο προηγούμενων εκλογικών αναμετρήσεων, του 1994 και του 1999, που ανέδειξαν νικητή τον Kuchma, έδειξαν ότι η χώρα είναι σε θέση να αντιμετωπίσει τα σοβαρά πολιτικά και οικονομικά της προβλήματα βασιζόμενη στον πολιτικό διάλογο και την πολιτική συναίνεση.

Χάρη στην εξωτερική πολιτική που ακολούθησε μετά το 1995, η Ουκρανία κατάφερε να βελτιώσει τις σχέσεις της τόσο με τη Δύση όσο και με τη Ρωσία. Η Ουκρανία χρησιμοποίησε με επιτυχία το ατού των πυρηνικών όπλων για να τραβήξει το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας και στην ουσία διαπραγματεύτηκε την απόσυρση του πυρηνικού της οπλοστασίου για να εκμαιεύσει πολιτικά και οικονομικά οφέλη από Ρωσία και Δύση. Παράλληλα όμως η αποπυρηνικοποίησή της συνέβαλε στην διεθνή της αναγνώριση ως ουδέτερου και φιλειρηνικού κράτους και την βοήθησε να καλλιεργήσει σχέσεις συνεργασίας με τη Δύση και το NATO. Τα τελευταία μάλιστα χρόνια η Ουκρανία έχει αναγάγει την ένταξή της στις δυτικές δομές σε στρατηγικό στόχο της εξωτερικής της πολιτικής.

Η προσέγγιση Ουκρανίας-Δύσης, μέσα στα πλαίσια του NATO, συνετέλεσε στην αλλαγή της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής απέναντι στο ζήτημα της αναγνώρισης των συνόρων και του στόλου της Μαύρης Θάλασσας και στην υπογραφή συμφωνιών που διευθετούσαν τις διαφορές αυτές. Παράλληλα οι διεθνείς πολιτικές εξελίξεις και οι ιστορικές συγκυρίες αποδείχθηκαν ευνοϊκές για την βελτίωση των σχέσεών της με τις χώρες της Κεντροανατολικής Ευρώπης. Τα οικονομικά και γεωπολιτικά συμφέροντα των χωρών αυτών, έτσι όπως διαμορφώθηκαν μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, εξυπηρετούνταν άμεσα από την διατήρηση του εδαφικού status quo στην περιοχή, καθώς επίσης και από την θετική στάση της Ουκρανίας στο θέμα της διεύρυνσης του NATO εντός των ορίων του πρώην Συμφώνου της Βαρσοβίας. Σ'αυτά τα πλαίσια ο φιλοδυτικός προσανατολισμός της εξωτερικής πολιτικής της Ουκρανίας αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα όχι μόνο για την αναγνώριση της εθνικής της κυριαρχίας, αλλά και για την καλλιέργεια κλίματος φιλίας και συνεργασίας με τις γειτονικές της χώρες της Κεντροανατολικής Ευρώπης.

Αναμφισβήτητα η Ουκρανία τόσο για οικονομικούς όσο και για πολιτικούς λόγους, προσελκύει το ενδιαφέρον της Δύσης. Από οικονομική άποψη, η Ουκρανία είναι μια μεγάλη αγορά, που λόγω της γεωπολιτικής της θέσης – σταυροδρόμι ανάμεσα σε Ευρώπη και Ασία - και του φθηνού και υψηλά καταρτισμένου εργατικού της δυναμικού είναι σε θέση να προσελκύσει τις ξένες επενδύσεις. Από πολιτική άποψη τώρα, ο προσανατολισμός της εξωτερικής της πολιτικής αποτελεί ζήτημα μείζονος ενδιαφέροντος για τη Δύση, γιατί η ενδεχόμενη προσχώρησή της στην CIS απειλεί να ανατρέψει τις ισορροπίες στην περιοχή της Κεντροανατολικής Ευρώπης και να συμβάλλει στην δημιουργία μιας νέας ρωσοκεντρικής ομοσπονδίας, στα πρότυπα της πρώην ΕΣΣΔ. Έτσι, δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι το NATO προωθεί συστηματικά την συνεργασία με τη χώρα αυτή σε πολιτικό και στρατιωτικό επίπεδο.

Δυστυχώς όμως για την Ουκρανία οι αδυναμίες του θεσμικού και οικονομικού της συστήματος καθώς και η συνεχιζόμενη οικονομική και ενεργειακή της εξάρτηση από τη Ρωσία, αποτελούν εμπόδιο στην ένταξή της στις δυτικές δομές. Επίσης, παρά τις προσδοκίες της, οι δεσμοί συνεργασίας με το NATO και η υπογραφή του Χάρτη Συνεργασίας με το NATO δεν αποτελούν εγγύηση ότι η Δύση θα την συνδράμει σε περίπτωση περίπτωση εθνικής απειλής.

Εκτός των άλλων, η Ουκρανία αντιμετωπίζει και το πρόβλημα της έλλειψης πολιτικής συναίνεσης, όσο αφορά τον προσανατολισμό της εξωτερικής της πολιτικής.

Το πρόβλημα που απασχολεί την πλειοψηφία του ουκρανικού λαού σήμερα δεν είναι η χάραξη της εξωτερικής πολιτικής, αλλά η καθημερινή επιβίωση. Πρόσφατες δημοσκοπήσεις στην Ουκρανία επιβεβαιώνουν τον αντιφατικό χαρακτήρα των πεποιθήσεων των πολιτικά ενεργών στρωμάτων, όσο αφορά στην ένταξη της χώρας στην Ευρώπη και τους δυτικούς Οργανισμούς, ενώ σε ένα μεγάλο βαθμό φανερώνουν την αδιαφορία του λαού για τις εξελίξεις στον τομέα αυτό.

Όσο αφορά τώρα στο θέμα της ένταξης στην CIS η επίσημη εξωτερική πολιτική της Ουκρανίας από το 1991 έως σήμερα δεν διαφοροποιήθηκε. Βασικός στόχος της Ουκρανίας ήταν η απομάκρυνση από τη σφαίρα επιρροής της Ρωσίας και η τήρηση ανεξάρτητης πολιτικής γραμμής. Ωστόσο, ιδιαίτερα σήμερα, η χάραξη της εξωτερικής πολιτικής της Ουκρανίας δεν μπορεί να εννοηθεί ανεξάρτητα από την παρουσία της Ρωσίας. Εδώ δεν αναφερόμαστε μόνο στους ισχυρούς δεσμούς οικονομικής και ενεργειακής εξάρτησης της Ουκρανίας από τη Ρωσία, που στην ουσία χρησιμοποιούνται ως μέσο πίεσης για την προσχώρησή της στην CIS, αλλά και

στην επίσημη στάση της Ρωσίας απέναντι στις διεθνείς εξελίξεις και στην επέκταση του NATO εντός των ορίων της πρώην ΕΣΣΔ. Η Ρωσία έχει καταστήσει σαφές ότι δεν πρόκειται να επιτρέψει την επέκταση του NATO και των δυτικοευρωπαϊκών δομών στις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, τονίζοντας ότι οι γειτονικές της χώρες της CIS, (οι χώρες ‘near-abroad’) αποτελούν περιοχή μείζονος σημασίας για τα εθνικά της συμφέροντα, που με κανένα τρόπο δεν είναι διατεθειμένη να θέσει υπό διαπραγμάτευση. Το γεγονός ότι η Ρωσία σε αντίθεση με την Ουκρανία βλέπει το NATO ως απειλή, δημιουργεί αβεβαιότητα για τις διεθνείς πολιτικές εξελίξεις και οπωσδήποτε θα επηρεάσει την τύχη της Ουκρανίας. Εκτός των άλλων εμπόδιο για την μελλοντική ένταξη της Ουκρανίας στο NATO παραμένουν οι σοβαρές διαφορές με τη Ρωσία, που αφορούν στην παραμονή του ρωσικού στόλου στην περιοχή της Κριμαίας. Μέσα σ’ αυτά τα πλαίσια η αποδέσμευση της Ουκρανίας από την Ρωσία, το περίφημο “πολιτισμένο διαζύγιο”, κατά την προσφιλή έκφραση του προέδρου Κραντσούκ, δεν αποδείχθηκε και τόσο εύκολη υπόθεση.

Μετά από μια δεκαετία εθνικής ανεξαρτησίας η Ουκρανία, προσπαθεί ακόμη να ισορροπήσει ανάμεσα σε Ρωσία και Δύση και να βρεί τις προσφορότερες λύσεις που θα της επιτρέψουν να σταθεροποιηθεί και να εξασφαλίσει την πολιτική και οικονομική της επιβίωση. Μέχρι τώρα παρά τις πιέσεις και τις σοβαρές δυσκολίες που αντιμετώπισε τα κατάφερε σχετικά καλά. Το τι της επιφυλάσσει το μέλλον θα εξαρτηθεί από τις διεθνείς εξελίξεις, την στάση της Ρωσίας και την προσπάθειά της να εφαρμόσει ένα αυστηρό εκσυγχρονιστικό πρόγραμμα που θα της επιτρέψει να εξυγιάνει τους θεσμούς της και να γεφυρώσει το οικονομικό χάσμα που την χωρίζει από τις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ

1. **“Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State”**, edited by Lubomyr A. Hajda , Harvard Ukrainian Research Institute Publications Office, Cambridge, Massachusetts, 1998
2. **Sherman W. Garnett “Keystone in the Arch.Ukraine in the emerging security environment of Central and Eastern Europe”**, Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C.,1997
3. **“Ukraine. The Search for a National Identity”**, edited by S.L.Wolchik and V.Zviglyanich, Rowman &Littlefield Publishers, INC, Oxford, 2000
4. **Taras Kuzio, “Ukrainian Security Policy”(The Washington Papers/167)**, Published by the center of Strategic and International Studies,Westport, Connecticut, London, 1995
5. **Bohdan Lupiy: “Ukraine and European Security: International Mechanisms as Non-Military Security Options for Ukraine”**, edited by the NATO Defense College, Peter Lang, 1996
6. **“Between Russia and the West:Foreign and Security Policy of Independent Ukraine”**, edited by K.R.Spillmann, A.Wenger and D. Müller, Peter Lang, 1999

ΑΡΘΡΑ

1. **Jung M, “Looking Both Ways”**, *Transition*, Vol.1 No6, 28 April 1995
2. **Rumer E.B. “Eurasia Letter: Will Ukraine Return to Russia?”**, *Foreign Policy*, 96 (Fall 1994)
3. **Morrison J. “Pereyaslav and after: The Russian-Ukrainian Relation ship”**, *International Affairs* , 69/4 (October 1993)
4. **Ustina Markus, “Shoring Up Russian Relations”**, *Transition*, Vol.1, No6, 24/04/95
5. **Ustina Markus, “Dept and Desesperation”**, *Transition*, Vol. No5,14/04/95
6. **Taras Kuzio, “Russia: Ukraine Squeeze”**,03/07/2000,
<http://www.ualberta.ca/~cius/stasiuk/st-articles/an-ukr-nat2.htm>
7. **Arkady Moshes “Russian –Ukrainian Relations After Ukraine’s Elections”**,
<http://www.fas.harvard.edu/~ponars/POLICY%20MEMOS/MOSHE82.HTML>

8. **S. Larrabee**, “Ukraine’s Balancing Act” *Survival*, Vol.38, No2, Summer 1996 69/4 (October 1993)
9. **Taras Kuzio**, “Ukraine:NATO Relationship”, 14/04/2000, <http://www.ualberta.ca/~cius/stasiuk/st-articles/an-ukr-nat2.htm>
10. **Taras Kuzio**, “Ukraine and NATO”, 15/10/2000, <http://www.ualberta.ca/~cius/stasiuk/st-articles/an-ukr-nat2.htm>
11. **Tyler Felgenhauer** , “Ukraine, Russia and the Black Sea Accords”, 02/99 <http://www.wws.princeton.edu/~cases/papers/ukraine.html>
12. **Ustina Markus**, “Shoring Up Russian Relations”, *Transition*, Vol.1, No6, 24/04/95
13. **Ustina Markus**, “Black Sea Fleet Dispute Apparently Over”, *Transition*, Vol.1, No13, 28/07/95
14. **Kevin Covert**, “Overlapping Imagined Communities: The Black Sea Negotiations Between Russia and Ukraine, 1992-1996”, <http://www.crsn.org/art11.htm>
15. **Scott Parrish**, “Russian Reaction to the Sochi Agreement”, *Transition*, Vol.1, No13, 28/07/95
16. **R.Woronowycz**, “Black Sea Fleet Accord subject of controversy”, <http://www.ukrweekly.com/Archive/1997/249703.shtml>
17. **Zerkalo Nedeli**, 29/01/01, “Is Fight for Control of Black Sea Fleet Getting More Fierce?”, <http://www.niss.gov.ua/cacds/rese/0129b.html>
18. **W. H.Kincade and N.Melnyczuk**, “Eurasia Letter:Unneighborly Neighbors ”, *Foreign Policy*, 94 (Spring 94)
19. **U. Markus**, “Foreign Policy As A Security Tool”, *Transition* Vol., No 13, 28/07/95
20. **Tor Bukkvoll** , “Ukraine and NATO. The Politics of Soft Cooperation”, *Security Dialogue*, 1997, Vol.28(3)
21. **Ian J. Brzezinski**, “Polish- Ukrainian Relations: Europe’s Neglected Strategic Axis”, *Survival*, Vol.35, No 3, Autumn 1993
22. **O. Pavliuk**, “Ukraine and Regional Cooperation in Central and Eastern Europe”, *Security Dialogue*, 1997, Vol.28(3)
23. **Alexander Honcharenko**: “International Institutions and European Security: The Ukrainian Debate”, *European Security and International Institutions after the Cold War*, ed. By Marco Garovale, St. Martin’s Press, inc 1995

24. **Taras Kuzio**: “**Ukraine and NATO: The Evolving Strategic Partnership**”, The Journal of Strategic Studies, Vol.21, No.2 (June 1998), Published by F. Cass, London
25. **T.Kuzio**, “**New Foreign and Defense Policies**”, Ukraine under Kuchma, London: Mc Millan 1997
26. **Olexander Potekhin**, “**Features of Ukraine’s Foreign Policy**”, Studia diplomatica, No.6, 1998
27. **Stephen Shulman**, “**Cultures in Competition: Ukrainian Foreign Policy and the “Cultural Threat” from Abroad**”, Europe-Asia Studies, Vol.50, No.2, 1998
28. “**Left out of EU, Ukraine Fears ‘Eurocurtain’ Isolation**”, by **B.James**, *International Herald Tribune*, <http://www.ihf.com/IHI/BJ/99/bj111299.html>
29. **Poland/Ukraine: Presidents Discuss Visa-Free Travel**, By **B.Turek**, <http://www.rferl.org/nca/features/1999/06/F.R.U.990624130926.html>
30. **Dr.Fraser Cameron** , **Political Counselor, European Commission Delegation, Washington D.C.** “**Relations Between the EU and Ukraine**”, 18/05/00, <http://www.eurunion.org/news/speeches/2000/000518fc.html>
31. **David R.Marples**, “**Ukraine’s Kuchma–gate**” <http://www.ualberta.ca/~cius/stasiuk/st-articles/an-ukr-nat2.htm>
32. “**Pipeline ploy Displeases Poland and Ukraine**”, by **J. Reed, C. Clover**, *Financial Times*, 31/10/2000
33. “**Gazprom pipeline could miss Ukraine**”, by **A. Jack, C. Clover, J. Reed**, *Financial Times*, 19/10/2000
34. **Charter on a Distinctive Partnership between NATO and Ukraine**, 09/07/1997, <http://www.nato.int/docu/basic/txt/ukrchtrt.htm>
35. **N.B.Κωνσταντόπουλος**: “**Ουκρανία: Διεθνείς Συμμαχίες και Αγώνας στο Εσωτερικό Οικονομικό Μέτωπο**”, *ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ*, Σεπτέμβριος 2000